İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
AÇIK VE UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ

MAKRO İKTİSAT II

ORTAK DERS

PROF. DR. SEFER ŞENER

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
AÇIK VE UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
AÇIK VE UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ

ORTAK DERS LİSANS PROGRAMI

MAKRO İKTİSAT II

Prof. Dr. Sefer Şener

Yazar Notu

Elinizdeki bu eser, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi'nde okutulmak için

hazırlanmış **bir ders notu**
niteliğindedir.

ÖNSÖZ

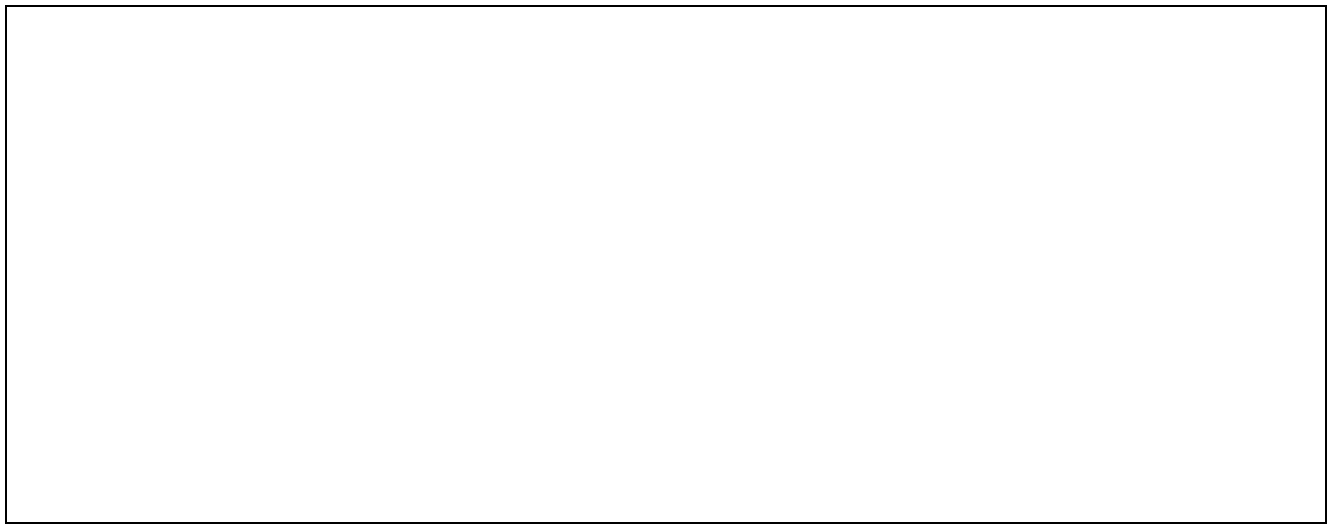

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **I**
İÇİNDEKİLER ..... **II**
KISALTMALAR ..... **XII**
YAZAR NOTU ..... **XIII**
1. KONJONKTÜREL DALGALANMALAR **1**
Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz? 2
Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular 3
Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri 4
Anahtar Kavramlar 5
Giriş 6
1.1. Konjonktürel Dalgalanmalar 7
1.2. Konjonktürel Dalgalanmaların Nedenleri 8
1.3. Toplam Talep Şokları 9
1.4. Toplam Arz Şokları 10
1.5. Konjonktür Göstergeleri 11
1.6. Klasik Dönem Konjonktürel Dalgalanmalar 12
1.7. Keynezyen Yaklaşımda Konjonktürel Dalgalanmalar 13
1.8. Paracı Konjonktür Teorisi 14
1.9. Yeni Keynezyen Konjonktür Teorisi 14
1.10. Türkiye'de Konjonktürel Dalgalanmalar ve Ekonomik Bunalımlar 15
Uygulamalar 16
Uygulama Soruları 17
Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti 18
Bölüm Soruları 19
2. İKTİSADİ BÜYÜME **21**
Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz? 22
Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular 23
Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri 24
Anahtar Kavramlar 25
Giriş 26
2.1. İKTİSADİ BÜYÜME 27

2.2. İKTİSADİ BÜYÜMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ 29
2.3. ADAM SMITH BÜYÜME MODELİ 30
2.4. MALTHUS'UN BÜYÜME MODELİ 32
Uygulamalar 37
Uygulama Soruları 38
Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti 39
Bölüm Soruları 40
3. BÜYÜME MODELLERİ 42
Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz? 43
Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular 44
Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri 45
Anahtar Kavramlar 46
Giriş 47
3.1. RİCARDO BÜYÜME MODELİ 48
3.1.1. Ücret Teorisi 48
3.1.2. Rant Teorisi 48
3.1.3. Ricardo'nun Büyüme Modeli: 48
3.2. FELDMAN BÜYÜME MODELİ 50
3.3. SCHUMPETER: YENİLİKLER VE BÜYÜME 51
3.3.1. Yenilikler ve Yaratıcı Yıkım 51
3.3.2. Girişimcilik 51
3.3.3. Schumpeter'e Göre İktisadi Büyüme 52
Uygulamalar 53
Uygulama Soruları 54
Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti 55
Bölüm Soruları 56
4. BÜYÜME MODELLERİ II 59
Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz? 60
Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular 61
Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri 62
Anahtar Kavramlar 63
Giriş 64
4.1. HARROD-DOMAR BÜYÜME MODELİ 65

4.1.1. Üretim Fonksiyonu 66
4.1.2. Tasarruf Meyli Katsayısı 67
4.2. SOLOW BÜYÜME MODELİ (NEOKLASİK) 68
4.2.1. Solow Büyüme Modelinde Durağan Durum 69
4.2.2. Solow Büyüme Modelinde Tasarrufların Büyüme ile İlişkisi 70
4.2.3. Solow Büyüme Modelinde Nüfus Artış Hızının Büyüme ile İlişkisi 73
4.3. İÇSEL BÜYÜME TEORİLERİ 73
4.3.1. Romer'in İçsel Büyüme Modeli 74
4.3.2. Lucas'ın İçsel Büyüme Modeli 75
4.3.3. Barro İçsel Büyüme Modeli 76
Uygulamalar 77
Uygulama Soruları 78
Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti 79
Bölüm Soruları 80
5. ULUSLARARASI TİCARET 83
Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz? 84
Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular 85
Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri 86
Anahtar Kavramlar 87
Giriş 88
5.1. Uluslararası Ticaret 89
5.2. Uluslararası Ticaret Teorisinin Doğuşu 89
5.2.1. Merkantilizm 89
5.2.2. Adam Smith'in Mutlak Üstünlük Teorisi 90
5.2.2.1. Mutlak Üstünlük Teorisi 90
5.2.2.1.1.Teorinin Varsayımları 90
5.2.2.1.2. Mutlak Üstünlükler Teorisinin Eksiklikleri 91
5.2.3.Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi 91
5.2.3.1. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisinin Eksiklikleri 92
5.2.4.Fırsat Maliyetine Dayalı Dış Ticaret Teorisi 93
5.2.4.1. Fırsat maliyeti 93
5.2.4.2. Sabit Maliyetler ve Dış Ticaret 94
5.2.4.3. Artan Maliyetler ve Dış Ticaret 95

Uygulamalar 98
Uygulama Soruları 99
Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti 100
Bölüm Soruları 101
6. ULUSLARARASI TİCARET TEORİSİ VE DIŞ TİCARET POLİTİKASI . 104
Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz? 105
Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular 106
Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri 107
Anahtar Kavramlar 108
Giriş 109
6.1. ULUSLARARASI TİCARET TEORİSİ 110
6.1.1. Uluslararası Ticarette Ticaret Hadleri 110
6.2. Mill'in Karşılıklı Talep Kanunu 111
6.2.1. Teklif Eğrileri 111
6.2.1.1. Önemsiz Olmanın Önemi 112
6.2.1.1.1. Teklif Eğrisi Modellerinin Yararları 113
6.3. Dış Ticaret Politikası 114
6.3.1. Dış Ticaret Politikalarının Amaçları 114
6.4. Dış Ticaret Politikası Olarak Gümrük Tarifeleri 115
6.5. İthalat Kotalarının Ekonomik Etkileri 117
Uygulamalar 119
Uygulama Soruları 120
Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti 121
Bölüm Soruları 122
7. İKTİSAT OKULLARI 125
Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz? 126
Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular 127
Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri 128
Anahtar Kavramlar 129
Giriş 130
7.1. Merkantilizm 131
7.2. Fizyokratizm 133
7.3. Klasik İktisat 134

7.3.1 Adam Smith 135
7.3.2. David Ricardo 136
7.3.3. Robert Thomas Malthus 136
Uygulamalar 138
Uygulama Soruları 139
Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti 140
Bölüm Soruları 141
8. EKONOMİNİN GENEL DENGESİ 143
Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz? 144
Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular 145
Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri 146
Anahtar Kavramlar 147
Giriş 148
8.1. Ekonominin Genel Dengesi 149
8.2. Klasik İktisatta Mal Piyasası 150
8.3. Klasik İktisatta Faiz Teorisi 150
8.4. Klasik İktisatta Ücretler ve Fiyatlar 152
8.5. Emek Arz-Talebi ve İşsizlik 153
8.6. Klasik İktisadi Düşüncenin Diğer Bazı Varsayımları 154
8.7. Klasik İktisat Teorisinde Maliye Politikası 155
8.8. Klasik İktisat Teorisinde Para Politikası 156
Uygulamalar 158
Uygulama Soruları 159
Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti 160
Bölüm Soruları 161
9. KEYNESYEN OKUL 164
Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz? 165
Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular 166
Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri 167
Anahtar Kavramlar 168
Giriş 169
9.1. Keynesyen Okul 170
9.2. Keynesyen Okulun Varsayımları 170

9.2.1. Devlet Ekonomiye Müdahale Etmelidir 170
9.2.2. Tasarruf Paradoksu 172
9.2.3. Likidite Tuzağı 172
9.2.4. Keynesyen Okul Talep Yanlıdı 174
9.2.5. Keynesyen Analiz Kısa Dönemli Bir Analizdir 174
9.2.6. Keynes'in Likidite Tercihi Teorisi 175
9.2.7. Keynesyen Okul'da Bütçe Açıkları 175
9.2.8. Keynesyen Okul'da Borçlanma 175
9.2.9. Keynesyenler'de Parasal Aktarım Mekanizması 175
9.2.10. Keynesyen Phillips Eğrisi 175
9.2.11. Keynesyen Enflasyonist ve Deflasyonist Açık 176
9.2.11.1. Deflasyonist Açık 176
9.2.11.2. Enflasyonist Açık 177
Uygulamalar 179
Uygulama Soruları 180
Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti 181
Bölüm Soruları 182
10. MONETARİST İKTİSAT OKULLARI 185
Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz? 186
Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular 187
Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri 188
Anahtar Kavramlar 189
Giriş 190
10.1 Monetarist İktisat Okulunun Temel Varsayımları 191
10.2. Paranın Modern Miktar Teorisi Yaklaşımı 192
10.3. Uyumcu Beklentili Phillips Eğrisi 194
10.4. Özel Sektörün İstikrarlılığı 197
10.5. Ödemeler Bilançosu ve Döviz Kuru Belirlenmesinde Monetarist Yaklaşım 197
10.5.1. Dışa Açık ve Sabit Döviz Kurunu Varsayımı 197
10.5.2. Dışa Açık ve Esnek Döviz Kuru Varsayımı 198
10.6. Aktif İktisat Politikalarının Yetersiz ve Gereksiz Oluşu 198
10.7. Maliye Politikasının Etkinsizliği 199
Uygulamalar 200

Uygulama Soruları 201
Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti 202
Bölüm Soruları 203
11. YENİ KLASİKLER VE YENİ KEYNESYEN OKUL 205
Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz? 206
Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular 207
Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri 208
Anahtar Kavramlar 209
Giriş 210
11.1. Yeni Klasikler 211
11.1.1. Yeni Klasik Okulun Temel Varsayımları 211
11.1.1.1. Rasyonel Beklentiler Hipotezi 211
11.1.1.2. Politika Etkisizliği Teoremi 211
11.1.1.3. Piyasaların Temizlenmesi (Market Clearing) Varsayımı 211
11.1.1.4. Ricardo-Barro Hipotezi 212
11.1.1.5. Yeni Klasikler ile Klasikler Arasındaki Temel Farklar 212
11.1.1.6. Yeni Klasik Okul'da Rasyonel Beklentilerin Keynesyen ve Monetarist Okul'dan Farkları 212
11.1.1.7. Öngörülen Para Politikasının Etkinliği 213
11.1.1.8. Öngörülmeyen Para Politikasının Etkisi 214
11.2. Yeni Keynesyen Okul 215
11.2.1. Yeni Keynesyen Okulun Varsayımları 215
11.2.1.1. Yeni Keynesyen Okul ücret ve Fiyatların Yapışkan Olduklarını İleri Sürerler: 215
11.2.1.1.1. Etkin Ücret Teorisi 215
11.2.1.1.2. Zımni Sözleşmeler Kuramı 215
11.2.1.1.3. İçerdekiler Dışardakiler Kuramı 215
11.2.1.1.4. Menü Maliyetleri 216
11.2.1.1.5. Koordinasyon Yetersizlikleri 216
11.2.1.1.6. Uzun Dönemli Sözleşmeler 216
11.2.1.1.7. Fiyat Ayarlamalarında Meydana Gelen Gecikmeler 216
11.2.1.2. Histerresiz İşsizlik 216
11.2.1.3. Öngörülen Para Politikası 216
11.2.1.4. Öngörülmeyen Para Politikası 217

Uygulamalar 219
Uygulama Soruları 220
Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti 221
Bölüm Soruları 222
12. TÜRKİYE EKONOMİSİ 224
Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz? 225
Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular 226
Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri 227
Anahtar Kavramlar 228
Giriş 229
12.1. 1923-1929 Yılları Arası Türkiye Ekonomisi 230
12.1.1. İzmir İktisat Kongresi 230
12.1.1.1. İzmir İktisat Kongresi'nde Alınan Kararlar 230
12.1.1.2. Kongrede Alınan Kararların ve Uygulanan Politikaların Sonuçları 231
12.2. 1930-1938 Yılları Arası Türkiye Ekonomisi 233
12.2.1. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı: 234
12.3. 1938-1950 Yılları Arasında Türkiye Ekonomisi 236
Uygulamalar 237
Uygulama Soruları 238
Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti 239
Bölüm Soruları 240
13. 1950-1980 ARASI TÜRKİYE EKONOMİSİ, TARIM VE SANAYİ SEKTÖRLERİNİN ANALİZİ 242
Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz? 243
Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular 244
Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri 245
Anahtar Kavramlar 246
Giriş 247
13.1. 1950-1980 Arası Dönem 248
13.2. Planlı Kalkınma Dönemi 248
13.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) 249
13.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972) 249
13.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977) 249
13.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983) 250

13.3. 1980-2010 Neoliberal Politika Dönemi 250
13.3.1. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989) 251
13.3.2. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994) 251
13.3.3. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000) 252
13.3.4. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) 252
13.3.5. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2006-2010) 253
13.4. Türkiye Ekonomisinin Sektörel Yapısı 253
13.4.1. Tarım Sektörü 254
13.4.2. Sanayi Sektörü 255
Uygulamalar 257
Uygulama Soruları 258
Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti 259
Bölüm Soruları 260
14. TÜRKİYE'DE HİZMET SEKTÖRÜNÜN GENEL YAPISI VE ALT SEKTÖRLERİNİN ANALİZİ 262
Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz? 263
Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular 264
Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri 265
Anahtar Kavramlar 266
Giriş 267
14.1. Hizmet Sektörü 268
14.2. Türkiye'de Hizmetler Sektörünün Yapısı ve Özellikleri 268
14.3. Hizmetler Sektörünün Alt Sektörleri 270
14.3.1. Turizm Sektörü 270
14.3.2. Bankacılık ve Finans Sektörü 272
14.3.3. Ulaşım Sektörü 275
14.3.3.1. Demiryolu Ulaşımı 275
14.3.3.2. Karayolu Ulaşımı 275
14.3.3.3. Havayolu Ulaşımı 276
14.3.3.4. Denizyolu Ulaşımı 276
Uygulamalar 278
Uygulama Soruları 279
Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti 280
Bölüm Soruları 281

KAYNAKÇA..... 283

KISALTMALAR

YAZAR NOTU

1. KONJONKTÜREL DALGALANMALAR

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

1.1. Bu bölümde konjonktürel dalgalanmalar ve nedenleri üzerinde durulmakta ayrıca talep ve arz yönlü dalgalanmalar şekil yardımıyla açıklanmaktadır. Ardından konjonktürel dalgalanmaların göstergeleri açıklanmakta çeşitli iktisat okullarına göre konjonktürel dalgalanmalar açıklanmaktadır.

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	**Kazanım**	**Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği**

Anahtar Kavramlar

Giriş

1.1. Konjonktürel Dalgalanmalar

Ekonominin reel anlamda üretim düzeyinde yaşanan dalgalanmalar (üretim miktarında meydana gelen artış ve azalışlar) konjonktür olarak ifade edilmektedir. Diğer bir ifade ile konjonktür bir ekonomide yaşanan büyüme ve daralma dönemlerinin birbirini takip ederek dönüşüm şeklinde yaşanmasını açıklayan bir kavramdır. Bir konjonktür evresi dört alt bölümde kendisini göstermektedir. Bunlar tepe, daralma, dip ve genişleme olarak sınıflandırılmaktadır.

Konjonktürün tepe aşaması ekonominin en fazla genişlediği dönemi ifade etmektedir. Daralma aşaması ise ekonomi tepe seviyesindeyken yani büyümenin en hissedilir seviyesindeyken ekonominin reel üretim seviyesinde belirli bir azalmanın yani daralmanın yaşanmaya başlandığı aşamadır. Belirli bir şekilde yaşanan daralma daha sonra yerini dip seviyesine bırakmakta böyle bir durumda ekonomideki reel büyüme hızı sıfıra inmekte hatta bazı durumlarda negatif bir durum almaktadır. Son aşama olan genişleme aşaması ise üretim seviyesinin yeniden artmaya başlaması ve reel büyümenin yeniden artış göstermeye başladığı durum olarak ifade edilmektedir. Söz konusu aşamalar aşağıdaki şekil üzerinde gösterilmektedir.

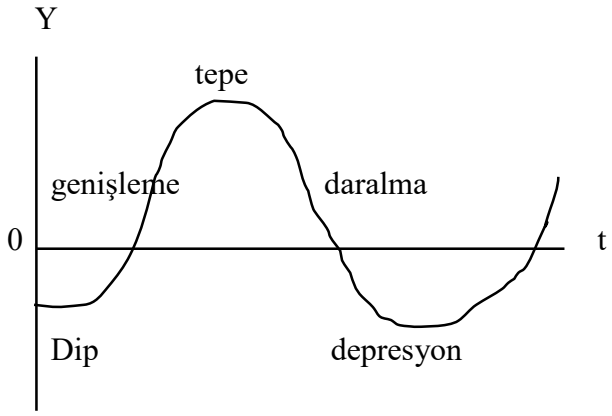

Yukarıdaki şekilde 0 etrafındaki dalgalanmalar gösterilmektedir. T zamanı göstermekte ve zaman = yıl olarak değerlendirildiğinde yıldan yıla söz konusu ülke ekonomisinin büyüme hızı değişmekte bazen sıfırın altında değer alırken bazen de sıfırın üstünde değerler almaktadır. Özellikle ekonominin sıfırın üstünde değer aldığı canlanma ve tepe noktalarında işsizlik seviyesi hayli düştüğü ve üretim miktarında ise artışın yaşandığı yıllardır. Ekonominin sıfırın altında büyüme kat ettiği yani daralmanın yaşandığı yıllarda ise büyüme hızının düştüğü ve istihdamın azaldığı üretimde ise azalmanın olduğu yıllardır. Depresyon dönemi olarak adlandırılan bu dönemde birçok kişi işini kaybetmektedir ve çalışma saatlerinin doldurulamadığı diğer bir ifade ile çalışılması gereken saatin altında çalışma sürelerinin olduğu yıllardır.

GSMH'de meydana gelen ve altı ay kadar süren azalmalar birçok ekonomist tarafından daralma veya durgunluk dönemleri olarak kategorize edilirken altı aydan fazla süren GSMH azalmaları ise bunalım veya depresyon dönemleri olarak tanımlanmaktadır.

Bu bağlamda düşünüldüğünde konjonktürel anlamda daralma ve durgunluk dönemlerine örnek olarak dünya genelinde 1929 yılında yaşanan ekonomik buhran 1974 yılında yaşanan petrol şokları ve 1991-1992 yılları arasında yaşanan Körfez savaşı dönemi örnek olarak gösterilebilir.

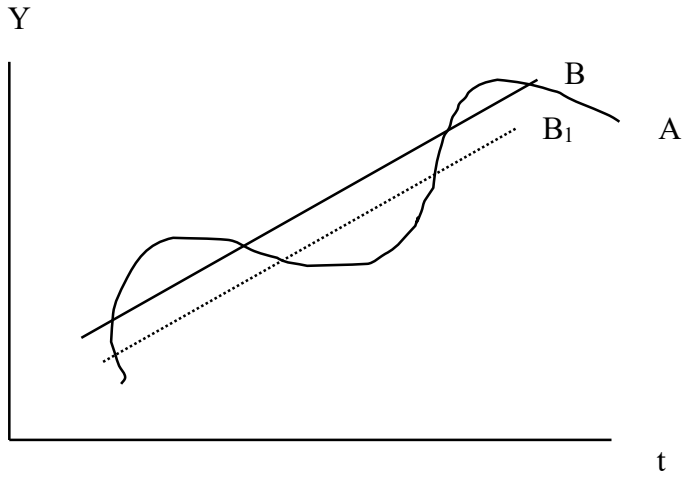

Yukarıdaki şekilde söz konusu bir ekonomide uzun dönem büyüme trendinde herhangi bir şok sonrasında sağa veya sola kayması gösterilmektedir. Örneğin 1929 yılında yaşanan ve büyük buhran olarak adlandırılan, tüm dünyayı etkisi altına alan küresel kriz döneminde birçok ülkenin uzun dönem büyüme trendleri değişmiş ve bu durum şekilde B_1 kesikli doğrusu ile gösterilmiştir.

1.2. Konjonktürel Dalgalanmaların Nedenleri

Konjonktürel dalgalanmalara neden olan başlıca faktörler arz ve talep kaynaklı olabilmektedir. Arz yönlü faktörler deprem, sel toprak kayması gibi çeşitli doğal afetler, teknolojide meydana gelen ansızın ve hızlı değişiklikler, temel bazı ürünlerin fiyatlarında meydana gelen ani yükselişler veya işçi ücretlerinde nominal olarak ortaya çıkan kaymalar olarak gösterilebilir. Diğer yandan talep yanlı şoklar ise hükümetler tarafından uygulamaya konulan para ve maliye politikaları ile yakından ilgilidir. Örneğin vergi oranlarında meydana gelen yüksek artışlar, sübvansiyonların azaltılması veya tamamen kaldırılması gibi maliye politikaları talep yanlı konjonktürel dalgalanmalara örnek olarak gösterilmektedir. Ayrıca Merkez Bankasının para arzını aşırı daraltması, kredi faizlerinde meydana gelen ani artışlar gibi durumlar da talep yanlı konjonktürel dalgalanmalara örnek olarak gösterilebilir.

Şimdi konjonktürel dalgalanmaların nedenlerine daha kapsamlı olarak bakalım.

1.3. Toplam Talep Şokları

Konjonktürel dalgalanmaların nedenlerinden ilki daha önce de belirttiğimiz gibi toplam talep şoklarıdır. Toplam talebin dip seviyesinden tepe noktasına ulaşması oradan tekrar gerileyerek dip seviyesine dönmesi bir konjonktür evresini oluşturmaktadır. Bu şekilde konjonktür dalgası da tamamlanmış olmaktadır.

Aşağıdaki şekilde toplam talep şokları ve konjonktür dalgasının seyri açıklanmaktadır.

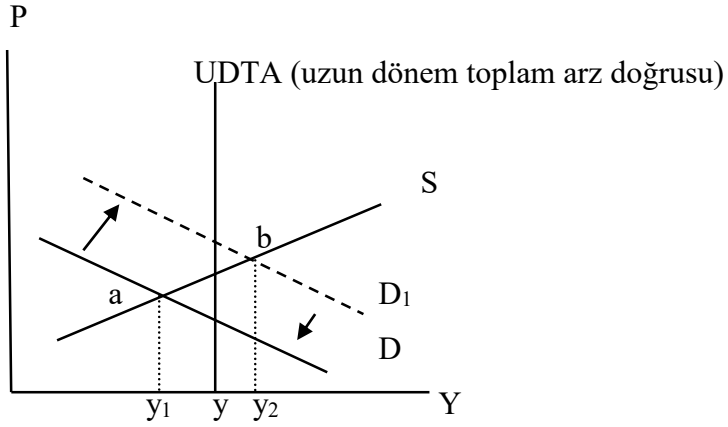

Yukarıdaki şekilde başlangıçta makroekonomik denge toplam talep doğrusu D ile toplam arz doğrusu S kesiştiği a sağlanmaktadır. Söz konusu denge noktası UDTA'nın solunda yer aldığından dolayı tam istihdam denge milli gelirinin gerisinde eksik istihdamda denge sağlanmıştır. Bu nokta aynı zamanda konjonktürel dalgalanmanın dip seviyesini işaret etmektedir. Bu noktada hem istihdam hem de milli gelir seviyesi en düşük noktasındadır. Çeşitli nedenlerle toplam talepte artış meydana geldiğini varsaydığımızda (bu nedenleri aşağıda açıklayacağız) toplam talep doğrusu D_1 konumunu alacak ve milli gelir ise tam istihdam milli gelir seviyesinin üzerine çıkacaktır. Yeni durumda milli gelir b noktasında sağlanacak ve milli gelir ise y_1-y_2 kadar artmış olacaktır. B noktasında milli gelirin artmasının yanı sıra istihdam seviyesi de yükselmiştir.

Daha sonra ise toplam talep tekrar azalmakta ve bu sefer D_1 talep doğrusu sola doğru kaymakta ve D konumunu almaktadır. Bir başka ifade ile toplam talepte meydana gelen değişmeler konjonktürel dalgalanmalara ortam hazırlamaktadır.

Toplam talep şoklarının çeşitli nedenleri vardır. Bunlar özel tüketim harcamalarında meydana gelen değişmeler, yatırım harcamalarında meydana gelen değişmeler, kamu harcamalarındaki değişmeler ve ihracattaki değişmeler olarak sınıflandırılabilir.

Toplam harcamalar içindeki en büyük payı tüketim harcamalarının aldığı göz önünde tutulduğunda zevk ve alışkanlıklarda meydana gelen değişmeler, enflasyonun gelecekteki seyri ile ilgili beklentiler, faiz oranlarında meydana gelen değişmeler ve vergi oranlarındaki değişimler toplam tüketim harcamalarını etkilemektedir.

Konjonktürel dalgalanmaları yatırım harcamalarına bağlayan düşünceye göre tüketim harcamalarındaki artışların yatırımları ne derece etkilediği ve yatırımlarda neden olduğu

dalgalanmalar üzerinde durulmaktadır. Bu noktadan hareketle tüketim harcamalarında meydana gelen değişmelerin yatırımlarda ne derece dalgalanmaya neden olduğu ve yatırım harcamalarındaki değişmenin ise milli gelir üzerinde kendisinin birkaç katı kadar etki yapması konjonktür dalgalarının nedenlerinden birini oluşturmaktadır.

Bir ekonomide yatırım harcamaları her şeyden önce faiz oranlarına ve milli gelire bağlıdır. Diğer yandan sermayenin marjinal verimliliği de önemli bir etkendir. Yatırımcılar yatırım kararı almadan sermayenin marjinal verimliliği ile faiz oranlarını karşılaştırmakta ve sermayenin marjinal verimliliği faiz oranlarından yüksekse yatırım kararı almaktadırlar.

Yatırım harcamalarının artmasında bir diğer etken ise milli gelir artışlarıdır. Milli gelirde meydana gelen artış yatırım talebini arttırmaktadır. Bir başka ifade ile milli gelirde meydana gelen artış toplam talebi arttırmakta, talep artışları ise yatırımları teşvik etmektedir.

Toplam talebi etkileyen bir başka etken kamu harcamalarıdır. Savaş veya operasyon dönemlerinde veya büyük projelerin hayata geçirilmesi durumunda kamu harcamaları hissedilir derecede artmaktadır. Kamu harcamaları artışı sonucunda ekonomi canlanmaktadır.

İhracatta meydana gelen değişmeler de toplam talep üzerinde önemli derecede etkilidir. İhracat artışı milli gelirde ihracat çarpanı nedeni ile kendisinin birkaç katı kadar artışa neden olmakta, bu nedenle net ihracatın artması ekonomide toplam talep artışları aracılığı ile canlanma ve genişlemeye imkân sağlamaktadır. Diğer yandan dış ülke ekonomilerinin içine gireceği bir kriz ihracatı azaltacak ve yine ihracat çarpanı dolayısıyla milli gelirde birkaç kat kadar azalma olacak ve sonuç olarak toplam talep de azalacaktır.

1.4. Toplam Arz Şokları

Konjonktürel dalgalanmaların ikinci nedeni ise toplam arz şoklarıdır. Toplam arzda meydana gelen artış ve azalışlar ekonominin dalgalanmasına neden olmaktadır. Arz şokunun milli gelir ve istihdam üzerindeki etkisi aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

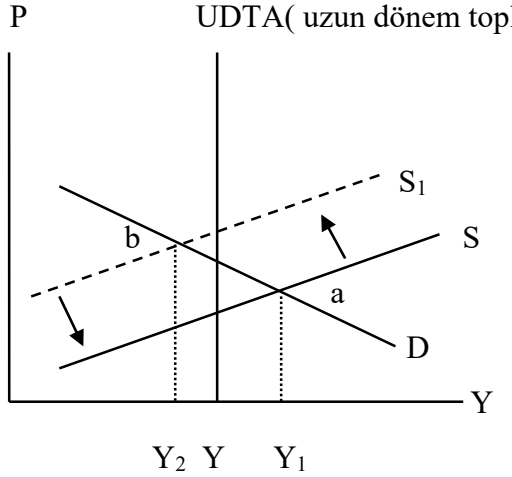

Şekilde makro denge D talep ve S arz eğrilerinin kesiştiği a noktasında gerçekleşmektedir. A noktası tam istihdam milli gelirinin üzerindedir. UDTA doğrusunun sağında olduğundan

dolayı a noktasında aşırı istihdam söz konusudur. Bu noktada ekonomi zirve seviyesine ulaşmıştır.

Herhangi bir nedenle söz konusu ekonomide toplam arzın azaldığını S arz doğrusunun sola doğru kayarak S_1 konumunu aldığını düşünelim. Yeni denge noktası S_1 doğrusu ile D doğrusunun kesiştiği b noktasında sağlanacaktır. Söz konusu noktada milli gelir seviyesi ise Y_3 seviyesine gerileyecek ve b noktası UDTA'nın solunda yer aldığından dolayı bu nokta eksik istihdam denge seviyesi olacaktır. Diğer bir ifade ile ekonomi resesyona girerek dip noktasına ulaşmıştır.

Toplam talepte olduğu gibi toplam arz şoklarının da nedenleri vardır. Bu nedenler arasında en önemlisi girdi fiyatlarında meydana gelen artışlardır. Toplam arz şoklarına en iyi örnek 1974 yılında yaşanan petrol şokudur. Bu dönemde petrol fiyatları 4 kat kadar artış sergilemiş ve maliyetler bu artışa bağlı olarak aşırı şekilde yükselmiştir. Özellikle gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde üretim ithal hammaddeye bağlı olduğundan döviz kurlarındaki ani artışlar da ithal hammadde fiyatlarında aşırı yükselmelere neden olmakta ve bu durum ekonomik durgunluğa ortam hazırlamaktadır.

1.5. Konjonktür Göstergeleri

Konjonktürel dalgalanmaları oluşmadan oluşma aşamasında ve sonrasında haber veren çeşitli göstergeler vardır. Bunlar öncü göstergeler, eş zamanlı göstergeler ve takip eden göstergeler olarak sınıflandırılmaktadır.

Öncü göstergeler konjonktürel dalgalanmalar meydana gelmeden muhtemel dalgalanmayı önceden haber veren göstergelerdir. Bu bağlamda çeşitli öncü göstergeler indeksi oluşturulmaktadır. Bu göstergeler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.

- İmalat sanayiinde haftalık çalışma saatlerinin ortalaması
- Tüketim malları üretimine yönelik olarak firmaların aldığı yeni sipariş miktarı
- İşsizlik sigortası edinmek amacıyla bireylerin yapmış olduğu sigorta başvuruları
- Daha önceden üretilmiş fakat teslimatı ertelenen mallar
- Kurulan yeni işletmelerin sayısı
- Yeni işletmelerin veya mevcutlarının makine ve teçhizat alımı için verdikleri siparişler
- İnşaat yapımına yönelik alınan ruhsatlar
- Stok değişimleri
- Kredi hacimlerindeki değişiklikler (işletme ve tüketici kredilerini kapsamaktadır)

Eş zamanlı göstergeler GSMH ile aynı zaman diliminde değişim gösteren ekonomik verilerdir. Bunlar:

- Sanayi Üretim endeksi
- Bireylerin kişisel gelirlerinde meydana gelen değişmeler
- Tarım dışı sektörlerde çalışanların elde ettikleri ücretlerdeki değişim
- Çeşitli sektörlerdeki satış hacimleri (İmalat ve ticaret sektörleri)

Son olarak ise takip eden göstergelerdir. Konjonktür evresinde GSMH'de meydana gelen değişimlerin ertesinde değişiklik gösteren ekonomik göstergelerdir. Çeşitli takip eden göstergeler aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Kredi faizlerinde meydana gelen değişimler
- Stokların satış miktarına oranı
- İşini kaybedenlerin ortalama işsizlik süreleri
- İşgücü maliyetinde meydana gelen değişimler
- Ticari kredilerin kişisel gelire oranı

1.6. Klasik Dönem Konjonktürel Dalgalanmalar

Klasik iktisat ekolünde serbest piyasa mekanizmasının ekonomik dengeleri kuracağı ifade edilmektedir. Diğer bir ifade ile ekonomiye müdahale edilmemesi gerektiği ve doğal dengenin piyasaları düzenleyeceği düşüncesi hâkimdir. Bu bağlamda W.S. Jevons'a göre eğer ekonomide bir dengesizlik varsa ve bu dengesizlik hali piyasalar tarafından tasfiye edilemiyorsa bu dengesizlik kaynağının dış şoklar olduğu algısı hâkim olmaktadır. Dış şoklara örnek olarak ise hava şartları gösterilmektedir. Özellikle tarımsal üretimin yaygın olduğu ekonomilerde olumsuz hava şartlarının konjonktürel dalgalanmalara neden olduğu ifade edilmektedir. Sonuç olarak tarımsal üretimin bol olması refaha kıt olması ise ekonomik durgunluğa ve bunalımı neden olmaktadır.

Klasik dönem konjonktür teorilerinden bir diğeri Pareto'ya aittir. Pareto psikolojik konjonktür teorisini ortaya atmış ve birey ve toplumların psikolojisinin aynı yönde uyum içinde olduğunu ifade etmiştir. Bu teoriye göre toplumsal iyimserlik ekonomik anlamda refaha ve gelişmeye ortam hazırlayacak toplumsal kötümserlik ise ekonomik bunalım ve daralmalara neden olacaktır.

Bir başka iktisatçı J. Schumpeter'e göre bir ekonomide meydana gelen yeniliklerin nedeni dalgalanmalar ve yeni oluşumlardır. Bir başka ifade ile ekonomide ortaya çıkan yenilikler bir dengeden bir başka dengeye geçilmesine imkân vermektedir. Teknolojide meydana gelen yeniliklerin uygulanması ekonominin gelişmesine neden olurken uygulamaların sona ermesi

veya uygulamadan vazgeçilmesi ise ekonomik daralmaya ve bunalıma neden olmaktadır. Yine Schumpeter'e göre zorluklar yeni icatların yapılmasına altyapı oluşturmaktadır. Bu nedenle teknolojik yeniliklerin elde edilmesi daha çok bunalım dönemlerine denk gelmektedir. Aktif girişimcilerin varlığı yeniliklerin ortaya çıkmasında başı çekmektedir.

Son olarak G. Hawtrey'e göre ekonomik dalgalanmaların nedeni para ve kredilerdir. Bankaların özel sektöre ve bireylere açtıkları krediler konjonktür seviyesini belirlemektedir. Açılan kredilerin esnek şekilde dağılımı konjonktürün gelişme dönemlerini oluştururken kredilerde kısıntıya gidilmesi ise konjonktür evresinin daralma dönemlerini ifade etmektedir.

1.7. Keynezyen Yaklaşımda Konjonktürel Dalgalanmalar

Bilindiği üzere Keynes kısa dönemli analizler ile ilgilenmiş uzun dönem ekonomik gelişmeler ile ilgili analizler geliştirmemiştir. Keynes yatırımların girişimcilerin iyimser ve kötümser beklentilerine bağlı olduğunu belirtmiş ve konjonktürel dalgalanmaların da temel sebebini bu şekilde açıklamıştır. Buna göre psikolojik faktörlere bağlı yatırım talebi üretim seviyesindeki değişimleri etkileyen ana unsurlardan biridir.

Bir başka açıdan bakıldığında ise yatırımlarda meydana gelen değişmeler konjonktürel dalgalanmaları tam olarak açıklamaya yetmemektedir. Keynes'in yatırım çarpanı sadece yatırımlarda meydana gelen otonom değişimin üretim sürecini nasıl uyardığını açıklamaktadır. Keynezyen teori aşağıdaki sorulara cevap verememektedir.

- Ekonomi genişlemeye başladığında genişlemeyi sürdüren unsurlar nelerdir?
- Gerileme dönemi neden bir süre devam etmektedir?
- Ekonomi tekrardan nasıl toparlanmaktadır?

Keynes'in konjonktürel dalgalanmaları açıklamakta eksik kaldığı bu durumda daha sonraları Samuelson çarpan ve hızlandıran mekanizmaları aracılığı ile konuya açıklık getirmeye çalışmıştır ve yukarıdaki sorulara sırası ile aşağıdaki şekilde cevap verilmektedir.

- Yatırımlardaki otonom artış sonucu uyarılan tüketim harcamaları milli geliri arttırmakta milli gelir artışı ise hızlandıran aracılığı yatırımlarda belirli bir artışa yol açmaktadır. Yeniden yatırım artışı tüketim harcamalarını ve milli geliri uyarmaktadır.
- Gerileme dönemi yani resesyonun başlamasından sonra tüketim harcamalarının azalması yatırımlarda bir azalmaya neden olmakta ve yatırımlardaki azalma da tekrar tüketimi azaltarak aşağı doğru kümülatif bir etki oluşturmaktadır.
- Tüketimdeki gerileme zaman geçtikçe azalmakta ve yatırımlardaki gerileme de tüketimdeki gerilemenin azalmasına bağlı olarak azalmaktadır.

1.8. Paracı Konjonktür Teorisi

Milton Friedman ve Anna Schwartz konjonktürel dalgalanmalara farklı parasal yaklaşımlar getirmektedirler. Konjonktürel dalgalanmalar ile para stoku arasında sıkı bir ilişki olduğunu öne sürmektedirler. Diğer yandan para miktarındaki değişmelerin hükümet politikalarından kaynaklandığını belirtmekte ve dışsal olduğunu ileri sürmektedirler.

Örneğin seçim dönemlerinde istihdamın arttırılması mevcut hükümete siyasi bir yarar sağlayacaktır. Seçim sonrasında ise kontrolün sağlanması için anti enflasyonist para politikaları uygulamaya konulacaktır. Burada üzerinde durulan esas konu seçmenlerin genellikle yakın zamandaki politikaları hatırladıkları ve oy verirken bu durumu göz ardı etmedikleri ifade edilmektedir.

Parasal yaklaşıma göre konjonktürel dalgalanmalar ile ilgili olarak ileri sürülen temel varsayımlar şunlardır;

- Seçmenler geçmişteki kötü tecrübelerinden ders almamaktadırlar.
- Kısa vadede hükümetler ekonomiyi uyarabilmektedirler.
- Yapılan kamu harcamaları herhangi bir dışlama etkisi oluşturmamaktadır.

1.9. Yeni Keynezyen Konjonktür Teorisi

Yeni Keynezyenlere göre toplam talebi oluşturan değerlerden biri olan yatırımlar istikrarsızdır. Yatırımlardaki istikrarsızlığın çeşitli nedenleri vardır. Bunlardan ilki sermayenin marjinal etkinliği ve kar oranında olası değişmelerdir. Eğer beklenen kar oranında bir artış varsa yatırım miktarı da buna bağlı olarak artmaktadır. Diğer bir neden ise ileriye yönelik tahminlerdir. Siyasi atmosfer, soğuk savaş, sosyal ve toplumsal olaylar gibi değişimler tahminleri büyük ölçüde etkilemektedir. Bir başka neden ise yatırımların artışına imkân sağlayan yeniliklerin düzensiz olması yatırım hacmini dalgalanmalara maruz bırakmaktadır. Son neden olarak ise yatırımların sürekli değişir bir durum almasıdır. Yani iyimserlik veya kötümserlik durumlarında yenileme yatırımları öne çekilebileceği gibi ertelenebilmektedir.

Yeni Keynesyenler yatırım hacminin istikrarsız oluşundan dolayı milli gelir ve istihdam seviyesinin daha büyük oranda dalgalanacağını ifade etmektedirler. Diğer yandan para arzının istikrarlı olması dahi toplam talep dönemler arasında farklılık gösterebilmektedir.

Yeni Keynesyenler ekonomideki istikrarsızlıklardan dolayı devletin ekonomiye müdahale etmesi gerekliliğini ifade etmektedirler. Ekonomik istikrarın sağlanmasına yönelik üzerinde durulması gereken temel olgunun toplam talep olduğunu ileri sürmektedirler. Bu bakımdan devletin maliye politikaları aracılığı ile ekonomiye müdahale etmesi gerekliliğini belirtmektedirler.

1.10. Türkiye'de Konjonktürel Dalgalanmalar ve Ekonomik Bunalımlar

1929-1933 yılları arası dönemde dünyada yaşanan ekonomik buhran Türkiye'yi de hiç şüphesiz derinden etkilemiştir. Söz konusu dönemde büyüme hızı negatif seviyeye gerilemiş ihraç malları fiyatlarında hissedilir bir azalış gözlenmiştir. Diğer yandan fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen azalışa bağlı olarak milli gelir seviyesinde de % 60 azalma gözlenmiştir.

1940-1945 yılları arası dönemde ikinci dünya savaşının yaşanıyor olması tüm Avrupa ülkelerinin ekonomilerinde derin yaralar açmış ve Türkiye savaşa girmediği halde savaş ekonomik anlamda olumsuz yönden etkilenmiştir. Savaşa girilmemiş olması savunma harcamalarını azaltmamış aksine arttırmış ve savaş öncesi dönemde geleceğe yönelik olarak planlanan sınai yatırımları askıya alınmıştır. Bu dönemde milli gelirde reel olarak bir azalma gözlenmiş ülkenin dış borçlarında ise artış kaydedilmiştir.

1958 yılına gelindiğinde ithalata dayalı ekonomi politikası çökmüş ve döviz darboğazı yaşanmıştır. IMF ile bir standby anlaşmasına gidilmiş ve Türkiye yüksek oranlı devalüasyon ile bu yıllarda tanışmıştır. Sonuç olarak 1 ABD doları 2.80 TL iken 9 TL ye yükselmiştir. Diğer yandan dış ülkelerden sağlanan borçlar ise ekonomik bunalımı büyütmüş ve büyüme hızı düşmüştür.

1974 yılında yaşanan global petrol krizi nedeniyle petrol fiyatları 4 katına çıkmış ve petrole aşırı bağımlı olan Türkiye ekonomisi bu krizden olumsuz yönde etkilenmiştir. Yine aynı yıllarda Kıbrıs Barış Harekatı'nın yapılması Türkiye'ye karşı gizli bir ambargonun uygulanmasına zemin hazırlamıştır. Petrol fiyatları artışı ithal malların fiyatlarını da etkilemiş dış ticaret açığı büyümüş ve sonuçta TL %66 oranında devalüe edilmiştir. Yine söz konusu dönemde bütçe açığı büyümüş turizm ve işçi gelirleri azalmış işsizlik ise artış sergilemiştir.

1970'li yıllarda yaşanan sıkıntılar dolayısıyla fiyatlarda meydana gelen artışlar ve işsizliğin büyük bir sorun oluşturması, döviz darboğazı ve bütçe açığı gibi ekonomik olumsuzluklar 24 Ocak 1980 kararlarının alınmasına zemin hazırlamıştır.

1994 yılı öncesi dönemde kamu kesimindeki açıkların artması devletin iç ve dış borçlarında meydana gelen artış sonucunda Nisan 1994 kararları alınmış ve sonuç olarak TL devalüe edilmiştir. GSMH %6 oranında daralırken işsizlik oranı ise %20'li seviyelere tırmanmıştır.

2001 yılında ise yaşanan krizde hem iç ekonomik sorunlar hem de Uzakdoğu ve Rusya'da yaşanan ekonomik krizler etkili olmuştur. Diğer yandan 1999 depreminin de yıkıcı etkisi söz konusu krizler ile birleşmiş ve Türkiye yeni bir ekonomik daralma ile karşı karşıya kalmıştır.

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bölüm Soruları

1) Aşağıdaki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu belirtiniz.

“İmalat sanayiinde haftalık çalışma saatlerinin ortalaması konjonktür dalgalanmalarını gösteren öncü göstergelerden bir tanesidir.”

A) Doğru B) Yanlış

2)Aşağıdaki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu belirtiniz.

“Sanayi üretim endeksi konjonktür dalgalanmalarını gösteren takip eden göstergelerden bir tanesidir.”

A)Doğru B) Yanlış

3) Aşağıdaki cümlede boş bırakılan yeri uygun kelime veya kelime grubu ile doldurunuz.

“Paracı Konjonktür Teorisine göre konjonktürel dalgalanmalar ile …… arasında sıkı bir ilişki olduğunu öne sürmektedirler.”

4)Aşağıdaki cümlede boş bırakılan yeri uygun kelime veya kelime grubu ile doldurunuz.

“Keynes yatırımların girişimcilerin iyimser ve kötümser ……. bağlı olduğunu belirtmiş ve konjonktürel dalgalanmaların da temel sebebini bu şekilde açıklamıştır.

5)Aşağıdaki cümlede boş bırakılan yeri uygun kelime veya kelime grubu ile doldurunuz.

“Yeni Keynezyenlere göre toplam talebi oluşturan değerlerden biri olan ……. istikrarsızdır.”

6)Yeni Keynezyen iktisatçılara göre aşağıdakilerden hangisi konjonktürel dalgalanmaların nedenlerinden bir tanesi değildir?

A) Sermayenin marjinal etkinliğinin değişmesi

B) Siyasi atmosferin düzensizliği

C) Sosyal ve toplumsal olaylar

D) Soğuk savaş

E) Hükümeti tek partinin yönetmesi

7)Ekonominin en fazla genişleme gösterdiği dönem, konjonktürel dalganın hangi aşamasında gerçekleşmektedir?

A) Dip B) Tepe C) Genişleme D) Daralma E) Yükselme

8)Aşağıdakilerden hangisi konjonktürel dalgalanmaların talep kaynaklı nedenlerinden bir tanesi değildir?

A) İhracatta meydana gelen artış

B) Tüketicilerin zevk ve alışkanlıklarda meydana gelen değişmeler

C) Faizranlarında meydana gelen değişmeler

D) Vergi oranlarında meydana gelen artış

E) Üretim girdi fiyatlarında meydana gelen artışlar

9) J. Schumpeter'e göre bir ekonomide meydana gelen konjonktürel dalgalanmaların sebebi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Yenilikler

B) Faiz oranlarındaki değişmeler

C) Vergi oranlarındaki değişmeler

D) Üretim girdi fiyatlarında meydana gelen değişmeler

E) Döviz kurlarındaki değişmeler

10) G. Hawtrey'e göre ekonomik dalgalanmaların nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

A) Yenilikler

B) Faiz oranlarındaki değişmeler

C) Vergi oranlarındaki değişmeler

D) Döviz kurlarındaki değişmeler

E) Para ve krediler

Cevaplar

1) Doğru

2) Yanlış

3) para stoku

4) beklentilerine

5) yatırımlar

6) E

7) B

8) E

9) A

10) E

2. İKTİSADİ BÜYÜME

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

2.1. Bu bölümde iktisadi büyüme kavramı açıklanmakta ve büyümenin tarihsel gelişimi değerlendirilmektedir. Daha sonra ise tarihsel gelişim içerisinde Adam Smith ve Malthus'un büyüme ile ilgili görüşleri açıklanmaktadır.

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	**Kazanım**	**Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği**

Anahtar Kavramlar

2.1. İKTİSADİ BÜYÜME

Uluslararası literatürde büyüme kavramı, kişi başına reel hasılada meydana gelen devamlı artış olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan anlaşılacağı üzere iktisadi büyümeden bahsedebilmemiz için süreklilik arz etmesi gerekmektedir. Ayrıca elde edeceğimiz verilerin yorumlanması ve karşılaştırılmasında hata yapılmaması için ele alınan büyüme verilerinin – burada biz kişi başına GSYİH'yi aldık- reel olması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle fiyat hareketlerinden arındırılmış GSYH'den kişilerin almış oldukları paylar büyüme hızını – ortalama büyüme hızı- doğru tespit etmemize de aracılık edecektir.

Örneğin bir ülkede reel GSYİH (Y), zaman ise t ile gösteriliyorsa büyüme hızı (g) basit olarak aşağıdaki formülle hesaplanabilir.

$$g = \frac{X_{t+1} - X_t}{X_t}$$

Yukarıdaki formül bize % bir değer verecektir ve bu değer $t+1$ yılındaki büyüme hızını ifade eder. Bu basit denklemden hareketle;

$(t+n)-t$ yılları arasındaki kişi başına reel hasıladaki –burada GSYİH- yıllık ortalama büyüme hızını aşağıdaki formülle hesaplamak mümkündür.

$$g = (X_{t+n} / X_t)^{1/n} - 1$$

Yukarıdaki formülde X_{t+n} , $t+n$ yılındaki kişi başına reel hasılayı X_t dönem başındaki kişi başı reel hasılayı n, yılı ifade etmektedir.

Örnek: X ülkesinde 1965 ve 2010 yılları arasındaki sabit fiyatlarla fert başına reel hasıla sırasıyla 2519 dolar ve 7950 dolardır. Bu verilerin ışığında verilen yıllar arasındaki büyüme hızını hesaplayınız?

Çözüm: Formülümüz $g = (X_{t+n} / X_t)^{1/n} - 1$ şeklindedir.

Soruda verilenleri formülde yerine koyacak olursak; $g = \left(\frac{7950}{2519}\right)^{1/45} - 1$

$g = (3.15)^{0.022} - 1$, buradan $g = 0.039$ olarak bulunur. Bunu yorumlayacak olursak 1965 ve 2010 yılları arasındaki büyüme hızı %3,9'dur sonucuna ulaşırız.

Örnek: Patagonya Cumhuriyetinde 2010 yılında reel GSYİH 20 milyar dolarken 2013 yılında reel GSYİH 23,5 milyar dolara çıkmıştır. Ayrıca 2010 yılında nüfusu 20 milyon iken 2013 yılında 21 milyona çıkmıştır. Bu verilere göre kişi başı reel GSYİH oranını hesaplayarak mevcut yıllar arasındaki büyüme hızını bulunuz?

Çözüm: Reel GSYİH ve Nüfus verileri verildiğine göre kişi başı reel GSYİH'yi şöyle hesaplayabiliriz;

Kişi başı reel GSYİH=reel GSYİH/Nüfus ise 2010 yılı için

=20.000.000.000/20.000.000

=1000 $'dır.

2013 yılı için kişi başı reel GSYİH =23.500.000.000/21.000.000 yaklaşık

=1119 $'dır.

$g = (X_{t+n} / X_t)^{1/n} - 1$ Bulduğumuz verileri formülde yerine yazacak olursak,

$$g = \left(\frac{1119}{1000}\right)^{1/3} - 1$$

=0.038 olarak bulunur. Yani ekonomi 2010-2013 yıları arasında %3,8 oranında büyümüştür.

Tablo 1. Bazı Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Büyüklük Göstergeleri (2012)

Ülkeler	Reel GSYİH	Toplam Nüfus	Kişi başına (GSYİH) Reel GSYİH/Nüfus	Büyüme Oranı (GSYİH) %
Brezilya	1.13656E+12	198656019	5721	0.872708176
Çin	4.52214E+12	1350695000	3348	7.8
Almanya	3.07386E+12	81889839	37536	0.68865531
Hindistan	1.36876E+12	1236686732	1106	3.236943273
Yunanistan	2.09564E+11	11280167	18578	-6.379831421
Japonya	4.71187E+12	127561489	36938	1.945
Türkiye	6.28429E+11	73997128	8492	2.239179183
Fransa	2.24945E+12	65696689	34239	0.013878798
ABD	1.42316E+13	313914040	45335	2.778958837

Kaynak: Worldbank Database

*2005 baz yılı Dolar cinsinden fiyatlar

Tablo-1'de gelişmiş ve ülkemizin de içinde olduğu gelişmekte olan ülkelerin 2012 yılına ait makroekonomik büyüklükleri yer almaktadır. Tablodaki veriler 2012 yılına aittir. En yüksek büyüme oranına sahip ülke %7.8 ile Çin halk Cumhuriyeti iken en düşük büyüme oranı %-6.38 ile Yunanistan'dır. Diğer bir ifadeyle Yunanistan 2012 yılında %6.38 küçülmüştür. Tabloda dikkat çeken noktalardan biri gelişmiş ülkelerin büyüme hızlarının/oranlarının gelişmekte olan ülkelerin hızlarından oldukça düşük olmasıdır. Çünkü gelişmiş ülkeler gelişme süreçlerini tamamladıklarından yüksek hasıla/gelir birikimine sahiptirler. Bu nedenle düşük olarak görülen büyüme oranları gelişmekte olan ülkelere nispeten oldukça büyüktür. Ayrıca bu durum sürdürülebilir bir durumun sağlanması içinde önemli bir durumdur.

2.2. İKTİSADİ BÜYÜMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

İktisadi büyüme kavramını ilk ortaya atan iktisatçı Adam Smith'tir. 1776 yılında yazmış olduğu ulusların zenginliği kitabında iş bölümünün büyüme üzerindeki etkilerini anlatmıştır.

1798 yılında Malthus ve David Ricardo gibi iktisatçılar Adam Smith'in görüşlerini kabul etmekle beraber iktisadi büyüme kavramına belirli eklemeler yapmışlardır. Malthus nüfusun büyüme üzerindeki önemini vurgularken, Ricardo iktisadi büyüme modelini azalan verimler yasası ve bölüşüm üzerine kurmuştur. 1870-1929 yılları arasında marjinalist devriminin etkisi altında kalan büyüme modelleri Schumpeter'in teknolojik gelişmenin ve eksik rekabetin büyüme üzerindeki etkilerini ortaya koymasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Feldman Marx'ın genişletilmiş üretim şemasında hareketle yatırım önceliklerinin iktisadi büyüme üzerindeki etkilerini ortaya koyan bir model geliştirmiştir.

Harrod-Domar tarafından Neokeynesyen büyüme modeli, 1929 da yaşanan 'Büyük Buhran'dan adeta bir çıkış reçetesi niteliğindeki Keynes'in 'Para, Faiz ve İstihdamın Genel Teorisi' eserinde belirttiği piyasanın kendiliğinden dengeye gelemeyeceği görüşü üzerine kurulmuş 'birinci ilk dalga' teorisi olarak kabul görmüştür.

Büyüme teorisinin 'ikinci dalga'sı ise Solow tarafından geliştirilen Neo-klasik büyüme modelidir. 1980-1990'lı yıllara kadar büyüme teorisine hakim olan ve büyümenin dinamiğini teknolojik gelişmelere bağlayan modellerde teknoloji dışsal bir değişkendir. Diğer bir ifadeyle teknolojik ilerlemelerin büyümeye neden olduğunu söylerken iktisadi büyümenin eksik rekabetin ve dışsallığın olmadığı varsayımları altında nasıl ortaya çıktığını açıklamaktadır. Bu nedenle Romer, Rucas ve Rebelo tarafından geliştirilen içsel büyüme teorisi 'üçüncü dalga' olarak adlandırılmaktadır. İçsel büyüme modeli kısaca iktisadi büyümeye neden olan faktör bileşimini incelemektedir. Diğer bir ifadeyle belirli bir yılda üretilen hasıla miktarı, o yılda ülkede sahip olunan emek, sermaye ve bu faktörlerin bileşimlerine bağlı olmaktadır. Bu nedenle ülkeler arasında gelişmişlik farkları –ıraksama- ortaya çıkmaktadır. Bu ülkeler arasındaki birikim ve verimlilik farklarının neden oluştuğunu araştıran iktisatçılar büyümeyi doğrudan ve dolaylı etkileyen faktörleri birbirinden ayırmışlardır. Temelleri Rostow ve Adenen atılan bu olgu 1990'ların ortalarından sonra büyümenin temel belirleyicilerini belirlemeye çalışan '4. dalga' olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmalar neticesinde Rodric ve Landes büyümenin temel belirleyicilerini coğrafya, entegrasyon, kültür ve kurumlar olmak üzere dört ana başlık altında toplamışlardır. Büyüme Teorisindeki 'beşinci dalga' ise dünyadaki büyüme teorilerini tek bir modelde açıklamayı amaçlayan olarak ortaya çıkmışlardır. Biraz açacak olursak 0-1800 yılları arasında ortaya çıkan ve yaratılan sermayenin nüfus tarafından emildiği yaygın büyüme modelleriyle 1880 sonrasında gerçekleşen hasıla arıtışını nüfus artışının önünde olduğu ve kişi başı gelirin sürekliği arttığı, gelir dağılımının bozulduğu yoğun büyüme modellerini tek bir modele indirgeyerek açıklamaya çalışan modeller olarak tanımlanabilmektedirler.

2.3. ADAM SMITH BÜYÜME MODELİ

Bu model sanayi devrimi yıllarında ortaya çıktığında iş bölümü kavramı üzerine kurulmuştur. Buradaki iş bölümü hem firma içi hem de firmalar arası iş bölümünü kapsamaktadır. Ayrıca emeğin verimliliğini iş bölümünün belirlediğini ileri sürmektedir. Bununla birlikte teknolojik gelişimin iş bölümünün belirli bir sonucu olduğu ileri sürmektedir. Bunu Adam Smith şöyle açıklar, işi kolaylaştıran iş bölümünün tek kişiye birçok kişinin yerini tutma olanağı sağlayan

makinelerin geliştirilmesine yol açmasıdır. Böylece teknolojik gelişim iş bölümünün bir sonucu olmaktadır.

Şekil-1 Adam Smith Büyüme Modeli: İşbölümü Büyüme

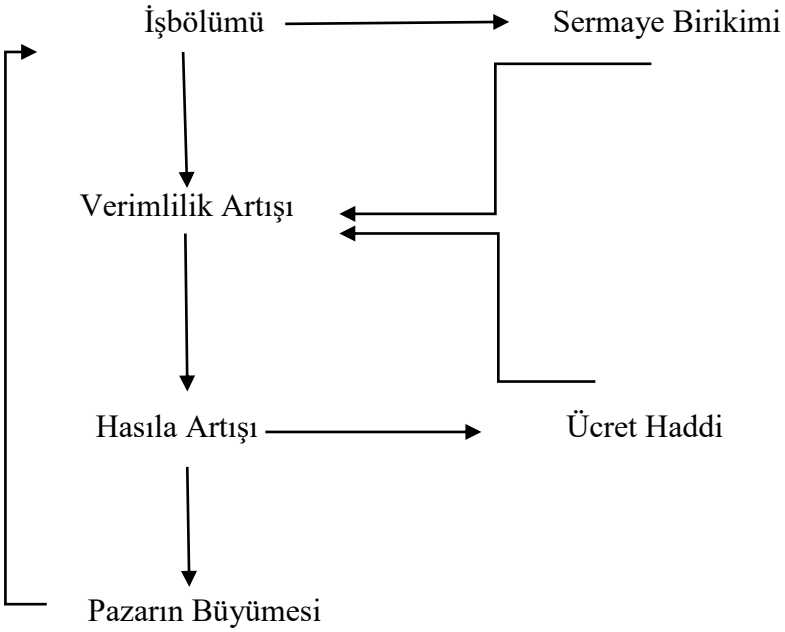

Şekil 1'de görüldüğü gibi işbölümü, sermaye birikimi ve verimlilik artışına neden olmaktadır. Bu aslında işbölümünün doğal sonucu uzmanlaşmanın doğal sonucudur. Verimlilik artışı hâsıla artışına o ise pazar payını büyüterek pazarın büyümesine ve yine pazar büyüklüğü ise iş bölümünü zorunlu kılmaktadır. Ayrıca artan hâsıla ile zenginleşen ülkede ücret haddi artmaktadır. İşçi ücretlerinin artması ile birlikte işgücü teşvik edilmekte buda verimliliği artırmaktadır.

Adam Smith kurumsal olarak iktisadi büyüme teorisinde liberalizmi benimsemiştir. Hükümetin adalet, savunma, eğitim ve alt yapı gibi görevleri yerine getirmesi gerektiğini öne sürmektedir. Ülkeler arası ticarette mutlak üstünlükler teorisini ortaya koymaktadır. Bu teoriye göre ülkeler üretiminde üstün oldukları malları üretmeli, diğer malların üretimini bırakarak yabancı ülkeden ithal etmelidirler.

Şekil-2 Büyüme, Durgunluk ve Kurumsal Unsurlar

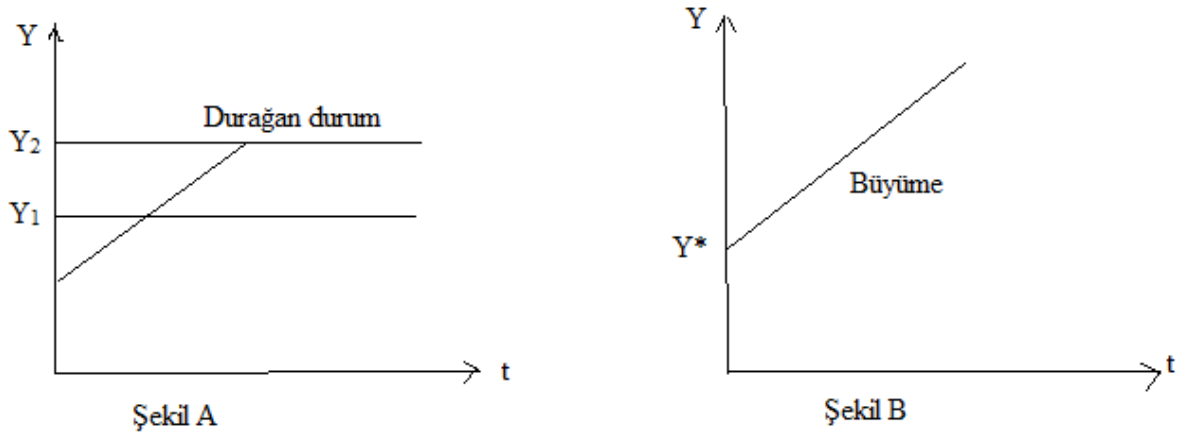

Yukarıdaki A ve B şekillerinde Smith büyüyen bir ekonominin karşılaşabileceği durumları göstermeye çalışmıştır. Adam Smith büyümeyi ülkenin kurumsal yapısının belirlediğini ileri sürer. Şekil A'da Y_2 ve Y_1 hasıla düzeyleri sahip X ülkesinin kurumsal yapılarının gelişmişlik ve az gelişmişlik durumlarını göstermektedir. Örneğin Y_2 hasıla düzeyi daha gelişmiş bir kurumsal yapıya sahip X ülkesinin çıktı miktarını temsil ederken, Y_1 hasıla düzeyi ise daha az gelişmiş olan X ülkesinin çıktı miktarını temsil etmektedir. Yani ülkelerin büyüme olanaklarını/rakamlarını/hızlarını Smith kurumsal yapılarının niteliklerine bağlamıştır. Bu kurumsal yapının ise liberal ekonomiye dayalı serbest piyasa ekonomisi ve serbest dış ticaret ile gerçekleşebileceğini savunmaktadır. Ayrıca Şekil A'da Y_1 hasıla düzeyinde kurumsal yapı işbölümünü daha az teşvik ederken Y_2 hasıla düzeyinde kurumsal yapı işbölümünü daha fazla teşvik etmektedir. Durağan durum da büyüme de kurumsal yapının bir sonucudur. Buradan hareketle kurumsal yapısı sürekli gelişmekte olan bir ekonomide durağan durum -kurumsal yapı sürekli geliştiği teşvik ettiği sürece- hiç gerçekleşmeyecek, büyüme devamlı olacaktır. Bu durum Şekil 2-B'de gösterilmiştir.

2.4. MALTHUS'UN BÜYÜME MODELİ

18. yy'de Adam Smith'in Milletlerin Zenginliği (Wealth of Nation) isimli kitabının yayınlanmasının ardından bazı düşünürler, toplumun ve onu oluşturan insanların belirli sosyal düzenlemeler ve bilgi ile ideal yaşam standardına ulaşabileceklerini ileri sürmüşlerdir. Nüfus artışının bir tehdit olmayıp bilakis tarım kesiminde yeni buluşlar ve bilgi ile sürekli artar ve yüzyıllar boyunca insanları beslemeyi mümkün kılar. Bir papaz olan Malthus 'Nüfusun Prensipleri Üzerine Bir Deneme' isimli eserinde bu görüşlere karşı çıkmış hâsıla-çıktı üzerine belirli analizlerde bulunmuştur.

Toplam Üretim Fonksiyonu

Malthus'un öne sürdüğü varsayımlar şunlardır.

- ✓ Nüfus geometrik olarak artarken, çıktı/hasıla aritmetik olarak artmaktadır. Yani nüfus artışı 2N, 4N, 8N, 16N, …… şeklinde artıyorken Hasıla Y, 2Y, 3Y, 4Y,…. şeklinde

artmaktadır. Belli bir aşamadan sonra Çıktıdaki artış nüfus artışını karşılayamayacak düzeye ulaşmaktadır. Diğer bir ifadeyle kişi başına çıktı giderek azalır.

- ✓ Ekonomide hasıla/çıktı/ürün emek Adam Smith'in ifadesiyle işbölümü ile üretilir. Bu açıdan nüfus artışının çıktıyı artırması gerekir. Malthus buna karşılık toprak miktarının sabit olduğunu için nüfusun çıktının bir fonksiyonu olduğunu ileri sürer. Y=f(N) bu varsayımı aynı zamanda teknolojinin de veri olduğunu kabul ederek ortaya koymuştur.

Şekil-3 Toplam Üretim Fonksiyonu

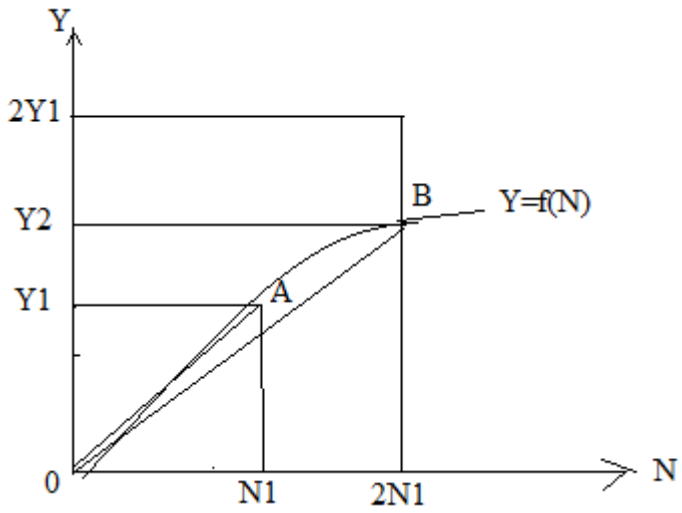

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi Üretim fonksiyonu azalan bir seyir izlemektedir. Bunun nedeni Malthus'un üretimin işgücü miktarına göre azalan verimlere sahip olduğunu öne sürmesindendir. Şekilde görüldüğü üzere nüfus iki katına çıktığında çıktının iki katına çıkmadığı, bilakis kişi başına hasılanın azaldığını görmekteyiz. Şekilde nüfus N1 iken kişi başına çıktı AN1/0N1 kadardır (0A doğrusunun eğimi). Nüfus 2N1'e çıktığında kişi başı çıktı B2N/02N kadar olmaktadır (0B doğrusunun eğimi). 0B<0A olduğundan nüfusun iki katına çıkması kişi başına çıktının azaldığını göstermektedir.

Şekil-4 Malthus'un Nüfus Büyüme Fonksiyonu

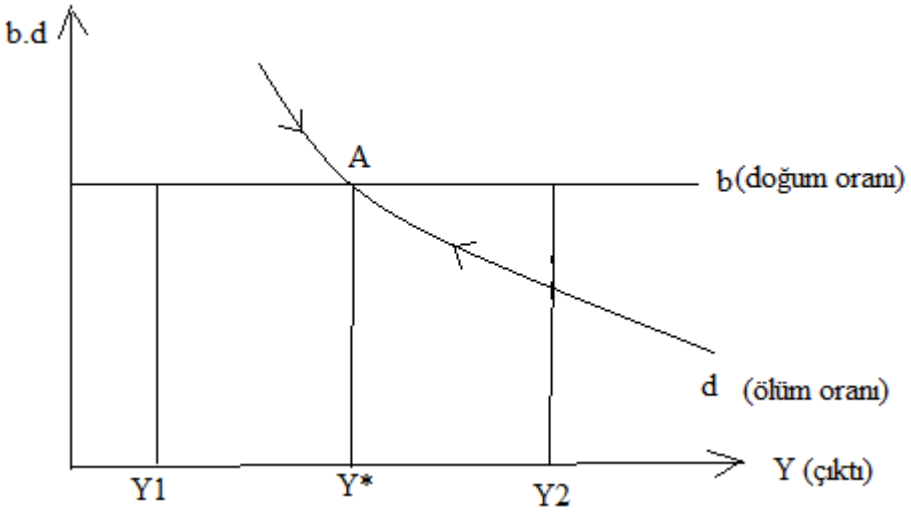

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi doğum oranın veri kabul edildiği bir ekonomide doğum ve ölüm oranın eşit olduğu A noktasında çıktı düzeyi Y* olarak gösterilmiştir. Y1 çıktı düzeyinde ölüm oranı doğum oranından büyüktür dolayısıyla nüfus büyüme oranı negatiftir. Y2 noktasında ise doğum oranı ölüm oranından büyüktür dolayısıyla nüfus büyüme oranı pozitiftir. Ayrıca ölüm oranı çıktının negatif fonksiyonudur. Kişi başı çıktı miktarı arttığında beslenme, sağlık gibi birçok hizmetten daha fazla faydalanma imkanı bulunabildiği için ölüm oranları da negatif yönlü bir seyir izler. Tersi de geçerlidir. Nüfus arttıkça kişi başına çıktı azalacak, kötü beslenme ve kötü sağlık koşulları ölüm oranlarını artıracaktır. Görüldüğü gibi nüfus oranı kişi başına hasılaya bağlıdır. Eğer kişi başına hasıla nüfus artış hızını sıfırlayan ve nüfusu sabitleyen A noktasından küçükse nüfus artışı negatif olur ve dolayısıyla nüfus azalır. Tersi de geçerlidir.

Şekil-5. Malthus'un Büyüme Modelinde Denge

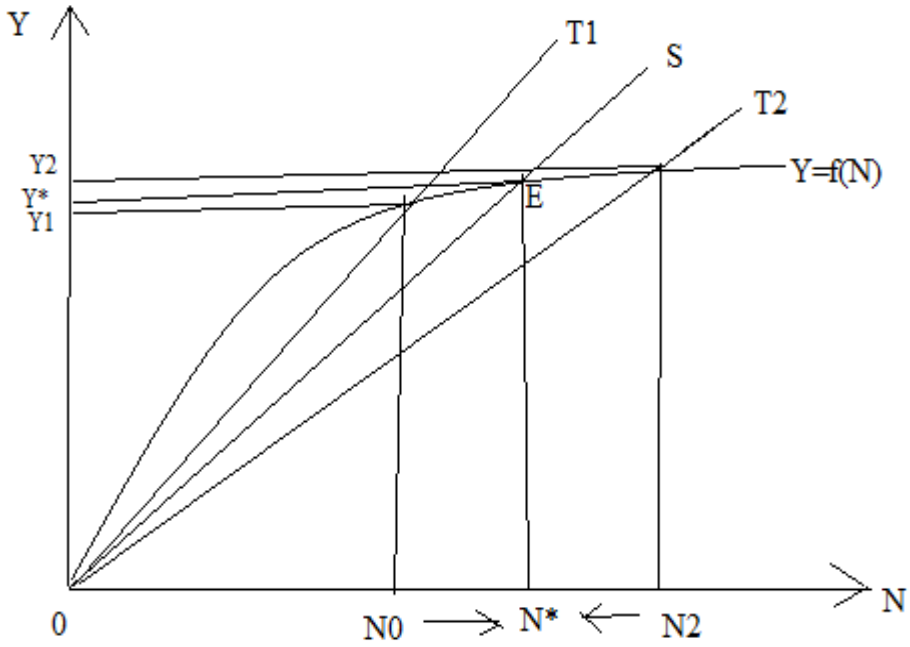

Yukarıdaki şekilde Y_1 ölüm oranının doğum oranından küçük olduğu durumu göstermektedir. Nüfus büyüme hızı pozitiftir ve nüfus artar. Nüfusu çıktıya eşitleyen E noktasında (N*,Y*) dengededir. Diğer durumda yani ölüm oranının doğum oranından büyük olduğu N2 durumunda nüfusun büyüme hızı negatiftir. Bu durum nüfusun azalmasını sağlar ve nüfus azalır N2, N* noktasına geri döner dengeye gelir. Yine Malthus'un büyüme modelindeki varsayımı nüfus geometrik artarken çıktı aritmetik arttığından sürekli belli bir düzeyde yani kişi başına çıktıyı ekonominin nüfus büyüme hızını sıfır kılan bir fert başına çıktı düzeyinde dengeye gelmesine neden olur. Bu nokta minimum yaşama düzeyidir. Dolayısıyla Malthus bu sebeplerden ötürü ülkeler ***yoksulluğa mahkûmdur*** der.

Malthus'un Politika Önerileri

- ✓ Sağlık imkânlarının geliştirilmesi daha çok insanın yaşamasına fakat insanlar sürekli minimum yaşam standardında yaşadıklarından hiçbir işe yaramayacak, bilakis nüfus arttığından yaşam standartları düşecek, daha fazla insanın daha fakir yaşamasına sebep olacaktır. Bu nedenle sağlık harcamalarını artırmanın, yeni tedavi yöntemleri ve ilaçlar bulmanın hiçbir önemi yoktur.

- ✓ Gelir dağılımın yüksek gelirlilerden işçilere aktarılmasının da Malthus'a göre hiçbir anlamı yoktur. Çünkü toprak sahibi olan işçiler daha iyi beslenecek ve çoğalacaklar kısıtlı kaynaklarla yine daha fazla insan daha fakir bir yaşam standardına sahip olacaktır.

- ✓ Teknolojik ilerlemeler ise üretim imkânları eğrisinde bir genişleme meydana getirdiği için daha yüksek bir çıktı düzeyinde denge kurulabilir fakat bu dengeye karşılık artan nüfus ile çıktı ancak birbirini karşılayabilmiştir yani kişi başına çıktıda değişim

olmamaktadır. Bu nedenle teknolojik gelişimin hiçbir anlamı olmadığını ileri sürer. (bkz şekil-6)

Şekil-6 Teknolojik İlerlemenin Etkisi

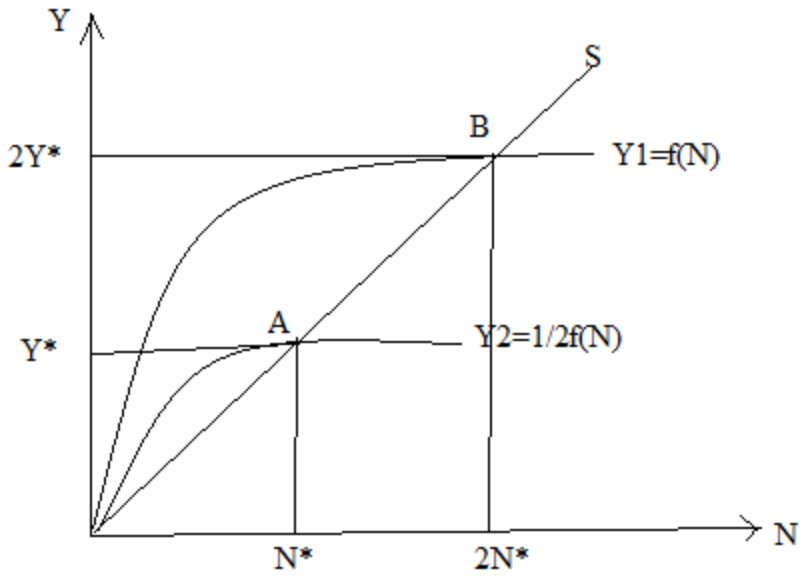

Şekil-6'da görüldüğü gibi teknolojik ilerlemeler üretim imkânları eğrisini sağa kaydırmakta ve çıktı miktarı artmakta artan çıktı miktarı ile birlikte nüfus artmakta bu durumda kişi başına gelirde bir değişim olmamaktadır. Hatta artan nüfus ile birlikte refah düzeyi zamanla daha da çok düşmektedir.

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bölüm Soruları

1. Aşağıdaki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu belirtiniz.

“Malthus’a göre sağlık imkânlarının geliştirilmesi daha çok insanın yaşamasına fakat insanlar sürekli minimum yaşam standardında yaşadıklarından hiçbir işe yaramayacak, bilakis nüfus arttığından yaşam standartları düşecek, daha fazla insanın daha fakir yaşamasına sebep olacaktır.”

A) Doğru B) Yanlış

2. Aşağıdaki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu belirtiniz.

“Adam Smith büyümenin temel belirleyicilerini coğrafya, entegrasyon, kültür ve kurumlar olmak üzere dört ana başlık altında toplamıştır.”

A) Doğru B) Yanlış

3. Aşağıdaki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu belirtiniz.

“Uluslararası literatürde büyüme kavramı, kişi başına reel hasılada meydana gelen devamlı artış olarak tanımlanmaktadır.”

A) Doğru B) Yanlış

4. Adam Smith ülkeler arası ticarette ……. ortaya koymaktadır.

5. Adam Smith’in büyüme modeli …….. kavramı üzerine kurulmuştur.

6. Malthus ile ilgili aşağıda verilen ifadelerden hangileri doğrudur?

I. Malthus’a göre sağlık imkânlarının geliştirilmesi insanların yaşam standardını arttırma konusunda hiçbir işe yaramayacaktır.
II. Malthus’a göre gelir dağılımın yüksek gelirlilerden işçilere aktarılması uzun dönemde insanların yaşam standartlarını arttıracaktır.
III. Malthus’a göre teknolojik ilerlemelerin bireylerin yaşam standartlarını arttırma konusunda hiçbir alamı yoktur.
IV. Malthus’a göre nüfus oranı aritmetik olarak artarken hâsıla geometrik olarak artmaktadır.

A)I-II B)I-III C)II-III D) II-IV E)III-IV

7. Malthus’un ekonomi üzerine görüşlerini yazdığı kitabın adı nedir?

A) Milletlerin Zenginliği
B) Nüfusun Prensipleri Üzerine Bir Deneme
C) İstihdam Faiz ve Paranın Genel Teorisi
D) Arıların Öyküsü veya Kişisel Kötülükler Toplumsal Yararı Sağlar

E) Kapitalizm ve Özgürlük

8. Aşağıda verilen ifadelerden hangileri doğrudur?

I. Malthus'un teorisinde doğum oranları çıktının pozitif bir fonksiyonudur.

II. Malthus'a göre ölüm oranı çıktının negatif fonksiyonudur.

III. Malthus'a göre ülkeler yoksulluğa mahkumdur.

IV. Malthus, üretimin işgücü miktarına göre artan verimlere sahip olduğunu öne sürmektedir.

A)I-II B)I-III C)II-III D) II-IV E)III-IV

9. Kişi başına reel hasılada meydana gelen devamlı artışa ne denir?

A) Gelişme B) Nüfus artışı C) Enflasyon D) İşsizlik E) Büyüme

10. Aşağıda verilen ifadelerden hangileri yanlıştır?

I. Adam Smith kurumsal olarak iktisadi büyüme teorisinde liberalizmi benimsemiştir.

II. Adam Smith; hükümetin adalet, savunma, eğitim ve alt yapı gibi görevleri yerine getirmesi gerektiğini öne sürmektedir.

III. Adam Smith, ülkeler arası ticarette karşılaştırmalı üstünlükler teorisini ortaya koymaktadır.

IV. Adam Smith, işçi ücretlerinin artmasının verimliliği düşüreceğini ileri sürmektedir.

A)I-II B)I-III C)II-III D) II-IV E)III-IV

Cevaplar

1) Doğru
2) Yanlış
3) Doğru
4) Mutlak üstünlükler teorisi
5) İş bölümü
6) B
7) B
8) C
9) E
10) E

3. BÜYÜME MODELLERİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

3.1.

3.2.

3.3.

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	**Kazanım**	**Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği**

Anahtar Kavramlar

Giriş

3.1. RİCARDO BÜYÜME MODELİ

David Ricardo 1813 yılında yazmış olduğu 'Politik İktisadın ve Vergilendirmenin Temel Prensipleri' isimli kitabında gelirin ekonomik birimler arasındaki dağılımı üzerine kurulu büyüme modelinden bahsetmektedir. Daha açık bir ifadeyle toplam gelir, işçilere-ücret, toprak sahiplerine-rant, sermayedarlara-kar olarak dağılmaktadır. Bu dağılım ve ekonomik birimlerin almış oldukları pay aşağıda ayrıntılı olarak bahsedeceğimiz gibi bir ekonominin büyüklüğünü ve büyüme sürecini göstermektedir.

3.1.1. Ücret Teorisi

Ricardo'ya göre emeğin piyasa fiyatı ve doğal fiyatı olmak üzere iki fiyatı olduğunu ileri sürmektedir. Piyasa fiyatını emek arz ve talebi tarafından belirlenen, işçilerin çalıştıkları karşısında aldıkları ücret miktarını ifade eder. Doğal fiyat ise işçilerin yaşamlarını sürdürebilmesi için aldıkları asgari ücret seviyesi olarak tanımlanmaktadır. Kısa dönemde ikisi de birbirinden farklılaşırken uzun dönemde birbirlerine eşitlenirler. Piyasa ücret haddi doğal ücret haddinin üstüne çıktığında Malthus'un nüfus teoremi devreye girer ve bu durum nüfus artışına sebep olur. Bunun sonucunda artan emek arzı piyasa fiyatını emeğin doğal fiyatına eşitler.

3.1.2. Rant Teorisi

Ricardo'nun rant teorisini yine kendisi tarafından ortaya konulan azalan verimler yasası ile açıklamaktadır. Ricardo'ya göre araziler 1. kalite, 2. kalite 3. kalite,……., n. kalite olarak ayrılmaktadır. Arazi büyüklükleri veri iken kalitenin belirleyicisi olarak verimlilik ön plana çıkmaktadır. 1. kalite arazi 10 br buğday verirken 2. kalite arazi 9 br buğday, 3. kaliteye sahip arazi ise 8 br buğday vermektedir. Bu arazi verimlikleri arasındaki fark karşılaştırmalı olarak 1. ve 2. kalite araziler için (10-9) 1 br buğday verimli araziye sahip olan için ranttır. Kaliteli arazi düştükçe verim azalır, verim azaldıkça alınan buğday miktarı azalır. Bu arazileri bir bütün olarak düşündüğümüzde emek miktarı veri iken ürün miktarını artırmak için her kaliteden arazi kullanılacaktır. Kalite gitgide düşecek verimlilik de azalacaktır. Bu durum Ricardo'nun ***azalan verimler yasası*** olarak literatürde yerini almıştır. Tabi kalitesiz arazi için kullanılan emek miktarını artırarak çıktıyı artırma yoluna da gidilebilir; bu durumda verimsiz olan arazilere daha fazla emek ihtiyaç duyulacak daha fazla elde edilen ürün işçilere ücret olarak dönecektir. Kısacası Ricardo'nun rant teorisi emek ve teknoloji veri iken, arazilerin getirileri/hasılalar arasındaki fark arazi sahiplerinin kira gelirlerini oluşturmaktadır. Ricardo'ya göre rant aslında farklı arazilerde elde edilen kar hadlerini eşitleyen bir büyüklüktür.

3.1.3. Ricardo'nun Büyüme Modeli:

Daha önce bahsettiğimiz gibi Ricardo'nun büyüme modelinde 3 ayrı ekonomik birimden söz edilmektedir. Sermayedarlar, toprak sahipleri ve işçiler. Kapalı bir devre/ekonomi üzerine kurulan bu modelde yegane amaçları kar elde etmek olan sermayedarlar daha fazla toprak kiralamakta ve daha çok işçi istihdam etmek istemektedirler. Daha fazla ürün elde etmek için

daha fazla toprak kiralanmaktadır. Toprak miktarı artıkça daha fazla işçi çalıştırılmaktadır. Toprak miktarı arttıkça toprak sahibine ödenen rant miktarı, emek miktarı arttıkça işçiye ödenecek ücret miktarı artmaktadır. Bunun yanı sıra her ek ilave emekte verimlilik giderek azalmaktadır. Durum böyle olunca toplam kar giderek azalmaktadır. Bu azalma toplam kar sıfır oluncaya kadar diğer bir ifadeyle toplam gelir, toplam rant ve ücret ödemesine eşitleninceye kadar devam eder. Tam bu noktada ekonomide durağan bir durum yaşanır.

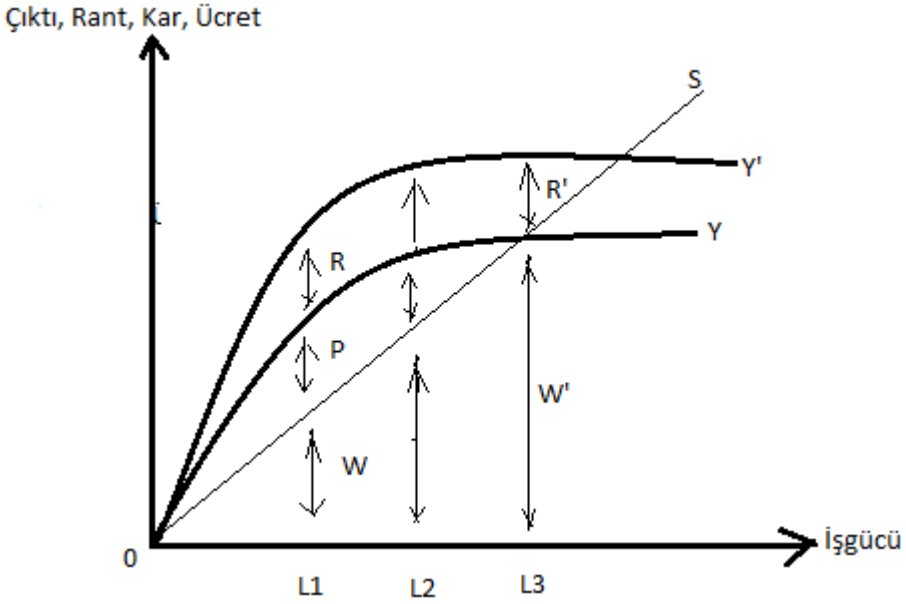

Yukarıdaki şekilde R, rant P, fiyat W, ücret Y, Y' rant düzeyine bağlı çıktı düzeylerini göstermektedir. 0S eğrisi ise toplam ücret ödemelerini göstermektedir. İşgücü en başta L1 kadar iken rant (R), kar (P) ve ücret (W) şekildeki gibi gösterilmiştir. Sermayedarlar elde ettikleri bu karı daha fazla işçi çalıştırmak için harcarlar bu durum daha önceden de bahsettiğimiz gibi piyasa reel ücret haddinin doğal reel ücret haddinden büyük olmasına ve buna bağlı olarak nüfusun-işgücünün artmasına ve reel ücretin yeniden doğal ücret haddine gerilemesine neden olmaktadır. İşgücü L1'den L2'ye yükselir, ücret rant ödemeleri artar ve kar azalır. Karın azalmasına karşın sermayedarların toplam üretimi artırma çabaları neticesinde L3 düzeyine gelinir . R' W' rant ve ücret en yüksek seviyesine çıkarken kar sıfırlanır. Bu durumda üretime devam edilemeyeceğinden ekonomideki büyüme duran bir hal alır.

Ricardo'nun bu modelinde tek kazançlı çıkan kesimin toprak sahipleri olduğu görülmektedir. Emek arzında meydana gelen artıştan ötürü reel ücrette herhangi bir değişme olmamakta, girişimcilerin ise karları sıfırlanmaktadır. Ricardo bu durumu aşmak için yaşadığı dönemde İngiltere'de tahıl ithalatının yasaklanmasının ekonominin durağan duruma girmesini geciktireceğini öne sürmüştür.

3.2. FELDMAN BÜYÜME MODELİ

Rus asıllı olan Feldman'ın ***sektörel yatırım öncelikleri*** modeli Marx'ın 'Kapital'inde yer alan *genelleştirilmiş üretim şeması* üzerine kurulmuş bir modeldir. Bu nedenle 'Marksist Büyüme Modeli' olarak da literatürde geçmektedir.

Modelin Varsayımları

- ✓ Sermaye malları sektörü ve tüketim malları sektörü olmak üzere iki ayrı sektörden bahsetmektedir. Sermaye mallarına yönelik üretim yapan tüm birimler bu sektör içinde sayılırken, tüketim mallarına yönelik üretim yapan tüm birimlerde tüketim sektörü içerisinde değerlendirilmektedirler.
- ✓ Tüketim ve sermaye mallarının üretiminin birbiri arasında geçiş yapması, diğer bir ifadeyle tüketim malı üreten bir fabrikadaki sermaye stoku ile bir sermeye malı üretmek mümkün değildir.
- ✓ Dışa kapalı bir ekonomidir.
- ✓ Her iki sektörde de üretimi kısıtlayan tek faktör sermayedir.
- ✓ Her iki sektörde de sermaye stoku aşınması söz konusu değildir.
- ✓ Sermayenin marjinal verimliliği iki sektörde de sabittir.

$$C_t = C_0 + \frac{\beta_c \lambda_c}{\beta_i \lambda_i} I_0[(1+\beta_i \lambda_i)^t - 1] \quad (1)$$

$$Y_t = Y_0 + \frac{\beta_c \lambda_c + \beta_i \lambda_i}{\beta_i \lambda_i} I_0[(1+\beta_i \lambda_i)^t - 1] \quad (2)$$

Yukarıda 1. denklem tüketim kanallı büyüme modelini 2. denklem ise gelir/hasıla kanallı büyüme modelini temsil etmektedir. Görüldüğü gibi yapı olarak her iki denklem de birbirinin aynıdır. λ_i ne kadar yüksek ve λ_c ne kadar düşük olursa, milli hasıla büyüme hızı geçici olarak o kadar yüksek ama bir zaman sonra ise o kadar düşük olur. Daha net ifade edecek olursak sermaye malları öncelikli bir yatırım politikası kısa süre sonra milli hasıla büyüme hızının daha yüksek olmasını sağlamasına karşın tüketim mallarına öncelik veren yatırım politikası milli hasıla büyüme hızının daha düşük olmasına neden olmaktadır. Özetle Feldman'a göre sermaye malları sektörüne öncelik veren bir yatırım politikası izlemek gerekmektedir.

3.3. SCHUMPETER: YENİLİKLER VE BÜYÜME

3.3.1. Yenilikler ve Yaratıcı Yıkım

Büyüme, en genel ve basit olarak üretim miktarında meydana gelen artışla ölçülmektedir. Üretim faaliyetinin en küçük birimini oluşturan ürün değişik üretim faktörlerinin çeşitli oranlarda biraraya getirilmesiyle oluşmaktadırlar. Ekmek yapmak için kullanacağımız teknoloji ve hammadde sabit iken 2 br emek 1 br sermaye ile meydana getirilmektedir. Schumpeter büyüme modeline tam buradan yaklaşarak ***yeniliklerin/teknolojik gelişmelerin/icatların*** üretim faktörlerinin yeni kombinasyonları olduğunu belirtir. 1 ekmek üretebilmek için 2 br emek 1 br sermayeye ihtiyaç duyulurken, yeni icat edilen bir fırın, birden çok ekmeği 1 br emek ve 0.5 birim sermaye ile üretme imkanı sağlamaktadır. Üretim faktör bileşimlerinde değişim oldu yeniden kombine edildi neticede üretim artmış oldu fakat Schumpeter'in yenilikten kastı sadece yeni ürün ve icatlardan ibaret değildir yenilikleri Schumpeter;

1. Yeni bir malın ya da mevcut bir malın yeni bir çeşidini üretmek
2. Yeni bir üretim tekniği kullanmak
3. Yeni bir pazar bulmak
4. Yeni bir hammadde veya yarı mamul kaynağının bulunması
5. Bir endüstrinin yeniden organizasyonu

olarak ifade etmektedir. Schumpeter bir yeniliğin ortaya çıkmasıyla birlikte girişimciler bu yeniliği taklit edecekler ya da geliştirerek yeniliklerin artmasına sebep olacağını belirterek bunu ***yeniliklerin kümelenmesi*** olarak adlandırmaktadırlar. Ayrıca herhangi bir endüstride ortaya çıkan bir yenilik diğer endüstrileri de ateşleyerek başka yeniliklerin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Kapitalizmin içinde barındırdığı evrimsel sürecin sebebinin artan nüfus ya da sermaye artışı gibi sebepler değil bunun sebebi yeniliklerdir. Schumpeter yeniliği ilk bulanın monopolcü olduğunu; fakat bu durumun yeni bir girişimcinin piyasaya bir başka yeniliği sunmasıyla son bulacağını belirtmektedir. Kapitalizmin yeniliklere bağlı olarak eski malların endüstrilerin yıkılarak yerine yenilerinin kurulması süreci Schumpeter'in ***yaratıcı yıkım*** olarak literatüre soktuğu bir kavramdır. Schumpeter kapitalist bir ekonominin dinamiğini firmalar arasındaki rekabet olduğunu ileri sürerken, buradaki rekabetin teknolojik rekabet olduğunu belirtmektedir.

3.3.2. Girişimcilik

Schumpeter'in iktisadi büyüme konusunda geliştirdiği analizin ikinci ayağını ***girişimci*** kavramı oluşturmaktadır. Kapitalist sistemin sürekli kendini yenilemesini sağlayan kişileri Schumpeter girişimci olarak nitelemektedir.

Schumpeter'e göre girişimci, işletme faaliyetleri belirli bir düzen içerisinde yürüten kişidir. Sermayedardan ya da yenilikleri icat eden mucitten farklı bir kişidir. Fakat mucit ya da kapitalist olması girişimci olamayacağı anlamına gelmemektedir. Kapitalizm dinamizmini risk sevmeyen işadamlarından değil girişimcilerden almaktadır.

Schumpeter'e göre girişimci sadece kar etme arzusu içerisinde değildir. Girişimci başarının, gücün iktidarın, aklındakileri hayata geçirmenin hazzını seven kişidir. Bu nedenle girişimcinin ihtiyaç duyacağı şey sermaye/para ve yeni bir fikirdir.

3.3.3. Schumpeter'e Göre İktisadi Büyüme

Yukarıda ayrıntılı olarak bahsettiğimiz gibi Schumpeter, yenilikleri/teknolojik ilerlemeleri, girişimcinin, içgüdüsel olarak ekonomiye enjekte etmesini ve rakiplerinin yeni yapıya entegre oluncaya kadarki süreçte piyasada monopol konumunda olmasını, kendi dinamikleri içerisinde sürekli gelişmeye mecbur olan kapitalist sistemin bu döngü içerisinde ekonomik yapıda süregelen değişimleri tekrar ederek büyümesini, literatüre kattığı ***yaratıcı yıkım*** süreci ile açıklamaktadır.

Schumpeter'in ekonomik büyüme teorisinden çıkarılabilecek üç önemli sonuç vardır. Bunlardan birincisi Schmpeter'in büyüme teorisi teknolojik ilerlemelerden ve yeniliklerden ayrı düşünülemez. Yani büyüme modelinde teknolojik ilerlemeleri/yenilikleri içselleştirmiştir.

İkincisi Neo klasik mikro ekonomik teorinin aksine monopolün aşırı kar elde etmesinin gelir dağılımını ve dolayısıyla toplumsal refahı azalttığı görüşüne karşı çıkmaktadır. Bilakis monopolün, ekonomik gelişmenin ayrılmaz bir parçası olan girişimcinin tatmini ve yapılacak olan yeni yatırımların önünü açması için vaz geçilmez bir öğe olduğunu belirtmektedir.

Üçüncü ve son olarak ise Schumpeter, teknolojik yenilikler ve girişimci kavramlarının ayrılmaz bir bütün olduğunu ileri sürmektedir. Girişimcinin teknolojik yeniliği ortaya çıkardığını belirtmektedir.

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bölüm Soruları

1) Aşağıdaki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu belirtiniz.

“Ricardo emeğin piyasa fiyatı ve doğal fiyatı olmak üzere iki fiyatı olduğunu ileri sürmektedir.”

A)Doğru B) Yanlış

2) Aşağıdaki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu belirtiniz.

“Ricardo’nun büyüme modelinde sermayedarlar, toprak sahipleri ve işçiler olmak üzere 3 ayrı ekonomik birimden söz edilmektedir ve bu model kapalı bir devre/ekonomi üzerine kurulan bir modeldir.”

A)Doğru B) Yanlış

3) Aşağıdaki cümlede boş bırakılan yeri uygun kelime veya kelime grubu ile doldurunuz.

“Rus asıllı olan Feldman’ın ……. modeli Marx’ın ‘Kapital’inde yer alan genelleştirilmiş üretim şeması üzerine kurulmuş bir modeldir.”

4) Aşağıdaki cümlede boş bırakılan yeri uygun kelime veya kelime grubu ile doldurunuz.

“Schumpeter bir yeniliğin ortaya çıkmasıyla birlikte girişimcilerin bu yeniliği taklit edeceklerini ya da geliştirerek yeniliklerin artmasına sebep olacaklarını belirterek bu durumu ……. olarak adlandırmaktadırlar.”

5) Aşağıdaki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu belirtiniz.

“Schumpeter’e göre girişimci, sermayedar ve yenilikleri icat eden mucit her zaman aynı kişidir.”

A)Doğru B) Yanlış

6) Feldman Büyüme Modeli ile ilgili aşağıda verilen ifadelerden hangileri yanlıştır?

I) Model, sermaye malları sektörü ve tüketim malları sektörü olmak üzere iki ayrı sektörden bahsetmektedir.

II) Dışa açık bir ekonomidir.

III) Her iki sektörde de üretimi kısıtlayan tek faktör sermayedir.

IV) Her iki sektörde de sermaye stoku aşınması söz konusudur.

A) I-II B) I-III C) II-III D) II-IV E) III-IV

7)Marksist Büyüme Modeli olarak da bilinen Sektörel Yatırım Öncelikleri Modeli aşağıdakilerden hangisine aittir?

A) Adam Smith B) David Ricardo C) J. Schumpeter D) Feldman E) Keynes

8)Schumpeter'in literatüre kazandırdığı ve kapitalizmin yeniliklere bağlı olarak eski malların endüstrilerinin yıkılarak yerine yenilerinin kurulması sürecini adlandırmak için kullanılan kavram aşağıdakilerden hangisidir?

A) Yaratıcı yıkım B) Yapıcı yıkım C) Yıkıcı yapım

D) Yeniliklerin kümelenmesi E) Girişimcilik

9)Aşağıda verilen ifadelerden hangileri doğrudur?

I)Ricardo emeğin piyasa fiyatını; işçilerin yaşamlarını sürdürebilmesi için aldıkları asgari ücret seviyesi olarak tanımlamaktadır.

II) Ricardo emeğin doğal fiyatını; emek arz ve talebi tarafından belirlenen, işçilerin çalıştıkları karşısında aldıkları ücret miktarı olarak tanımlamaktadır.

III) Ricardo 1813 yılında yazmış olduğu 'Politik İktisadın ve Vergilendirmenin Temel Prensipleri' isimli kitabında gelirin ekonomik birimler arasındaki dağılımı üzerine kurulu büyüme modelinden bahsetmektedir.

IV)Ricardo'ya göre toplam gelirin ekonomik birimler arasındaki dağılımında toprak sahiplerine düşen paya rant adı verilmektedir.

A)I-II B) I-III C) II-III D) II-IV E) III-IV

10) Feldman Büyüme Modeli'ne göre büyümenin devamlılığının sağlanabilmesi için hangi sektöre öncelik veren bir yatırım politikası izlemek gerekmektedir?

A)Sermaye malları sektörüne

B) Tüketim malları sektörüne

C) Lüks mallar seltörüne

D) Düşük mallar sektörüne

E)Zorunlu mallar sektörüne

Cevaplar

1) Doğru
2) Doğru
3) sektörel yatırım öncelikleri

4) yeniliklerin kümelenmesi
5) Yanlış
6) D
7) D
8) A
9) E
10) A

4. BÜYÜME MODELLERİ II

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

4.1. Bu bölümde Keynezyen büyüme modellerinden Harrod-Domar büyüme modelleri ve Neoklasik büyüme modellerinden Solow Büyüme modeli detaylı olarak incelenecektir. Söz konusu modellere ilaveten içsel büyüme modelleri üzerinde de durulacaktır.

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	**Kazanım**	**Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği**

Anahtar Kavramlar

Giriş

4.1. HARROD-DOMAR BÜYÜME MODELİ

Önceden de bilindiği üzere Keynes konjonktürel dalgalanmaların yanısıra ekonomik büyüme ile ilgili olarak da herhangi bir analiz yapmamıştır. Bir başka ifade ile uzun dönemli perspektifte yatırımlar aracılığı ile üretim miktarında meydana gelen artışın ekonomik dengeleri nasıl bir şekilde etkilediğini incelememiştir.

Harrod ve Domar isimli iki iktisatçı Keynesyen görüşler doğrultusunda ekonominin uzun dönemli dengesi için sağlanması gereken koşulları araştırmışlardır. Kısa dönemli analizde yatırımların sadece toplam talebin bir parçası olarak ele alındığı ileri sürülmekte, diğer yandan kısa dönemli analizlerde ise yapılan yatırımların ekonomide sermaye stoku üzerinde herhangi bir etki yaptığı göz önüne alınmamaktadır. Bununla birlikte yapılan herhangi ilave bir yatırım ekonominin arz kapasitesini genişletmektedir. Harrod ve Domar'ın yaptıkları çalışmalar sonucunda elde ettikleri veriler aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir.

- İlave herhangi bir yatırım ekonominin potansiyel büyümesinde artış meydana getirir.
- Elde edilen büyüme halinde dengenin sağlanması için söz konusu büyümenin tatmin edici olması gerekmektedir.

İkinci maddede bahsedildiği üzere büyümenin tatmin edici olması için yatırımların belirli bir ölçüde artması gerekmektedir. Buradaki belirli ölçü olarak ise kastedilen, girişimciler tarafından yapılan yatırımların ve üretimin tüketiciler veya piyasa tarafından tam olarak talep edilmesidir. Yani herhangi bir üretim fazlasının olmaması gerekmektedir.

Harrod-Domar büyüme mdoeli ;

- Milli gelir (Y) , emek (L) ve sermaye veya diğer adıyla kapital (K)'dan oluşan 3 temel değişkene dayanmaktadır.
- Model aynı zamanda milli gelirin denge seviyesinde olduğunu ve yatırımların tasarruflara eşit olduğunu varsaymaktadır. Yatırımların tasarruflara eşit olduğu noktada sermayenin tam istihdamından bahsedilmektedir. Söz konusu durum aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

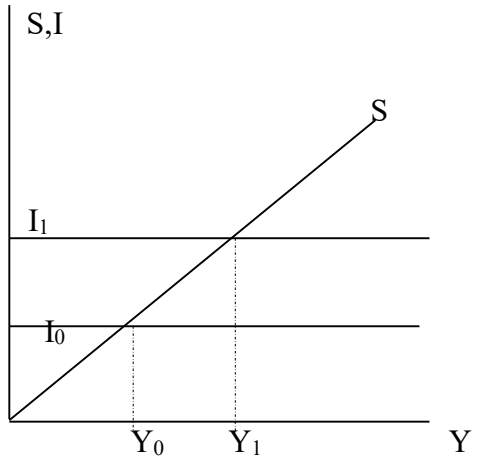

S doğrusu tasarruf fonksiyonunu göstermektedir. Milli gelir (Y) arttıkça tasarruf edilen miktar da artmaktadır. Şekilde yatırımlar otonom olarak çizildiği halde aşağıda belirtildiği üzere bu modelde otonom yatırım ayrımı yoktur.

Y_0 ekonominin tam istihdam denge seviyesinde olduğunu göstermektedir yapılan yatırımlar üretim seviyesini arttıracaktır. Sonuç olarak üretim miktarı Y_1 seviyesine yükselecektir. Keynesyen görüşte tüketim ve tasarruf birbirine eşit olduğundan Y_1 seviyesindeki üretim düzeyinde dengenin sağlanması için yatırımların I_0 seviyesine yükseltilmesi gerekmektedir.

- Harrod-Domar modeli aynı zamanda bıçak sırtı model olarak da ifade edilmektedir. Şekilden de görüleceği üzere yatırım düzeyi olması gereken düzeyden saptığı zaman ekonomide denge seviyesinin bozulacağı aşikardır.

- Söz konusu modelde mevcut üretim kapasitesinin tamamının kullanıldığı ve boş kapasite sorununun olmadığı varsayılmaktadır.

- Emek faktörünün tam istihdam seviyesinde olduğu kabul edildiğinden Harrod-Domar büyüme modelinin azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerden ziyade gelişmiş ülkelerin büyüme sürecine ışık tuttuğu ifade edilebilir.

- Harrod-Domar modelinde yatırımlar itici bir rol oynamaktadır. Yatırımlar ikili bir görev üstlenmekte gelir arttırıcı etkisinin yanında kapasite yaratıcı etki de ortaya koymaktadır.

- Harrod-Domar modelinde otonom yatırımlar göz ardı edildiğinden dolayı söz konusu yatırımların tamamı uyarıcı yatırımlar şeklinde değerlendirilmektedir.

Harrod-Domar modelinin büyümeyi açıklamasında 3 kavram kullanılmaktadır. Bunlar; Üretim Fonksiyonu, Tasarruf Meyli ve Sermaye/hasıla katsayısıdır. Bu kavramlar sırasıyla aşağıdaki şekilde açıklanacaktır.

4.1.1. Üretim Fonksiyonu

Harrod-Domar modeli üretimde emek ve sermaye faktörlerini dikkate almıştır. $Y= f(K,L)$ emek ve sermayenin bileşim katsayıları sabit kabul edildiğinden ekonomide büyüme olması için hem emek miktarının hem de sermaye miktarının aynı anda ve aynı oranda gelişmesi gerekmektedir.

Aşağıdaki şekilde emek ve sermaye miktarının paralel gelişimi gösterilmektedir.

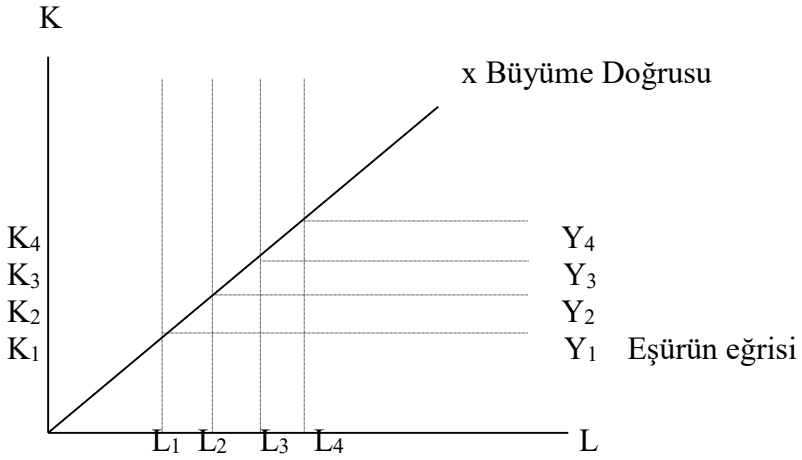

Şekilde görüldüğü üzere milli gelirin Y_1 seviyesinden Y_2 seviyesine yükseltilmesi için Kullanılan sermaye miktarının K_1 seviyesinden K_2 seviyesine arttırılması gerekmektedir. Bununla birlikte aynı şekilde istihdam edilen emek miktarının ise eşgüdümlü olarak L_1'den L_2'ye çıkartılması gerekir. Bu şekilde sermaye miktarındaki artış da yatırım miktarına eşitlenecektir.

4.1.2. Tasarruf Meyli Katsayısı

Gelirin tasarrufa ayrılan kısmına tasarruf meyli denildiği daha önceki bölümlerden hatırlanacaktır. Harrod-Domar modelinde tasarruf meyli katsayısı sabit kabul edildiğinden ortalama tasarruf meyli marjinal tasarruf meyline eşit kabul edilmektedir.

$S/Y = \Delta S/\Delta Y$

Söz konusu modelde milli gelirden tasarrufa ayrılan kısım tbütünüyle yatırıma dönüşmektedir. Yani yatırımlar tarsarruflara eşit olduğundan I=S milli gelir sürekli dengededir.

Sermaye/Hasıla Katsayısı

Sermaye hasıla katsayısı K/Y ile gösterilmekte olup herhangi bir ekonomide tam kapasite ile çalışıldığı durumda sermaye stoku tutarının üretim tutarına oranını göstermektedir. Bir başka ifade ile bir ekonomide 1 TL lik üretimin gerçekleştirilmesi için kaç TL yatırım yapılması gerektiğini belirtmektedir. Söz konusu durumda yatırımın sermaye stokuna yapılan ilave olarak nitelendirilmesi yerinde olacaktır.

Ülkelerin ekonomik yapıları değiştikçe sermaye/hasıla oranlarının da gelişeceği kesindir. Ekonomi gelişirken yatırım miktarı artmakta ve azalan verimler yasasının geçerli olduğu bir durumda 1 TL lik bir üretim için eskisine nazaran çok daha fazla yatırım yapılması gerekecektir.

Sermaye/hasılada meydana gelen değişmeleri görmek için marjinal sermaye/hasıla oranından yararlanılmaktadır. ΔK/ΔY şeklinde ifade edilen bu oran ilave 1 TL lik üretim için ilave ne kadar yatırım yapılmasını gerektiğini gösterir.

K/Y ile ΔK/ΔY kaysayıları ülkeden ülkeye değişmekle birlikte Harrod-Domar modelinde söz konusu oranların birbirine eşit olduğu varsayılmaktadır. Sonuç olarak tasarruf meyli (s) ve sermaye/hasıla'nın sabit kabul edilmesi modelde sadeleştirme kullanıldığını göstermektedir.

4.2. SOLOW BÜYÜME MODELİ (NEOKLASİK)

Solow büyüme modeli tasarruf miktarı, sermaye birikimi ve ekonomik büyüme arasında kurulan ilişkiyi incelemektedir. Solow büyüme modelinin varsayımları aşağıdaki şekilde ifade edilebilir.

- Solow büyüme modelinde tam rekabet şartları ve tam istihdam seviyeleri geçerli sayılmaktadır.

- Modelde üretim faktörleri arasında ikame söz konusu olabilmektedir. Diğer bir ifade ile sermaye-hasıla oranları değişiklik arz etmektedir.

- Modelde nüfusun ve üretim teknolojisinin değişmediği kabul edilmektedir.

- Elde edilen üretim miktarı yani çıktı emek ve sermaye girdilerine bağlı olarak değişmektedir ve Y=f(K,L) olarak gösterilir.

- Solow modelinde sermayenin çıktı üzerindeki etkisi ön planda tutulduğundan Y=f(K,L) eşitliğinin azalan verimler kanununa tabii olduğu kabul edilmektedir. Yani emek miktarı sabitken sermaye miktarı arttırıldığında ilave her sermayenin çıktıda meydana getirdiği etki giderek azalmaktadır. Diğer yandan sermaye miktarı sabitken kullanılan ilave her birim emeğin çıktı üzerindeki etkisi yani çıktıda meydana getireceği artış giderek azalmaktadır.

- Solow modelinde sermayenin üretim miktarı üzerindeki etkisi incelenirken üretim fonksiyonunun ölçeğe göre sabit getiriye bağlı olduğu kabul edilmektedir. Daha açık bir ifade ile örneğin emek ve sermaye miktarı 3 kat arttırıldığında elde edilecek ürün miktarı ya da çıktı da 3 kat artacaktır.

- Solow büyüme modelinde sermaye miktarının çıktı üzerindeki etkisi incelenirken çıktının sermaye birikimi üzerindeki etkisi de değerlendirilmektedir. Bu şekilde düşünüldüğünde söz konusu model devletin olmadığı dışa kapalı bir ekonomide elde edilen çıktının yatırım ve tüketim amacı ile kullanıldığı hususudur.

- Modelde işçi başına ve kişi başına üretim miktarı aynı kabul edilmektedir. İşçi başına sermaye miktarı arttırıldığında işçi başına çıktı da artmakta fakat azalan verimler kanunu gereğince işçi başına çıktıda meydana gelen artış giderek daha az bir artışa yol açmaktadır. Söz konusu durum aşağıdaki şekil üzerinde gösterilmektedir.

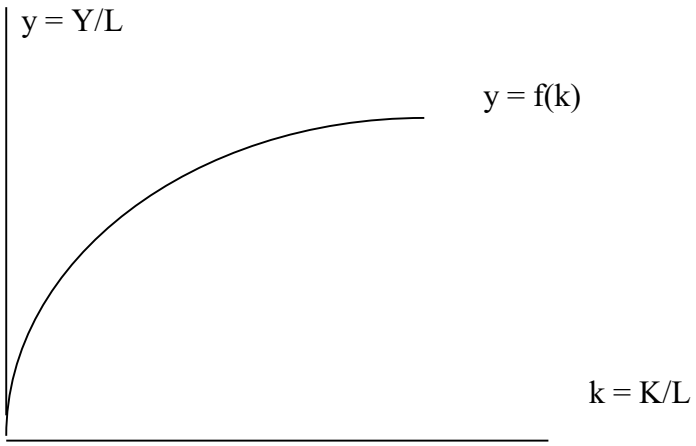

Şekilde dikey eksen işçi başına çıktı seviyesini ve yatay eksen de işçi başına sermaye seviyesini göstermektedir. Görüldüğü üzere işçi başına sermaye miiktarı arttırıldığında üretim miktarı da artmaktadır fakat üretim miktarındaki artış giderek azalarak devam etmektedir. Bu durum y= f(k) doğrusunun aldığı eğimden açıkça görülmektedir. Orjinden çıkan eğri ilk durumda artan bir eğim almakta daha sonra ise azalan bir seyir izlemekte ve yatay eksene paralel bir konum almaktadır.

Şekilde y= f(k) ile gösterilen işçi başına üretim fonksiyonu aynı zamanda işçi başına üretimin işçi başına sermayenin doğru yönlü bir fonksiyonu olduğunu ifade eden bir eşitliktir. Eğer işçi başına sermaye artarsa işçi başına üretim de artacaktır. Tersi durumda da yani işçi baçına sermayenin azalması durumunda işçi başına üretim miktarı da azalacaktır.

Teknolojik gelişmelerin modele katılmadığı başlangıç aşamasında yani teknolojik gelişme sıfır sayıldığı durumda işçi başına üretim fonksiyonunun bir tek bağımsız değişkeni bulunmaktadır ve bu değişken de işçi başına sermayedir. Neoklasik büyüme teorisinde yani diğer bir ifade ile solow büyüme modelinde işçi başına üretimi (y) belirleyen tek değişken işçi başına sermaye (k) dir.

Üretim miktarını belirleyen sermaye stoku ise tasarruflar tarafından oluşturulmaktadır. Tasarruflar ise gelire bağlı olduğundan dolayı işçi başı üretim miktarı gelir ile bağlantılıdır.

4.2.1. Solow Büyüme Modelinde Durağan Durum

Herhangi bir ülke ekonomisinde teknolojik gelişme (A) ve kişibaşı sermaye (k) sabit ise üretim de sabit olacaktır. Söz konusu ekonomide eğer işçi sayısını arttırırsak işçi başına düşen sermaye miktarının değişmemesi için üretimde kullanılacak sermayenin de ancak nüfus artış oranı kadar arttırılması gerekmektedir. Bu bağlamda sermayenin nüfus artış hızı kadar arttığı ve yine sermaye stoku artış hızı kadar arttığı duruma durağan durum denmektedir.

Durağan durumda teknolojinin sabit olduğu varsayımı altında

ΔA/A=0 iken

ΔY/Y = ΔL/L= ΔK/K =n Olarak ifade edilir. Bu eşitlikler sırası ile işçi başına üretim artışını, işçi sayısındaki artışı ve işçi başına sermaye artışını ifade etmektedir. (n) sembolü ise bütün saydığımız eşitliklerin birbirine eşit olduğunu gösteren bir sembol niteliğindedir.

Bu eşitlikten elde edilen bilgiye göre durağan durumda bir ekonomideki toplam üretim, işgücü sayısı ve sermaye stoku aynı oranda yani n oranında artmaktadır. Bu şekilde işçi başına üretim miktarının sabit kaldığı varsayılmaktadır.

4.2.2. Solow Büyüme Modelinde Tasarrufların Büyüme ile İlişkisi

Bilindiği üzere devletin olmadığı bir ekonomide tasarruflar yatırımlara eşit seviyededir. I=S eğer sermaye stokuna yapılan net artışı görmek istiyorsak (ΔK), tasarruf miktarından sermaye stokundaki aşınma değerini yani D'yi çıkarmamız gerekmektedir.

Sermaye stoku net ilavesi : ΔK= S-D olarak yazılır.

Daha önceki bölümlerde belirtildiği üzere tasarruflar gelirin harcanmayan kısmından oluşmakta ve s harfi ile gösterilen tasarruf oranı ile hesap edilmektedir. Yani S= sY ile gösterilir. Örneğin tasarruf oranı s=%15 ise gelirin %15 lik kısmı tasarrufları oluşturmaktadır.

Aşınma değeri olarak gösterilen D ise aşınma oranı olan d'nin sermaye miktarı (K) ile çarpılması ile elde edilmektedir. Yani aşınma miktarı D= dK ile gösterilmektedir. Buradan şu sonuca ulaşılabilir. Sermaye miktarı K nın aynı seviyesini koruması için d miktar kadar sermayeye ilave yapılması gerekmektedir.

Bu durumu bir örnek ile açıklamak gerekirse sermaye miktarının K= 1000 TL ve aşınma oranının d= %10 olduğu bir durumda her yıl sermayenin 1000*10/100 = 100 TL lik kısmı aşınmaktadır. O halde sermayenin sabit kalması için ilave 100 TL eklenmesi gerekmektedir.

Son durumda ΔK= sY-dK olarak yazılır. Bu denklemi şu şekilde açıklamak mümkündür: sermayede meydana gelen ilave artış (ΔK), milli gelirden tasarrufa ayrılan kısımdan (sY), sermayenin aşınan kısmının (dK) çıkarılması ile elde edilmektedir.

Durağan durum dengesinde anlatıldığı üzere ΔK/K = n olduğundan matematiksel işlem ile ΔK=Kn sonucuna ulaşılır.

ΔK= sY-dK denkliğinde ΔK yerine Kn yazılırsa,

Kn= sY-dK

Kn+dK=sY ve buradan da

K(n+d) = sY elde edilir.

Denklemin son hali şunu ifade etmektedir : durağan durumda olna bir ekonomide tasarruflar yani (sy) artan işçi sayısı kadar yani (nk) kadar sermaye sağlamakta ve sermaye stokundaki aşınmayı giderecek kadar (n+d)k yatırıma yol açmaktadır.

Eğer sy = (n+d)k ise durağan durum vardır. İşçibaşı sermaye ve üretim miktarı sabittir.

Eğer sy > (n+d)k ise işçi başına düşen sermaye miktarı artmakta ve bu durumda üretim ve gelir de yükselmektedir.

Eğer sy < (n+d)k ise işçi başına düşen sermaye miktarı azalmaktadır. Bu durumda şçi başına düşecek olan üretim ve gelir miktarı da azalacaktır.

Durağan durum ve tasarruf büyüme arasındaki ilişkilerin açıklanmasından sonra büyümenin nasıl sağlandığının açıklanmasına geçilmesi yerinde olacaktır.

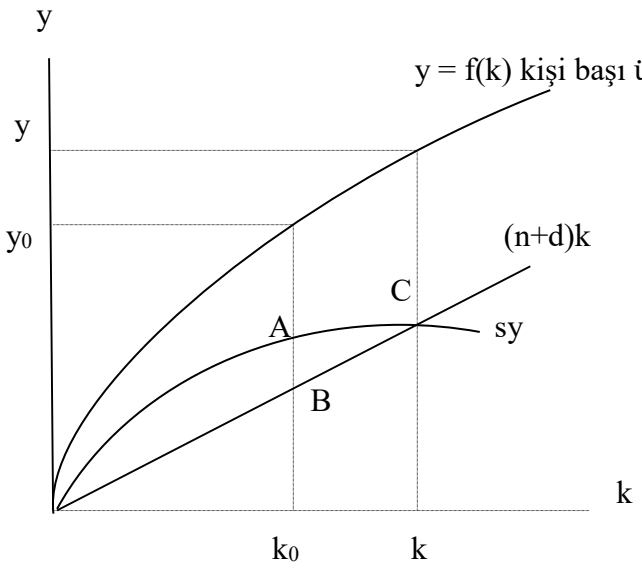

Şekilde dikey eksende işçi başına üretim miktarı gösterilmektedir. Yatay eksende ise işçi başına sermaye veya diğer adıyla kapital gösterilmektedir. Kişi başına üretim fonksiyonu y = f(k) ile üretime yeni katılan işçilere gerekli sermayeyi sağlayan ve sermayede meydana gelen aşınmayı gidererek işçibaşına düşen sermaye miktarını sabit tutan yatırım seviyesi (n+d)k ile ve son olarak tasarruf seviyesi ise sy ile gösterilmektedir.

Solow modeline göre eğer ekonomi durağan duruma ulaşmışsa dengeye gelmiş demektir. Eğer söz konusu ekonomi durağan duruma ulaşamamış ise büyüme süreci durağan duruma ulaşılıncaya kadar devam etmektedir. Peki ekeonomide duruağan durum dengesi hangi noktada sağlanmaktadır? Bu sorunun cevabı sy = (n+d)k eşitliğinin sağlandığı nokta olan C seviyesidir. Ekonomi C seviyesine ulaştığında büyüme süreci sonlanmaktadır.

Ekonomi başlangıçta k_0 işçibaşı sermaye miktarında y_0 kadar üretim yapmaktadır. Söz konusu seviyelerde ekonomi durağan durum dengesinde değildir. Şekilden de görüleceği üzere tasarruflar sy, yatırımlardan (n+d)k A-B aralığı kadar daha büyüktür. Bu durumda işçi başına

düşen sermaye seviyesinde ve artış oluşur ve yine işçi başına düşen üretim miktarı ve milli gelir yükselir. Ekonomi durağan durum olan C noktasına ulaşmak amacıyla k seviyesine doğru hareket eder.

Ekonomi C noktasına ulaştığında yatırım doğrusu ile tasarruf doğrusu birbiriyle kesişmektedir ve bu noktada tasarruflar yatırımlara eşit olmaktadır. Yine bu noktada ekonomi durağan durum dengesine ulaşmıştır ve bu noktadan sonra büyüme süreci durmaktadır.

Durağan durum seviyesine ulaşıldığında işçi başına sermaye (k) ve işçi başına üretim seviyesi (y) sabit bir hal almaktadır. Eğer böyle bir ekonomide tasarruf miktarı arttırılırsa nasıl bir sonuç elde edilir? Bu sorunun cevabını aşağıdaki şekilde bulabiliriz.

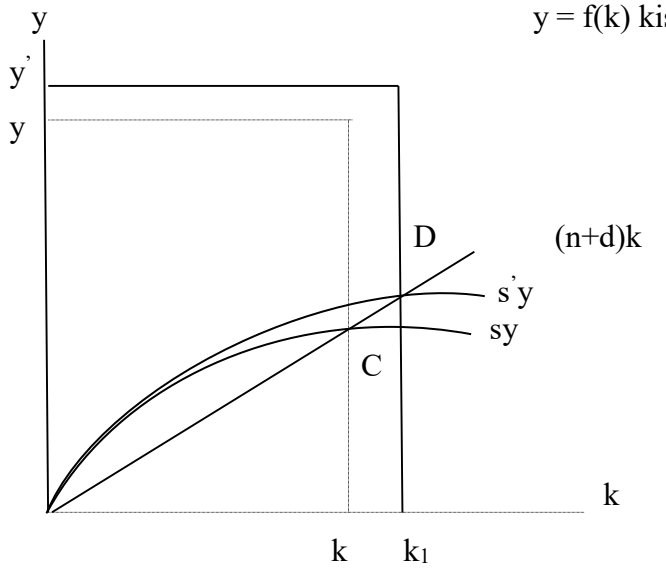

Tasarruf miktarında herhangi bir artışın meydana gelmesi işçibaşına düşen sermaye ve üretim miktarında da bir artışı beraberinde getirmektedir. Yukarıdaki şekilde başlangıçta k işçi başına sermaye seviyesinde olan bir ekonomi aynı zamanda C durağan durum denge noktasındadır.

Eğer böyle bir ekonomide toplum daha fazla tasarruf yapma eğilimine sahip olursa tasarruf eğilimi yükselecek ve s'den s' seviyesine çıkacaktır. Tasarrufların artması şekilde s eğrisinin yukarı doğru kayarak aldığı yeni durumu göstermektedir. Tasarruflarda meydana gelen artış işçi başına düşen sermaye oranında bir artış oluşturacaktır. İşçi başına sermaye stoku D noktasına ulaşılıncaya kadar devam edecektir. Buradan varılacak sonuç tasarruf oranlarının artması ile birlikte işçi başına sermayenin k'dan k_1 seviyesine yükseleceği gerçeğidir.

Şekilden görüldüğü üzere k_1 sermaye seviyesinde ekonomi yeni bir durağan durum dengesine ulaşmakta ve işçi başına düşen üretim miktarı da y seviyesinden artış gösterek y' seviyesine yükselmektedir.

4.2.3. Solow Büyüme Modelinde Nüfus Artış Hızının Büyüme ile İlişkisi

Tasarruf miktarındaki artışın büyümeye ne yönde etki ettiği yukarıdaki şekilde gösterilmiştir. Nüfus artış oranının büyüme sürecine yapacağı etki de aşağıdaki şekil üzerinde gösterilmektedir. Ekonomide C durağan durum seviyesinde k kadar sermaye ile y kadar üretim elde edilmektedir. Nüfus artış hızında bir yükselme olması durumunda yatırım doğrusu olan (n+d)k 'nın eğimi yükselmekte ve (n'+d)k konumunu almaktadır.

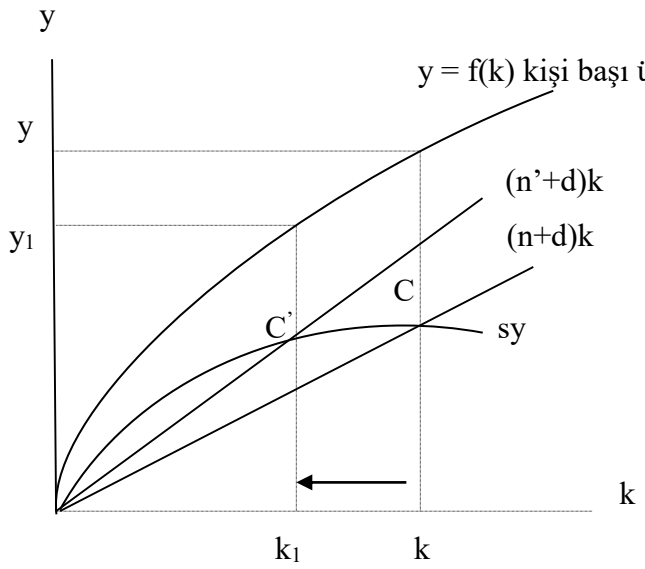

Yatırım doğrusunda meydana gelen kayma sonucunda daha önce C noktasında sağlanan durağan durum dengesi C' noktasına gerilemektedir. Durağan durum dengesinin gerilemesindeki neden nüfus artışından dolayı kişibaşına sermayenin k seviyesinden k_1 seviyesine ve kişibaşına üretim seviyesinin ise y seviyesinden y_1 seviyesine düşmesindendir.

Bu şekilden anlaşıldığı üzere Solow büyüme teorisi nüfus artışının ekonomik büyüme üzerinde negatif etki gösterdiğini belirtmektedir. Sonuç olarak herhangi bir ülkede nüfus artış hızının yüksek olması işçi başına düşen sermaye miktarını azaltacağından işçi başına çıktı seviyesi de düşmektedir.

4.3. İÇSEL BÜYÜME TEORİLERİ

Büyüme ile ilgili olarak son yıllarda yapılan çalışmalarda sermayede meydana gelen artışların büyümeyi açıklamada tek başına yetersiz olacağı izlenimi ortaya konulmuştur. Bilgi birikimi, beşeri sermaye, teknolojik ilerlemeler, Ar-Ge faaliyetleri gibi belli başlı etkenlerin ekonomik büyümeyi açıklamada etkili olduğu düşünülmektedir.

Bilindiği üzere üretim faaliyetlerinin devam ettirilebilmesi için gerekli olan iki temel girdi emek ve sermayedir. Bu noktada üretim seviyesini arttırmanın öncelikli yollarından biri üretimde kullanılan emek miktarının verimliliğinin yükseltilmesidir. Emeğin verimliliğini arttıran en önemli faktörlerden biri ise bilgidir.

İçsel büyüme teorileri ekonomik büyümenin açıklanmasında teknolojide meydana gelen değişmeler, eğitim, Ar-Ge, sağlık ölçek ekonomileri ve bilgi birikimi gibi etkenler üzerinde durmaktadır. Diğer yandan teknolojik yeniliklere ise içsel büyüme teorilerinde çok fazla ağırlık verilmiş ve teknolojik yenilikler üzerinde durulmuştur. Büyüme sürecinin irdelenmesinde teknolojik yenilikler büyümenin içine dahil edilmiştir.

İçsel büyüme modellerinin temel varsayımları aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır.

- Sermaye stoku ile ifade edilen salt fiziki sermaye birikiminin yanısıra beşeri sermaye, sosyal sermaye ve kamu açısından altyapının oluşturulması şeklinde bir sınıflandırılmaya tabi tutulmaktadır.

- Herhangi bir ürünün üretiminde kullanılan emek ve sermaye bileşimlerinin artan getiriler sağladığı varsayılmaktadır.

- Hane halkları tarafından oluşturulan tasarruflar tasarruf miktarı kadar bir yatırıma ortam hazırlamaktadır. Tasarruflar sonucu elde edilen sermaye ile yapılan yatırımlar da sermaye birikimine ilave katkı sağlayacaktır.

- Yatırımlar sonucunda elde edilen hasıla yeniden sermaye birikimine katkı yaparken ortaya çıkan yeni yatırımlar ise kar maksimizasyonunu arttırmayı hedeflemektedir. Diğer yandan yatırımları etkileyecek bir başka unsur ise faizdir.

4.3.1. Romer'in İçsel Büyüme Modeli

Romer büyüme modeli geliştirirken teknolojik yenilikleri içselleştirme çabası içerisine girmiştir. Sürdürülebilir büyümenin sağlanması için ekonomi politikası önermektedir. Bu politikaya göre büyümenin kesilmemesi ve uzun soluklu devamı için hükümetler tarafından teknolojik yeniliklere destek verecek politikaların uygulanması gerekmektedir. Bunun hükümetle için en önemli görev olduğunu ileri sürmektedir.

Romer Büyüme modelinin 4 temel varsayımı vardır. Bunlar,

- Büyümenin kaynağını teknolojik gelişmeler olarak görmektedir.

- Teknolojik yenilikler içseldir.

- Beşeri sermaye ise dışsal bir faktör olarak değerlendirilir. Beşeri sermaye rekabetçi piyasalarda alınıp satılmakta ve paylaşımı ve kullanımı engellenebilen bir maldır. Burada paylaşım ve kullanımının engellenmesinden kasıt beşeri sermayenin bir başkası lehine çalışırken ondan fayda sağlanamayacağı düşüncesidir. Yani işgücü aynı anda birden fazla yerde çalışamaz ve üretime katılamaz.

- Yeni tasarımlar yani yeni teknolojik buluşlar veya ilerlemeler paylaşım engeli olmayan fakat erişimi kısmen de olsa engellenebilen mallarıdır. Buradan çıkarılacak sonuç Romer'in teknolojiyi mal olarak gördüğüdür. Bu bağlamda teknolojinin

kullanımı sınırsızdır; birileri tarafından kullanılıyor olması diğerleri tarafından kullanımını engellemez. Fakat teknolojinin paylaşılır olması onun sınırsız erişime tabii olduğunu ifade etmemektedir. Örneğin teknolojik bir ürün geliştirilmesi patentler aracılığı ile erişime engel koyabilmektedir.

Romer'e göre bilgi de üretimde etkili bir rol oynamaktadır ve bilgi üretime iki farklı katkı yapmaktadır. Bunlardan ilki yeni tasarım, diğeri ise beşeri sermayenin Ar-Ge alanında verimliliğini arttıran yeni ek bilgidir.

Romer modelinde sektörler ve girdiler kullanmaktadır. Romerin büyüme ile ilgili modelinde 3 sektörden bahsedilmektedir. Bunlar

a- Ar-Ge sektör
b- Ara mallar sektörü
c- Tüketim malları sektörüdür.

Romer'in büyüme modelinde kullanılan girdiler ise 4 şekilde sıralanmaktadır. Bunlar;

a- Sermaye Malları

b- Emek

c- Beşeri sermaye

d- Teknolojinin düzeyidir.

4.3.2. Lucas'ın İçsel Büyüme Modeli

Lucas'a göre eğitim ve yaparak öğrenme yani tecrübenin arttırılması yeni teknolojilere alternatif veya en azından tamamlayıcı olmaktadır. Lucas büyümeyi açıklamada üç model kullanmaktadır. Bunlar;

- İlk model fiziksel sermaye birikimi ve teknolojik gelişme üzerinedir.
- Eğitim yoluyla beşeri sermayenin arttırılmasıdır.
- Yaparak öğrenme yoluyla tecrübenin artması ve uzmanlaşmanın sağlanması ile beşeri sermaye birikiminin ön plana çıkması durumudur.

Lucas modelinde eğitim ile beşeri sermayenin arttırılacağını ve diğer girdilerin verimliliklerinde de artış olacağını ileri sürmektedir. Buna göre eğitim seviyesi yüksek ve daha kaliteli bir işgücü iş aletleri ve makinaları maksimum verimlilik seviyesinde kullanacaktır. Lucas modelinde yatırım yapma güdüsünü ve büyümenin sürükleyici gücünü beşeri sermaye olarak kabul etmektedir. Eğer beşeri sermayenin marjinal verimliliği sıfıra yaklaştıkça büyüme de aynı şekilde yavaşlamakta ve bir süre sonra ise durma noktasına gelmektedir.

Diğer yandan yaparak öğrenme sonucunda elde edilen bilginin kamu malı olarak değerlendirilmesi söz konusu olmaktadır. Örneğin herhangi bir firma yaparak öğrenme sonucunda elde edilen bir bilgiyi diğer firmaların kullanımından mahrum edemez. Bu bağlamda düşünüldüğünde rekabet halinde olan firmalardan herbiri rakibinin yeni icat ettiği bir ürünü inceleyerek tekrardan fazla yatırım yapmaksızın diğer firmaların elde ettiği ürüne ulaşmak adına yenilikçi fikirleri uygulayabilir. Bu şekilde sermaye ve bilgi birikiminden kaynaklanan pozitif dışsallıklar azalan marjinal getirileri telefi edebilecektir.

4.3.3. Barro İçsel Büyüme Modeli

Barro içsel büyüme teorisi kapsamında kamu sektörünce sağlanan mal ve hizmetlerin üretim faktörlerine dahil olduğu ve üretim fonksiyonunun ise üretilen kamu malları ve sermayeden oluştuğunu ifade etmektedir.

Barro modelinde hükümetin tek gelir kaynağı olarak vergi gelirleri, tek gider kaynağı olarak ise kamu mallarının arzı olduğu kabul edilmiş ve bu şekilde bütçenin denk olacağı varsayılmıştır. Barro tarafından kurulan modelde hükümetler büyümenin süreklilik arz etmesi için yatırım yapacaklar ve aynı zamanda yatırımların arttırılması için de özel sektörü vergi indirimleri ve sübvansiyonlar ile destekleyeceklerdir. Özel sektör yatırımları sermaye stoğunun arttırılmasına imkan sağlayacak vergi gelirleri ise de kamu malı arzını arttıracaktır.

Barro kamu tarafından yapılacak olan altyapı yatırımlarının özel teşebbüsün sermaye verimliliğini arttıracağını ileri sürmektedir.

Kamu harcamalarındaki artış çelişkili iki sonuç doğurmaktadır. Bu sonuçlardan ilki kamu harcamaları artışı ile sermayenin marjinal brüt verimliliği artacaktır. Bu artış büyümeye katkı sağlayacaktır. İkinci durum ise kamu harcamaları artışının vergileri arttıracağı durumdur. Vergi oranlarının artması ise zamanla büyüme üzerinde olumsuz bir etki ortaya koyacaktır. Söz konusu modelde çelişki ifade eden iki etki birbirine denk olduğu durumda kamu harcamaları optimal olacaktır.

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bölüm Soruları

1)Aşağıdaki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu belirtiniz.

“Harrod-Domar büyüme mdoeli; milli gelir (Y), emek (L) ve sermaye veya diğer adıyla kapital (K)’den oluşan 3 temel değişkene dayanmaktadır.”

A)Doğru B) Yanlış

2)Aşağıdaki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu belirtiniz.

“Harrod-Domar modelinde tasarruf meyli katsayısı sabit kabul edildiğinden ortalama tasarruf meylinin marjinal tasarruf meylinden büyük olduğu kabul edilmektedir.”

A)Doğru B) Yanlış

3)Aşağıdaki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu belirtiniz.

“Barro kamu tarafından yapılacak olan altyapı yatırımlarının özel teşebbüsün sermaye verimliliğini arttıracağını ileri sürmektedir.”

A)Doğru B) Yanlış

4)Aşağıdaki cümlede boş bırakılan yerleri uygun kelime veya kelime grubu ile doldurunuz.

“Barro modelinde hükümetin tek gelir kaynağı olarak ……. gelirleri, tek gider kaynağı olarak ise ……..olduğu kabul edilmiş ve bu şekilde bütçenin denk olacağı varsayılmıştır.”

5)Aşağıdaki cümlede boş bırakılan yeri uygun kelime veya kelime grubu ile doldurunuz.

“Solow büyüme teorisi nüfus artışının ekonomik büyüme üzerinde …… etki gösterdiğini belirtmektedir.”

6)Harrod-Domar modeli ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangileri yanlıştır?

I) Harrod-Domar modelinde ekonomide büyüme olması için hem emek miktarının hem de sermaye miktarının aynı anda ve aynı oranda gelişmesi gerekmektedir.
II) Harrod-Domar modelinde yatırımların tasarruflara eşit olduğu noktada sermayenin tam istihdamından bahsedilmektedir.
III) Harrod-Domar modelinde mevcut üretim kapasitesinin tamamının kullanılmadığı ve boş kapasite sorununun olduğu varsayılmaktadır.

IV) Harrod-Domar büyüme modeli özellikle azgelişmiş ülkelerin büyüme sürecine ışık tuttuğu ifade edilebilir.

A)I-II B) I-III C) II-III D) II-IV E) III-IV

7)Solow büyüme modeli ile ilgili aşağıda verilen ifadelerden hangileri doğrudur?

I) Solow büyüme modelinde eksik rekabet şartları ve eksik istihdam seviyeleri geçerli sayılmaktadır.

II) Solow modelinde emek miktarı sabitken sermaye miktarı arttırıldığında ilave her sermayenin çıktıda meydana getirdiği etki giderek azalmaktadır.

III) Solow modelinde emek ve sermayenin üretim miktarı üzerindeki etkisi incelenirken üretim fonksiyonunun ölçeğe göre artan getiriye bağlı olduğu kabul edilmektedir.

IV) Solow büyüme modelinde işçi başına üretimi (y) belirleyen tek değişken işçi başına sermaye (k) dir.

A)I-II B) I-III C) II-III D) II-IV E) III-IV

8)Aşağıdakilerden hangisi Romer büyüme modelinin varsayımlarından bir tanesi değildir?

A) Büyümenin kaynağını teknolojik gelişmeler olarak görmektedir.

B) Teknolojik yenilikler içseldir.

C) Beşeri sermaye ise dışsal bir faktör olarak değerlendirilir.

D) Yeni teknolojik buluşlar veya ilerlemeler paylaşım engeli olmayan fakat erişimi kısmen de olsa engellenebilen mallarıdır.

E) Nüfus oranının artması teknolojik gelişmeyi arttırmaktadır.

9)Aşağıdakilerden hangisi Romer'in büyüme modelinde kullandığı girdilerden bir tanesi değildir?

A) Coğrafi çevre

B)Sermaye Malları

C)Emek

D)Beşeri sermaye

E)Teknolojinin düzeyi

10)Aşağıdakilerden hangisi içsel büyme modellerinden değildir?

I) Lucas Büyüme Modeli

II) Barro Büyüme Modeli

III) Solow Büyüme Modeli

IV) Romer Büyüme Modeli

A) I-II B) Yalnız II C) Yalnız III D) II-III E)II-IV

Cevaplar

1) Doğru
2) Yanlış

3) Doğru
4) Vergi - kamu mallarının arzı
5) Negatif
6) E
7) D
8) E
9) A
10) C

5. ULUSLARARASI TİCARET

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

5.1.

5.2.

5.3.

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	**Kazanım**	**Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği**

Anahtar Kavramlar

Giriş

5.1. ULUSLARARASI TİCARET

Uluslararası ticaret, ülkelerin birbirlerine yapmış oldukları mal ve hizmet transferleridir. Daha açık bir ifadeyle ithalat ve ihracat faaliyetlerinin bütünü olarak adlandırılabilir. Ülkeler arası ticaretin başlamasının temelinde insan ihtiyaçlarının karşılanma gerekliliği yatmaktadır. Çünkü her ülke aynı doğal kaynaklara, teknolojik gelişmişliğe ya da yeraltı zenginliklerine sahip değildir. Bu nedenle ülkeler birbirleriyle ticaret yapmak zorundadırlar. Örneğin kahve, kakao ve tropikal meyeler iklim koşulları ve yetiştirme maliyetlerinden ötürü her ülkede üretime konu olmamaktadır. Buna karşılık işlemci, ana kart, otomobil gibi ileri teknoloji gerektiren ürünleri de her ülke kendisi üretememektedirler. Ayrıca ülkelerin üretim faaliyetlerini sürdürmeleri için petrol, doğalgaz, uranyum, bor gibi enerji kaynaklarının yanı sıra demir, bakır, krom gibi hammaddelere de ihtiyaç duymaları başlı başına bir ticaret sebebidir. Buraya kadar hep mal ticaretinden bahsettik ama ülkelerin ihtiyaçları malla sınırlı değildir. Ülkeler arası hizmet ticareti de yapılmaktadır. Ayrıca ülkeler arası sermaye ve fon transferleri de uluslararası ticaretin konusu içine girmektedir. Fakat bilimsel çalışmalar ticari akımlarla başladığından genellikle uluslararası mal ve hizmet akımları ağırlıklı inceleme alanı bulmuştur. Ülkelerarası ticaret günümüzde ve geçmiş örneklere bakıldığında temelde birazdan üzerinde duracağımız uluslararası iktisat teorileri üzerinde yapılsa da uygulamada büyük farklılıklar vardır. Bu farklılaşmalar uluslararası iktisat politikalarından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple yeri geldikçe kısaca uluslararası iktisat teorilerinin yanı sıra uluslararası iktisat politikalarına da değineceğiz.

5.2. ULUSLARARASI TİCARET TEORİSİNİN DOĞUŞU

Bilimsel temelli ilk uluslararası ticaret teorisinin kurucusu klasik ekolün babası Adam Smith'dir. Daha sonra değişen koşullara göre David Ricardo, John Stuart Mill, Alfred Marshall, Eli Heckscher, Bertil Ohlin, John Maynard Keynes, Jacob Viner, Paul Samuelson tarafından yeniden şekillendirilmiş ve yeni teoriler ortaya konulmuştur. Fakat Adam Smith'in de öncesinde bilimsel temelli olmasa da uygulama alanı bulmuş fikir akımlarından da kısaca bahsetmek gerekir. Bu akımın başında ***Merkantilizm*** gelmektedir.

5.2.1. MERKANTİLİZM

16. yy 'da ortaya çıkmış ve 17. yy'ın sonlarına kadar etkin bir fikir akımıdır. Merkantilist dış ticaret politikasının temelinde yurtiçi altın stokunu artırmaktır. Servetin, siyasal ve ekonomik gücün kaynağı altın ve değerli madenlerdir. Liberal görüşten uzak devlet müdahalesi hat safhadadır. Temel amaç Hazinenin altın stokunun artırılması olduğundan ihracata devlet tarafından büyük önem verilirken ithalat altın çıkışı anlamına geldiğinden ötürü devlet tarafından büyük oranda sınırlandırılmıştır. Merkantilist görüşte dünyada var olan servet sınırlı olduğundan, ticaret sonucunda biri kazanırken diğeri kaybetmektedir. Merkantilizm sömürgeci bir doktrin olduğundan güçlü bir donanma ve ticaret filosuna sahip olunması gerekir.

Sanayi devrimi sonrasında ortaya çıkan makinleşme, kitlesel üretimi ateşledi ve sonunda üretilen mallara pazar arayışları merkantilist düşüncedeki müdahaleci politikayla çatışma

yaşanmasına neden oldu. 18.yy'a gelindiğinde Adam Smith'in klasik liberalizm görüşü hakim olmaya başladı.

5.2.2. ADAM SMITH'İN MUTLAK ÜSTÜNLÜK TEORİSİ

Adam Smith dış ticarette liberalizmi savunmuştur. 'laissez faire, laisses passer; bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler' devlet müdahalesine kesinlikle karşıdır. Çünkü piyasa fiyat mekanizması ile kendiliğinden düzenlenmektedir. Bütün bireyler son derece rasyoneldirler. '*Homo economicus'* kendi çıkarlarını maksimize etme çabası içindedirler. Böylece toplumsal çıkarında maksimize edilmesine gayri iradi hizmet etmektedirler. Merkantilizm'den farklı olarak dünya servetinin sabit olmadığını ve merkantilizm'de bir tarafın kazanması diğer tarafın kaybetmesi anlamına geldiği görüşünü reddetmektedir. Bilakis bu görüşün tam aksine uluslararası ticaretten ticarete konu olan ülkelerin daima karlı çıkacağını öne sürmektedir.

5.2.2.1. MUTLAK ÜSTÜNLÜK TEORİSİ

5.2.2.1.1.Teorinin Varsayımları

Aşağıda sıralayacağımız varsayımlar hem bu teori hem de tüm uluslararası ticaret teorilerinin genel anlamda kısıtlayıcı varsayımları olduğundan diğer modellerde bu varsayımlardan bahsedilmeyecektir.

- ✓ Dünya'da yalnızca iki ülke ve iki mal olduğu varsayılmaktadır.
- ✓ Ülkeler tarafından üretilen her birim mal homojendir.
- ✓ Malların fiyatları nispi olarak belirlenmektedir. Yani ticarette para yerine mal değiş tokuş edilmektedir.
- ✓ Tam rekabet koşulları geçerlidir.
- ✓ Taşıma maliyetleri sıfırdır.
- ✓ Ekonomi tam istihdam durumundadır.
- ✓ Devlet müdahalesi kesinlikte yoktur. Ülkelerin birbirleriyle ticaretinde hiçbir kısıtlama yoktur.
- ✓ Klasik okulun benimsediği emek-değer teorisi hakimdir. Bu teoriye göre bir malın değeri diğer tüm koşullar sabit iken '*ceterisparibus'* o malın üretimi için harcanan emek miktarı ile ölçülmektedir.
- ✓ Bir malın üretilmesi için gerekli olan emek homojendir. Emek verimlilikleri ihmal edilmiştir. Yani malın değerini emek miktarı belirlemektedir.

Adam Smith'in mutlak üstünlükler teorisinin temeli uzmanlaşmaya dayanmaktadır. İki ülkenin birbirleri ile ticareti, düşük maliyetle üretim yapabildikleri ürünlerde işbölümü ve işbölümünün getirdiği uzmanlaşma belirlemektedir. Diğer bir ifadeyle bir ülke ticaret yaptığı diğer ülkeye göre hangi malı daha düşük maliyetle üretebiliyorsa o malın üretiminde uzmanlaşacak uzmanlaşmış oluğu malı ihraç ederken diğer malı diğer ülkeden ithal edecektir.

Örnek: Uganda ve Paraguay ülkelerinin ayakkabı ve buğday üretimleri aşağıdaki gibidir. Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisine göre hangi ülke hangi malda uzmanlaşmalıdır.

	Ayakkabı	**Buğday**
Paraguay	60 br	40 br
Uganda	30 br	90 br

Yukarıda görüldüğü gibi iki ülke ve bu ülkelerin ayakkabı ve buğday ürettikleri durumda kaç birim üretecekleri verilmiştir. Emek miktar ile ölçülmekte yani verimlikler sabit kabul edilmektedir. Görüldüğü gibi Paraguay 40 br buğdaya karşılık 60 birim ayakkabı Uganda ise 90 br buğdaya karşılık 30 br ayakkabı üretebilmektedir. Diğer bir ifadeyle Paraguay'ın kaynakları ayakkabı üretimine Uganda'nın ise buğday üretimine daha uygundur. Bu nedenle Paraguay ayakkabıda uzmanlaşırken, ihracatçı konumda olurken Uganda buğday üretiminde uzmanlaşacak ayakkabıyı Paraguay'dan ithal edecektir.

5.2.2.1.2. Mutlak Üstünlükler Teorisinin Eksiklikleri

- ✓ Teorinin en büyük eksikliği gelişmiş ve gelişmemiş ülke ayrımının yapılmamış olmasıdır. Mutlak üstünlükler teorisinde ticaretin başlayabilmesi için ülkelerin birbirlerine göre bazı mallarda mutlak üstünlüğe sahip olmaları gerekmektedirler. Eğer bir ülke her iki malın üretiminde de mutlak üstünlüğe sahipse (gelişmiş ülke ise) o zaman teoriye göre ticaret hiç başlayamamaktadır. Birbirinin aynı ya da birbirine yakın gelişmişlikteki ekonomiler için geçerli bir modeldir.

- ✓ Teoride emek verimlikleri veri kabul edilmiştir. Oysaki nitelikli emek gücü üretimde çok önemli bir etkendir.

- ✓ Değişim oranı olarak malların katma değerleri hesaba katılmamaktadır. Harcanan birbirinin aynı türdeş emek miktarı üretilen malın fiyatını/değerini vermektedir.

5.2.3.RİCARDO'NUN KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜK TEORİSİ

Ricardo uluslararası ticareti açıklamada mutlak üstünlükler teorisinin yetersiz kaldığını öne sürerek, karşılaştırmalı üstünlük teorisini ortaya atmıştır. Ricardo üretilen mal maliyetleri üzerinde durmamakta, hangi ülke hangi malın üretimde karşılaştırmalı olarak üstünse o malı üreterek, diğer malın üretimini karşı ülkeye bırakmasını öne sürer. Biraz açacak olursak bir

ülke bir malın üretiminde ticaret yapacağı ülke ile karşılaştırmalı olarak kaynak, maliyet, verimlilik gibi bir üstünlüğe sahipse bu malın üretimine yönelmeli, diğer malın üretimine harcayacağı eforu da üstün olduğu malın üretimine aktarıp çok daha fazla bir üretim düzeyine ulaşabilmektedir.

Örnek: Aşağıda Rusya ve Bulgaristan'ın kumaş ve Şarap Üretimi verilmiştir. Bu durumda hangi ülke karşılaştırmalı üstünlük olarak hangi malın üretiminde uzmanlaşmalıdır?

	Kumaş (metre)	**Şarap (litre)**
Rusya	80	40
Bulgaristan	10	20

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi Rusya her iki malın üretiminde de Bulgaristan'dan üstündür. Mutlak üstünlük teorisine göre bu iki ülkenin ticaret yapamaması gerekmektedir. Fakat karşılaştırmalı olarak bakacak olursak Bulgaristan kumaş üretiminde Rusya'dan 8 kat gerideyken şarap üretiminde 2 kat daha geridedir. Ayrıca malların yurtiçi fiyatları yurt dışı fiyatlarına göre oldukça farklıdır. Şöyle ki Rusya'da 1 metre kumaş 0.5 litre şarap satın alınabiliyorken Bulgaristan'da 1 metre kumaş 2 litre şarap etmektedir. Yani şarap Bulgaristan'da ucuzken Kumaş ise Rusya'da daha uzuzdur. Bu durumda Rusya karşılaştırmalı olarak daha üstün olduğu kumaşı üretecek ve Şarap üretimini çok daha ucuza alabileceği Rusya'ya bırakacaktır.

5.2.3.1. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisinin Eksiklikleri

- ✓ Ricardo'nun modeli de Adam Smith'in mutlak üstünlükler teorisinde olduğu gibi emek- değer teorisine dayanmaktadır. Fakat doğal kaynaklar, sermaye vb. üretim faktörlerinin analiz dışında bırakılmaması gerekir.

- ✓ Ricardo emeği türdeş kabul etmektedir ama gerçekte bilindiği gibi emek eğitim şartları, deneyim gibi faktörlerle değişmektedir. Yani emek gerçekte homojen değil tam aksine heterojendir.

- ✓ Ricardo teorisinde işgücünün mobilitesinden bahsetmemektedir. Oysaki gerçekte iş gücü de ticari mallar gibi mobildir.

- ✓ Karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin bir eksiği de talep koşullarının dikkate alınmamasıdır. Fiyatlar sadece arz ya da üretim koşulları tarafından belirlenmektedir.

- ✓ Ricardo modeli sabit maliyetlere ve tam uzmanlaşmaya dayanmaktadır. Bir malın üretimde uzmanlaşmaya karar verilince diğer ithal edilen malın üretiminden tamamen vaz geçilmektedir. Gerçekte böyle değildir. İthal mal üretimi kısılır ama üretimi tamamen bırakılmaz.

- ✓ Karşılaştırmalı üstünlükler teorisi statik bir modeldir. Kalkınma büyüme gibi hedefleri içinde barındırmaz çünkü gelişmemiş bir ülkeyi tamamen içinden çıkılamayan ve tamamen katma değeri düşük mal üretimine mecbur bırakmaktadır.

- ✓ Ricardo modelinde üretimin belirli bölümlere ayrılması söz konusu değildir. Günümüzde üretim maliyetlerini düşürmek için üretim aşamaları bölünmüş ve farklı ülkelerde yapılmaktadır.

- ✓ Modelde taşıma maliyetleri hesaba katılmamıştır. Oysaki gerçekte taşıma maliyeti uluslararası ticarette büyük öneme sahiptir.

5.2.4. FIRSAT MALİYETİNE DAYALI DIŞ TİCARET TEORİSİ

Karşılaştırmalı üstünlükler modelinin emek-değer teorisinin içerisine sıkışması alternatif bir dış ticaret teorisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çünkü gerçek hayatta bir malın fiyatını o malın üretimi için harcanan emeğin yanı sıra diğer üretim faktörleri de belirlemektedir. Bu eksiği kapatmak amacıyla ***fırsat maliyeti kavramı*** ortaya konulmuştur.

5.2.4.1. Fırsat maliyeti

Bir malın üretimini bir birim artırmak için başka bir malın üretiminden vazgeçilmesi gereken miktar olarak tanımlanmaktadır. Yani tüm üretim faktörleri istenilen bir malın üretimine bir bütün olarak aktarılmaktadır. Gerçek hayatta da böyledir. Bu anlamda sadece emek ya da sermaye değil tüm üretim faktörleri ve faktör bileşimleri üretime aktarılmış olmaktadır. Fırsat maiyeti yaklaşımına göre bir malın üretiminde nispi olarak daha düşük fırsat maliyetine sahip olan ülke o malda karşılaştırmalı üstünlük sahibidir. Fırsat maliyeti tüm üretim faktörlerini kapsadığı için karşılaştırma üretilen malların parasal değerlerine göre yapılmaktadır.

Örnek: Aşağıda Türkiye ve Amerika için çelik ve buğday fiyatları verilmiştir. Bu ülkelerin karşılaştırmalı olarak hangi malın üretiminde uzmanlaşması gerektiklerine bulalım.

	Çelik	**Buğday**
Türkiye	10 TL	1 TL
Almanya	1 EURO	1 EURO

Yukarıda görüldüğü gibi çelik ve buğday üretimi için gerek üretim faktör bileşimlerinin birim fiyatları yer almaktadır. Ülkeler arası kur farkı olduğundan bunu karşılıklı olarak değerlendirmemiz olmaz ama yurt içi fiyatları ile değerlendirebiliriz. Türkiye'de 1 br çelik 10 br buğdaya eşit Almanya'da 1 br çelik 1 br buğdaya eşittir. Bu örnekte açıkça görüldüğü gibi Türkiye buğday üretecek, Almanya ise çelik üretiminde uzmanlaşacaktır. Görüldüğü gibi Ricardo'nun modelindeki analizden hiçbir farkı yoktur. Fırsat maliyetleri sabit, artan ya da azalan maliyetler olarak karşımıza çıkabilmektedirler.

5.2.4.2. Sabit Maliyetler ve Dış Ticaret

Maliyetin sabit olduğu varsayıldığından üretim olanakları eğrisi düz çizgi olarak gösterilmektedir. Şekilde görüldüğü gibi Türkiye üretim imkanlarını tarımda kullanırsa 1000 br buğday üretebilmektedir. Tüm olanaklarını ayakkabı üretimine yönlendirdiğinde ise 100 çift ayakkabı üretebilmektedir. Aynı durum Amerika içinde geçerlidir1000 br buğday üretimine karşılık 1000 br de ayakkabı üretebilmektedir.

Şekil-1 Sabit Maliyetler Altında Fırsat Maliyetleri

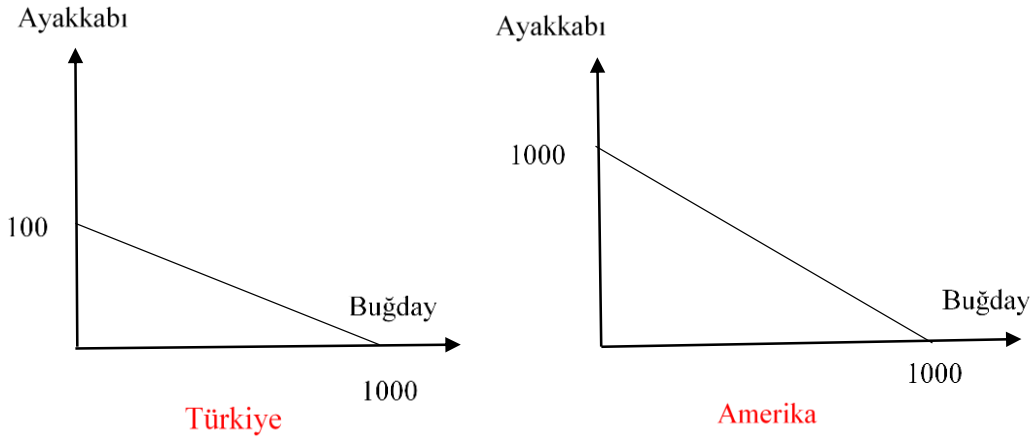

Yukarıdaki şekilde görüldüğü üzere Türkiye 1br ayakkabıya karşılık 10 br buğday üretebilirken Amerika 1 br ayakkabıya karşılı olarak 1 br buğday üretebilmektedir. Ayrıca alternatif maliyet eğrilerinin eğimi bize buğday ve ayakkabının yurt içi fiyatlarını verdiğini de belirtmemiz gerekmektedir. Bu yüzden Amerika Ayakkabı üretiminde, Türkiye'nin ise buğday üretiminde uzmanlaşması gerektiği açıkça görülmektedir. İki ülke içinde uluslararası ticaret karıdır. Fakat ülkeler dış ticaret yaparken mallarını yurtiçi fiyatların üzerinde satmak isterler. Bu nedenle ticarete konu olan malların ihraç fiyatlarının yurtiçi fiyatlarından düşük olması gerekir örneğin 1 br ayakkabı Türkiye'de 10 br buğday satın almaktadır.

Türkiye bunu Amerika'ya ise 1br ayakkabı yalnız 1 br buğdaya karşılık gelmektedir. Eğer Türkiye uluslararası ticarette 5 br buğday verip 1 br ayakkabı almayı önerirse ticaret olur. Hatta 4 br buğdaya karşılık 1 ayakkabı 3br buğdaya karşı bir ayakkabıya kadar ticaret devam eder fakat 1 br buğday 1 ayakkabı fiyatına karşılık ticaret yapmak anlamsız olur çünkü Amerika'nın yurtiçi fiyatlarında 1 br ayakkabı 1 br buğday satın alabilmektedir. Aynı şey Türkiye içinde geçerlidir. Amerika 1br ayakkabıyı 5 br buğdaya karşılık satmaya razı olacaktır. Bu durum 10 br buğday 1 br ayakkabı oluncaya kadar devam eder fakat 1 br ayakkabı 10 br buğday olduğunda durur çünkü Türkiye'de yurtiçi fiyatları ile bu alışverişi yapmak mümkün olduğundan dış ticaret yapmanın bir yararı kalmaz.

Şekil-2 Dış Ticaret Sonucunda Fırsat Maliyetleri

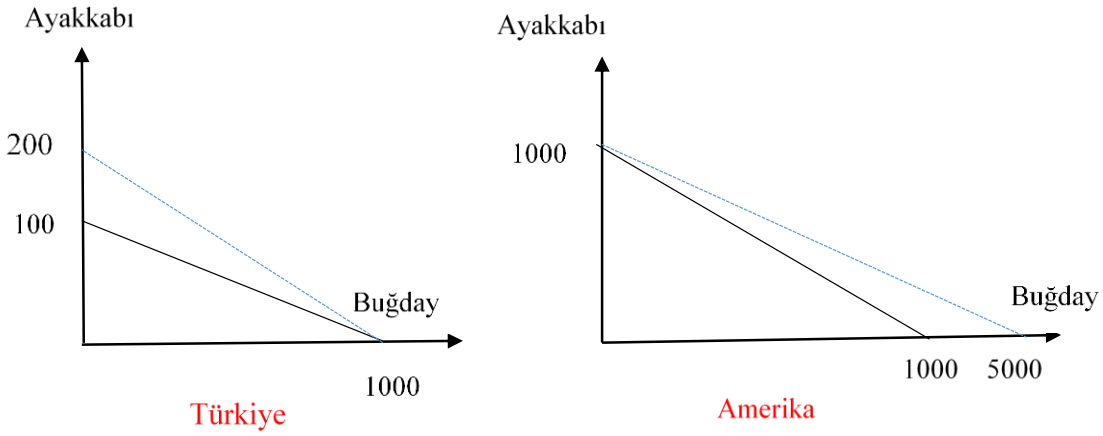

Bilindiği gibi kapalı ekonomilerde ülkeler sadece ürettikleri oranda tüketmek zorundadırlar fakat uluslararası ticaret ülkelerin ürettiklerinden daha fazla tüketmelerine imkan sağlamaktadırlar. Yukarıdaki şekilde sabit maliyetlerle ticaret sonucunda ülkelerin kazançları görülmektedir. Türkiye dışa kapalı bir ekonomi iken 100 br ayakkabıya karşılık 1000 gram buğday üretimi yaparken dış ticarette yurtiçi fiyatlardan daha yüksek bir fiyattan alıcı bulduğundan 100 br ayakkabı yerine 100 br ayakkabı satın alımış ve daha üst bir üretim imkanları eğrisine ulaşılmıştır. Amerika içinde aynı şey geçerlidir. 1000 bir ayakkabıya karşılık 1000 br buğday üretirken dış ticaretten sonra daha yüksek bir üretim imkanları eğrisine sahip olmuş ve 5000 br buğday elde edebilmiştir. Görüldüğü gibi fırsat maliyetlerine dayalı dış ticaret her iki ülkeye de kazanç sağlamıştır.

5.2.4.3. Artan Maliyetler ve Dış Ticaret

Artan maliyet kavramını azalan verimler yasası ile açıklanabilir. İklim koşullarındaki değişimler ya da toprak verimlilikleri seneden seneye tarım ürünlerinde azalan verimler yasasının işlediğine örnek gösterilebilir. Artan maliyet nedeniyle üretim imkânları eğrisi orijine içbükey olur. Daha önceden bahsettiğimiz gibi üretim olanakları eğrisi üzerindeki her nokta farklı ürün bileşimlerini göstermektedir. Aşağıdaki şekilde de gösterildiği gibi eğri üzerindeki her nokta iki mal arasındaki farklı üretim imkânlarının bileşimidir. Aşağıdaki örnekle bu durum daha iyi anlaşılabilir.

Örnek: Uganda ve Paraguay ülkelerinin ayakkabı ve buğday üretimleri aşağıdaki gibidir. Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisine göre hangi ülke hangi malda uzmanlaşmalıdır.

	Ayakkabı	**Buğday**
Paraguay	60 br	40 br
Uganda	30 br	90 br

Yukarıda görüldüğü gibi iki ülke ve bu ülkelerin ayakkabı ya da buğday ürettikleri durumda kaç birim üretecekleri verilmiştir. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse Paraguay için 60 birim ayakkabı üretmenin alternatif maliyeti 40 br buğday üretmektir. Uganda için ise 30 br ayakkabı üretmenin alternatif maliyeti 90 br buğday üretmektir. Aşağıda yer alan üretim imkanları eğrisi konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Şekil-3 Artan Maliyetler ve Üretim Olanakları Eğrileri

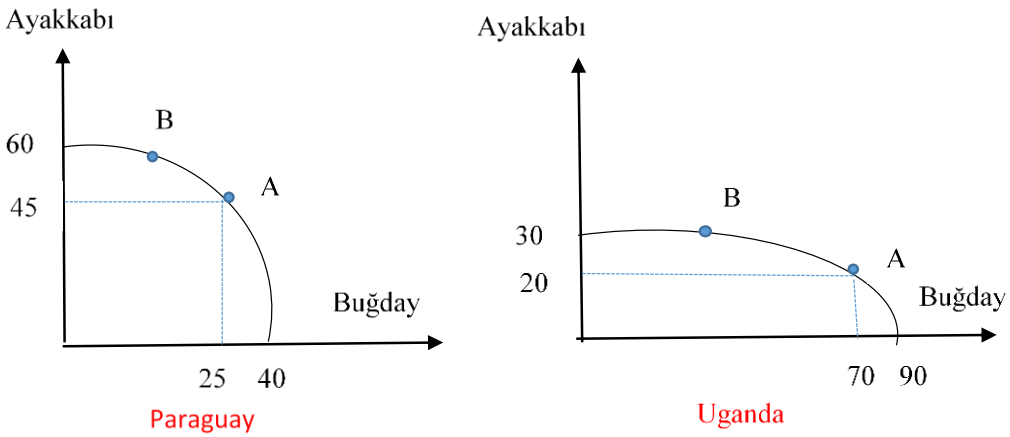

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi Paraguay'ın 60 br ayakkabı üretiminin alternatif maliyeti 40 br buğdaydır. Yine 40 br buğday üretiminin alternatif maliyeti 60 br ayakkabıdır. Aynı durum Uganda içinde geçerlidir. Bu durumda ülkeler hangi malı üreterek hangi malın üretiminden vazgeçip ithal edeceklerine karar vermek durumundadırlar. Diğer bir ifadeyle hangi ülke eldeki kaynaklarla diğer ülkeye göre üstün olduğunu tespit edip o malın üretiminde uzmanlaşma yoluna gidecektir. Burada görüldüğü gibi Paraguay ayakkabı üretiminde Uganda'ya göre mutlak üstünlüğe sahiptir. Bu nedenle ayakkabı üretiminde uzmanlaşır ve buğdayı Uganda'dan ithal eder. Yine aynı şekilde Uganda'da buğday üretiminde mutlak üstünlüğe sahip olduğundan buğday üretiminde uzmanlaşır, ayakkabıyı Paraguay'dan ithal etmeye başlar. Bu durumda her iki ülkede kazançlı çıkmaktadır. Serbest ticaret uzmanlaşma ve işbölümü ile toplumsal refahın artmasını sağlamaktadır. Üretim imkânları üzerindeki her nokta farklı mal bileşimlerini vermektedir. Şekilde görülen A ve B noktaları her iki ülke içinde farklı üretim olanaklarını temsil etmektedirler.

Şekil-4 Artan Maliyetler ve Dış Ticaret Kazançları

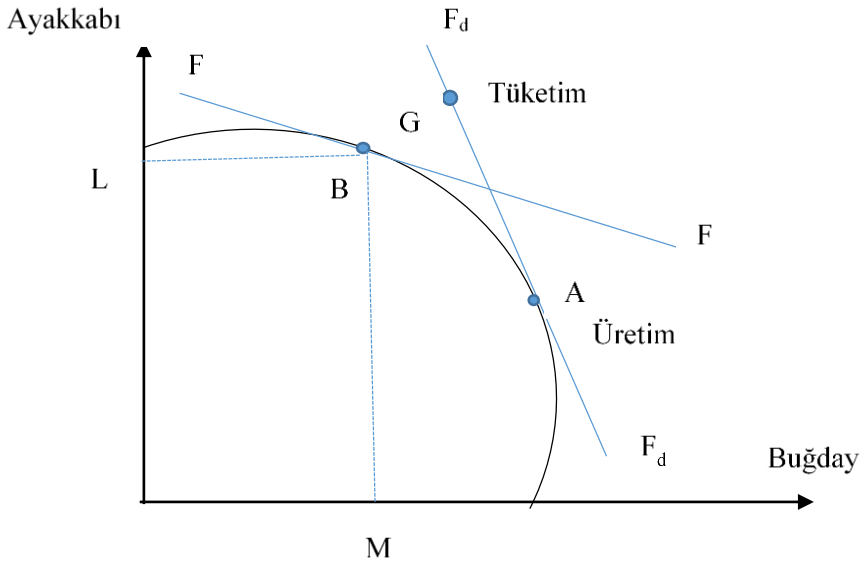

Şekilde görüldüğü üzere henüz ülke kapalı bir ekonomi iken üretim ve tüketim miktarı B noktasındadır. Bu durumda yurt içi fiyatlar B noktasında eğriye teğet olan FF doğrusunun eğimine eşittir. Bu ülke F_dF_d gibi bir dünya fiyatından ticarete açıldığını varsayarsak. Bu durumdan buğday fiyatının dünya fiyatının yurtiçi fiyatından yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bunun doğal sonucu buğday üretimi artacaktır. Nereye kadar artacak diye soru akla gelebilir. Buğdaydan elde edilen gelir ayakkabı üretiminden vazgeçilen miktara eşitleninceye kadar devam eder. Grafik üzerinde bu A noktasına karşılık gelir. Fakat bu şekil bize dış ticaretteki şu gerçeği de göstermektedir ki; buğday üretiminde uzmanlaşan ülkede ayakkabı üretimi tamamen ortadan kalmamış az da olsa devam etmektedir. Tüketim G noktasına kaymıştır. Şekilde görüldüğü gibi G noktası B noktasına göre daha yüksek bir tüketim seviyesini temsil etmektedir. Buradan hareketle dış ticaretin ülke refahını artırdığı apaçık ortadadır. Tabi ki bunun nedeni ülkenin yurtiçi fiyatlarından daha yüksek olan dünya fiyatlarından dışarıya buğday ihraç ederek karşılığında ayakkabı almasıdır.

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bölüm Soruları

1)Aşağıdaki cümlede boş bırakılan yeri uygun kelime veya kelime grubu ile doldurunuz.

"……., ülkelerin birbirlerine yapmış oldukları mal ve hizmet transferleridir. Daha açık bir ifadeyle ithalat ve ihracat faaliyetlerinin bütünü olarak adlandırılabilir."

2)Merkantilizm ile ilgili aşağıda verilen ifadelerden hangileri doğrudur?

I) 16. yy'da ortaya çıkmış ve 17. yy'ın sonlarına kadar etkin bir fikir akımıdır.
II) Merkantilist dış ticaret politikasının temelinde yurtiçi altın stokunu artırmak vardır.
III) Servetin, siyasal ve ekonomik gücün kaynağı Ar-Ge harcamalarıdır.
IV) Liberal görüşü benimsemiştir ve devlet müdahalesine karşı çıkmaktadır.

A)I-II B) I-III C) II-III D) II-IV E) III-IV

3) Merkantilizm ile ilgili aşağıda verilen ifadelerden hangileri yanlıştır?

I) Merkantilizmde temel amaç Hazinenin altın stokunun artırılmasıdır.
II) Devlet tarafından ihracata büyük önem verilirken ithalat ise büyük oranda sınırlandırılmıştır.
III) Merkantilist görüşte dünyada var olan servet sürekli artmaktadır.
IV) Merkantilizm liberal görüşü savunduğu için donanma kurmak ve onu geliştirmek gibi askeri faaliyetlerin gereksiz olduğunu ileri sürmektedir.

A)I-II B) I-III C) II-III D) II-IV E) III-IV

4)Senegal ve İngiltere ülkelerinin çanta ve mısır üretimleri aşağıdaki gibidir. Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisine göre hangi ülke hangi malda uzmanlaşmalıdır.

	Çanta	**Mısır**
Senegal	30 br	60 br
İngiltere	70 br	40 br

	Senegal	İngiltere
A)	Çanta	Mısır
B)	Mısır	Çanta
C)	Çanta	Çanta
D)	Mısır	Mısır
E)	Çanta	Hiçbir şey

5)Aşağıda verilen ifadelerden hangileri yanlıştır?

I) Mutlak üstünlükler teorisinin en büyük eksikliği gelişmiş ve gelişmemiş ülke ayrımının yapılmamış olmasıdır.

II) Mutlak üstünlükler teorisine göre eğer bir ülke her iki malın üretiminde de mutlak üstünlüğe sahipse bu iki ülke arasında ticaret biraz geç başlamaktadır.

III) Mutlak üstünlükler teorisinde emek verimlikleri veri kabul edilmiştir.

IV)Mutlak üstünlükler teorisine göre ekonomi tam istihdam durumundadır.

A)I-II B) I-III C) II-III D) II-IV E) III-IV

6) Bir malın üretimini bir birim artırmak için başka bir malın üretiminden vazgeçilmesi gereken miktara ……..… denir.

7) Karşılaştırmalı üstünlükler teorisi ile ilgili aşağıda verilen ifadelerden hangileri doğrudur?

I) Karşılaştırmalı üstünlükler teorisi dinamik bir modeldir.

II) Karşılaştırmalı üstünlükler teorisii emek- değer teorisine dayanmaktadır.

III) Karşılaştırmalı üstünlük teorisinede Ricardo emeği heterojen olarak kabul etmektedir.
IV)Ricardo teorisinde işgücünün mobilitesinden bahsetmemektedir.

A)I-II B) I-III C) II-III D) II-IV E) III-IV

8) Aşağıdaki tırnak içindeki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu beliritniz.

“Ricardo’nun karşılaştırmalı üstünlükler modelinde taşıma maliyetleri hesaba katılmamıştır.”

9) Aşağıdaki tırnak içindeki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu beliritniz.

“Adam Smith’in mutlak üstünlükler teorisinin temeli uzmanlaşmaya dayanmaktadır.”

10) Aşağıdaki tırnak içindeki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu beliritniz.

“18.yy’da iktisadi düşünce alanında Keynesyen iktisat adıyla bilinen iktisatçıların görüşleri hakim olmaya başladı.”

Cevaplar

1) Uluslararası ticaret
2) A
3) E
4) B
5) D
6) Fırsat maliyeti
7) D
8) Doğru

9) Doğru
10) Yanlış

6. ULUSLARARASI TİCARET TEORİSİ VE DIŞ TİCARET POLİTİKASI

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

6.1.

6.2.

6.3.

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	**Kazanım**	**Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği**

Anahtar Kavramlar

Giriş

6.1. ULUSLARARASI TİCARET TEORİSİ

Uluslararası ticaretten bahsettiğimiz önceki bölümlerde, mutlak üstünlük ve karşılaştırmalı üstünlük teorileri üzerinde durulmuştu. Bu modellerde ülkeler arasındaki ticaret üretim maliyetlerindeki farklılaşmalardan kaynaklanmaktaydılar. Ticaretin açıklayıcı değişkeni olarak arz ön planda yer almaktaydı. Oysaki gerçek piyasada ticaret ve ticarete konu olan mal ve hizmetlerin fiyatları arz talep koşullarına göre belirlenmektedir. Bir malın arz ve talebi piyasa içerisinde ayrılmaz bir bütündür. Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisinde ticaret fiyat farklılaşmalarıyla oluşmaktadır. Bu bölümde arz ve talep koşuları altında uluslararası ticaret teorisinin daha gerçek bir zemine oturtulması amaçlanıştır.

6.1.1. Uluslararası Ticarette Ticaret Hadleri

Ülkelerin ihracat ve ithalatına konu olan malların göreli fiyatları ***ticaret hadleri*** olarak adlandırılmaktadır. Geçek hayatta ülkelerin ticarete konu olan bir çok ithal ve ihraç malları olduğunda ticaret hadleri aşağıdaki formülle hesaplanabilir.

$$Ticaret\ haddi = \frac{Ortalama\ ihraç\ fiyatı}{Ortalama\ ithal\ fiyatı}$$

Yukarıdaki formülden de anlaşılacağı gibi ticaret haddinin artması ihraç malları fiyatlarının ithal malları fiyatlarına göre artması anlamına gelirken, ticaret haddinin düşmesi ise ihraç malları fiyatlarının ithal malları fiyatlarına göre düştüğünü göstermektedir. Bu durumda şu soru akla gelmektedir acaba iki ülkenin ticaret yapabilmesi için ticaret hadleri hangi düzeyde oluşmalıdır. İşte bu sorunun cevabını sadece üretilen malların maliyetiyle açıklanamaz çünkü fiyatın belirlenebilmesi için arz tek başına yetersiz kalmaktadır. Bir örnekle açıklayacak olursak;

Örnek: Aşağıda Türkiye ve Almanya'nın yurtiçi pamuk ve demirin yurtiçi göreli fiyatları verilmektedir.

Türkiye	*1ton pamuk*	*½ ton demir*
Almanya	*1ton pamuk*	*2 ton demir*

Yukarıdaki tabloda Türkiye 1 ton pamuğa karşılık yarım ton demirden fazla miktarda demir alamadığı sürece ticaret yapmayacaktır. Aynı şey Almanya içinde geçerlidir. Almanya 2 ton demire karşılık 1 ton pamuk alamadığı sürece ticaret başlamayacaktır. İşte bu aralık ülkeler için ticaret aralığını ifade etmektedir.

Şekil-1. Almanya ve Türkiye'nin Uluslararası Ticaret Hadleri

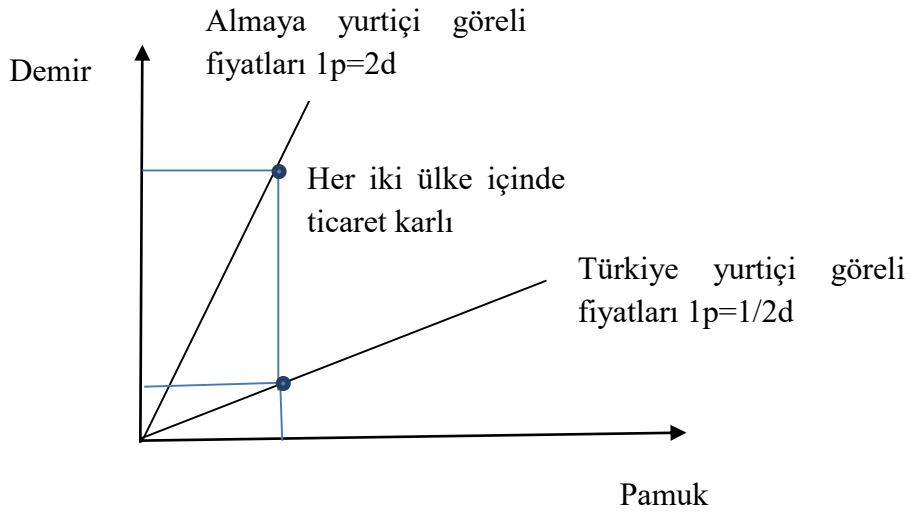

Şekilde görüldüğü gibi Almanya ile Türkiye yurtiçi göreli fiyat doğruları arasında kalan alanda her iki ülke içinde ticaret karlı olmaktadır. Her iki ülke için gösterilen göreli fiyat doğruları ile eksenler arasında kalan alanda ülkeler arası ticaret karlı değildir. Görüldüğü gibi sadece arz yanlı bir analizde ticaret hadlerinin nerede oluşacağı belirlenebilmektedir. Tam olarak ticaret hadlerinin nerede belirleneceği sorusunun cevabı ancak arz ve talep birlikte değerlendirilince verilebilir.

6.2. MILL'İN KARŞILIKLI TALEP KANUNU

John Stuart Mill dış ticarette talep koşullarına ilk kez yer veren iktisatçıdır. İki ülke varsayımı altında bir ülkenin kendi malından vereceği bir birim için öteki ülkenin malından talep edeceği miktar karşılıklı talep kanunu olarak adlandırılmaktadır. Bu durum aşağıda göstereceğimiz teklif eğrileri yöntemi ile daha iyi anlaşılabilmektedir.

6.2.1. TEKLİF EĞRİLERİ

Teklif eğrileri Alfred Marshall tarafından geliştirilmiştir. Teklif eğrileri; bir ülkenin tüm muhtemel uluslararası fiyatlardan ticaret yapma isteğini gösteren eğrilerdir. Teklif eğrisi üzerindeki her nokta ülkenin yapmak isteyeceği ithalat ihracat hacmini ve bu ticaretin hangi fiyatlar üzerinden yapılacağını gösterir.

Şekil-2. Almanya ve Türkiye Teklif Eğrileri

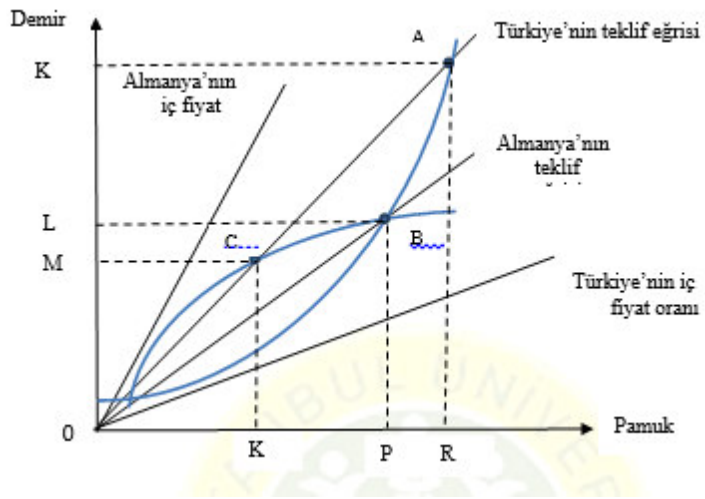

Yukarıdaki şekilde Türkiye ve Almanya'nın iç maliyet eğrileri arasında oluşan ticaret hadleri gösterilmektedir. Ayrıca şekilde Türkiye ve Almanya'nın pamuk ve demir için teklif eğrileri görülmektedir. B noktasında her iki ülkenin teklif eğrilerinin kesiştiği noktada (B noktası) uluslararası ticaret dengesi sağlanmıştır. Türkiye 0P kadar pamuk ihraç etmek isterken Almanya 0L kadar demir ihraç etmek istemektedir. Diğer noktalarda oluşan ticaret hadleri dünya ticaret dengesini sağlayamamaktadır. Türkiye'nin OA kadar olan pamuk ihracatı teklifine Almanya'nın talep edeceği miktar 0K kadardır. Yine Almanya'nın teklif edeceği 0M kadarlık demire karşılık Türkiye 0K kadar talep etmek istemektedir. KM kadar talep fazlası vardır. Bu arz talep fazla ve eksiklikleri neticede pamuk fiyatlarının düşmesiyle B noktasında 0B'de eşitlenecektir.

6.2.1.1. ÖNEMSİZ OLMANIN ÖNEMİ

Ticaret yapan ülkelerden biri çok büyük diğeri çok küçük ise bu iki ülke arasında yapılacak olan ticaretten küçük ülke karlı çıkacaktır. Diğer bir ifadeyle ticaret haddi uluslararası ticarette büyük ülkenin iç maliyetleri üzerinden ya da bu maliyetlere çok yakın bir fiyattan gerçekleşecektir. Çünkü küçük ülkenin bir maladan talebi dünya fiyatlarını üzerinde bir etkide bulunmaz yani dünya fiyatlarında önemsenmez. Tabi küçük ülkeden talep edilen malların dünyada ikamesinin olmaması ya da çok az olması, küçük ülkeden talep edilen ya da edilecek olan malların nadir bulunur düzeyde olması da önemsiz olmanın önemi teorisinin gerçekleşmesine etki edebilmektedir.

Şekil-3. Önemsiz Olmanın Önemi Teklif Eğrileri

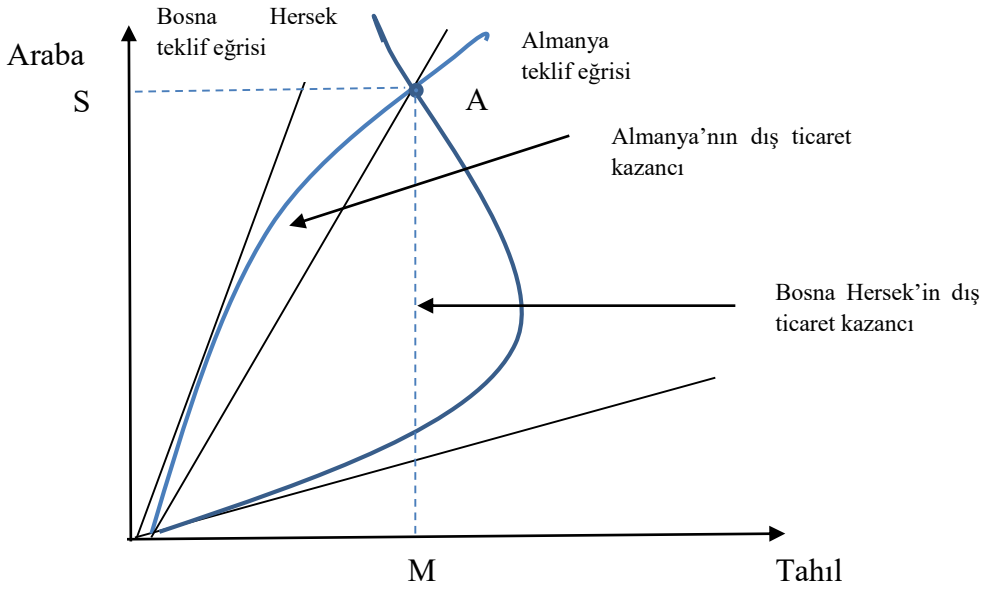

Yukarıdaki şekilde Bosna-Hersek ve Almanya'nın araba ve tahıl üzerine yaptıkları dış ticaret gösterilmektedir. A noktası ticaret hadlerini gösteren miktar ve fiyat düzeyini temsil etmektedir. Görüldüğü gibi Bosna Hersek 0S kadar araba ithalatına karşılık Almanya'ya 0M kadar tahıl ithal etmektedir. Gerçekte de dünya ticareti böyledir. Dış ticaret arz ve talep koşullarına göre oluştuğu sürece büyük ülkeler ihtiyaç duydukları malları yüksek fiyatlardan ithal etmek durumunda kalabilmektedirler. Aynı duruma petrol zengini ülkeleri de gösterebiliriz. Dünya fiyatı her geçen gün artan petrol ihracına karşın genellikle Arabistan gibi çöl ikliminde yaşadıklarından suyu ya da kendi ülkelerinin iklim koşullarına uymayan tarım ürünlerini yüksek fiyatlardan üçüncü dünya ülkelerinden talep etmektedirler. Bu ve yukarıda bahsettiğimiz durumları önemsiz olmanın önemi ile açıklanabilmektedir.

6.2.1.1.1. Teklif Eğrisi Modellerinin Yararları

- ✓ Eğriler yardımıyla arz ve talep koşullarındaki değişmeler ve etkileri açık bir şekilde görülebilmektedir.
- ✓ Ülkelerin karşılaştırmalı üstünlük yapıları analiz edilebilmektedir.
- ✓ Ticaret dengesini sağlayan uluslararası fiyat oranı rahatlıkla gözlenebilmektedir.
- ✓ Her ülkenin toplam ticaretten sağladıkları kazançlara eğriler yardımıyla ulaşılabilmektedir.

6.3. DIŞ TİCARET POLİTİKASI

Önceki bölümlerde dış ticaret teorisi analizlerinde global üretiminin uluslararası uzmanlaşma ve serbest ticaret koşulları altında en üst düzeye ulaşacaktır. Nitekim teoriler bize karşılaştırmalı üstünlükler ve serbest ticaretin dünya kaynaklarını en etkin bir şekilde kullanılmasını sağladığını açıkça ortaya koymaktadır. Ama gerçek hayatta serbest ticaret hiçbir ülke için geçerli değildir. Belirli sebeplerden ötürü ülkeler serbest ticareti belirli araçlarla sınırlandırmaktadırlar. Özellikle dışa bağımlı küçük ekonomiler genellikle yurtiçi piyasayı uluslararası rekabetten korumak ve sanayileşme hızlarını artırmak gibi amaçlarla bunu yapmaktadırlar. Hükümetler bu müdahaleleri doğrudan ya da dolaylı olarak yapabilmektedirler. Doğrudan dış ticaret politikaları gümrük vergi ve tarifeleridir. Dolaylı müdahaleler ise kotalar, kambiyo yönetimi ithal belirli mal ve hizmetlere getirilen kısıtlamalardır.

6.3.1. Dış Ticaret Politikalarının Amaçları

1. Dış Ödeme Dengesizliklerinin Giderilmesi: Bilindiği gibi ithalat ve ihracat uluslararası geçerliliği olan para birimleri üzerinden yapılmaktadır. İthalatın ihracattan fazla olması dış açığa neden olmaktadır. Dış açık ülke döviz rezervlerinin azalmasına neden olur bu nedenle hükümetler, ithalatı kısıcı ihracatı artırıcı önlemler ile dış ödemeler bilançosundaki dengesizlikler giderilebilir.

2. Dış Rekabetten Koruma: Bilindiği gibi özellikle az gelişmiş ekonomilerde yeni kurulan endüstrileri dış rekabetten korumak amacıyla devlet aynı mala yönelik ithal mallarına tarife ve kota getirebilmektedir. Böylece gelişmekte olan bebek endüstriler korunabilmektedir.

3. Ekonomik Kalkınma: Dış ticaret politikaları ülkelerin kalkınma amaçlarına yönelik de kullanılabilmektedir. Örneğin ithal ikameci sanayileşeme stratejisini benimsemiş olan gelişmekte olan ekonomiler için ithalatı özendirici politikalar alınırken ihracata yönelik kalkınma politikasını benimsemiş ülkeler için ihracatı artırıcı politikalar uygulamaya konulmaktadır.

4. Piyasa Aksaklıklarının Giderilmesi: İç ekonomilerde ortaya çıkan monopoller, üretimde kaynak dağılımını bozmaktadır. Hükümetin monopollerin ürettiği malların ithalatında gümrük ve tarifeleri kısması ile monopolden doğan yurtiçi yüksek fiyatlar aşağıya çekilmiş ve piyasadaki tekel kırılmış olmaktadır.

5. İç Ekonomik İstikrarın Sağlanması: Hükümetler ülkede oluşan işsizlik veya enflasyonun önüne geçmek için yurtiçi üretimi artırmaya yönelik gümrük ve diğer dış ticareti kısıcı politikalar uygulayabilir. Bu durumda yurtiçi üretim ve buna bağlı istihdam artar.

6. Hazineye Gelir Sağlama: Gümrükten alınan vergilerle birlikte hazineye gelir sağlanmış olmaktadır.

7. Sosyal ve Siyasal Etkenler: Bazen devlet belli bir faaliyet alanında çalışanları korumak amacıyla ithalata belirli bir kısıtlamalar yapabilmektedir. Ayrıca ülke güvenliği, halk sağlığı, çevre kirlenmesini önleme gibi sosyal nedenlerle de belirli malların ithalatına ve ihracatına müdahale edebilmektedirler.

8. Dış Politika Amaçları: Ülkeler herhangi bir sebepten ötürü kendisine yakın olan ülkelere farklı diğer ticari faaliyette bulunduğu ülkelere farklı gümrük tarifesi uygulayabilmektedir. Ekonomik entegrasyonlar kendi içerisinde serbest ticaret politikası uygularlarken, entegrasyon dışındaki ülkelere belirli kısıtlayıcı dış ticaret politikası uygulamaktadırlar.

6.4. DIŞ TİCARET POLİTİKASI OLARAK GÜMRÜK TARİFELERİ

Dış ticaret politikasında en yaygın kullanılan ve bilineni bir malın genellikle ithalata çok nadir ihracatı üzerinden devlet tarafından alınan vergilere gümrük tarifesi ya da vergi denilmektedir. Bu vergilerin alınmasının birçok nedeni olduğu gibi yukarıdaki dış ticaret politikası amaçlarının neredeyse tümü için uygulanabilir. Otonom tarife ya da tercihli tarife olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Otonom tarife devlet tarafından tek taraflı olarak bir malın ithaline vergi uygulanmasıdır. Tercihli taife ise belirli anlaşmalara bağlı olarak bazı ülkelerle serbest ticaret yapılırken bazı ülkelerle yapılan ticarette gümrük tarifeleri karşılıklı belirlemiştir. Gümrük tarifeleri dünya ticaretini kısmakta ve toplum refahını olumsuz etkilemektedir. Fakat günümüze kadarki örneklerine baktığımızda yurtiçi ekonomik istikrarın sağlaması açısından büyük önem arz ettiği inkar edilemez bir gerçektir. Gümrük tarifelerinin genel amaçları hazineye gelir sağlamak ve yerli sanayiyi korumaktır. Bu iki amaç dış ticaret politikaları için çok büyük öneme sahiptir. Gümrük vergileri spesifik ve ad volarem olmak üzere iki türdür. Malların fiziki nitelikleri üzerinden alınan vergilere ***spesifik vergiler*** denilmektedir. Örneğin otomobil ithalatından alınan vergi bu türe örnektir. Malın değerinin yüzdesi şeklinde alınan vergilere ***ad volarem*** vergi denilmektedir. Örneğin petrol ithalatından %80 vergi alınması ad volarem bir vergilendirmedir.

Şekil.4 Gümrük Vergilerinin Etkileri

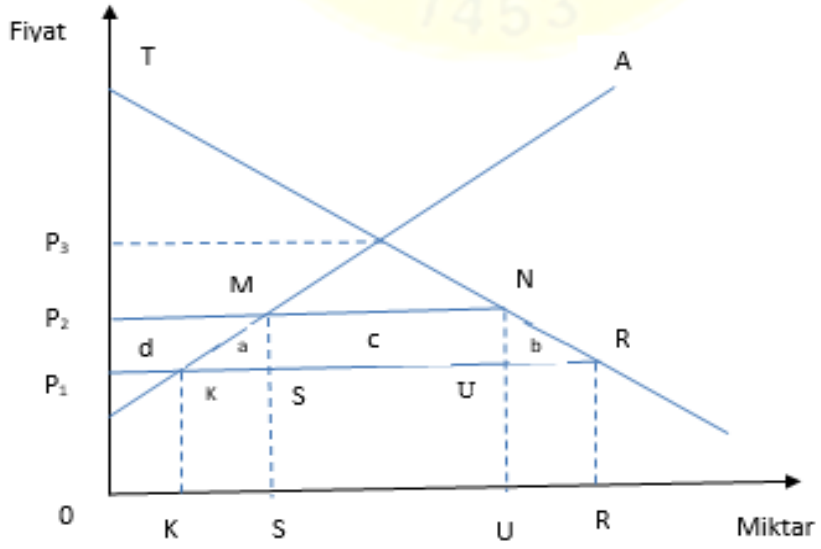

Serbest ticaret koşulları altında dünya fiyatı P_1'dir. P_1P_2 gibi bir tarife konulduğunda KS üretim etkisini, UR tüketim etkisini, KS+UR dış ticaret etkisini, c alanı gelir etkisini, d alanı gelir dağılımı etkisini göstermektedir. a alanı toplumsal üretim kaybını, d alanı da toplumsal tüketim kaybını göstermektedir. a+d tarifelerin toplumsal refah kaybına etkisini göstermektedir.

Koruma etkisi: Gümrük tarifeleri ile iç fiyatların P_1'den P_2'ye çıkmasıyla yurtiçi üretim yapan firmaların üretimlerinin artırmasını neden olur. Şekil üzerinde koruma etkisi a ile gösterilmektedir. Burada meydana gelen üretim kaybı malın yurtdışından alınmayıp yurtiçinden alınmasından kaynaklanan kayıptır.

Tüketim etkisi: Tarifelerle korunmaya çalışılan yurtiçi üretim neticesinde fiyatlar artmaktadır. Bu nedenle tüketim UR kadar azalmaktadır. Grafikte tüketici refahının düşmesi b üçgenin alanı ile gösterilmiştir.

Dış ticaret etkisi: İthalatta meydana gelen azalma olarak ifade edilen etkidir. Grafikte a+b ile ifade edilmektedir.

Gelir etkisi: Gümrük vergileriyle hazineye aktarılan gelire denir. Ülkeler için gümrük vergileri büyük bir gelir kaynağıdır. İthalat sıfır oluncaya kadar gümrükten alınan vergilerin pozitif etki ettiği kabul edilir. Grafik üzerinde c dikdörtgenin alanı olarak gösterilmiştir.

Az gelişmiş ülkeler ve tarifelerin etkisi: Tarifelerin etkileri ve bunun teorik analizi gelişmiş ülkeler üzerine yapıldığından az gelişmiş ülkelerde uygulanan bu politikalar aynı ya da benzer sonuçları vermeyebilmektedir. Örneğin serbest ticaretin refahı artırdığı bir gerçektir fakat gelişmekte olan ekonomilerin en azından bir süre için dış rekabet gücünü artırması amacıyla korunması gerekmektedir.

Bölüşüm etkisi: tam rekabet koşulları altında endüstri dengesi, o endüstride verimliliği en düşük olan firmanın maliyetinin piyasa fiyatına eşitlenmesi ile yapılmaktadır. Verimliliği en düşük olan firma uzun dönemde kendisini mevcut endüstride tutacak kadar bir kar sağlamaktadır. Bu firma verimlilik düzeyinin en altında olduğuna göre ve normal kar elde ettiğine göre verimliliği daha fazla olan firmalar uzun dönemde normal üstü kar elde edeceklerdir. Buna üretici rantı denilir. Bu rant aslında tüketicilerden üreticilere yapılan bir gelir transferidir.

Üretici rantı ve sendikaların baskısı: Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan demokratik toplumlarda üretim yapan ve sendikal yapılanmaya sahip oy potansiyeli yüksek sivil toplum kuruluşları hükümete mallarının yüksek gümrük tarifeleriyle korunması yönünde baskı yaparlar.

6.5. İTHALAT KOTALARININ EKONOMİK ETKİLERİ

Devlet tarafından belirli bir süreliğine belirli malların ülke içine girişinin sınırlandırılmasına kota denilmektedir. Genellikle tarım ve sanayi sektörünün korunması amacıyla yapılmaktadır. Gümrük tarifelerinden farkı ise gümrük tarifelerinde tarife katlanan kişi istediği kadar mal ithal edebilmektedir. Fakat ithalat kotalarında ithal mal sınırlandırılmıştır. Örneğin 1000 tane otomobil ithalatına izin verilmiştir. Daha fazlasını ithal etmek mümkün değildir. Bu yönüyle gümrük tarifelerinden daha büyük oranda sosyal refahı azalttığı söylenebilir.

Şekil-5 İthalat kotalarının etkileri

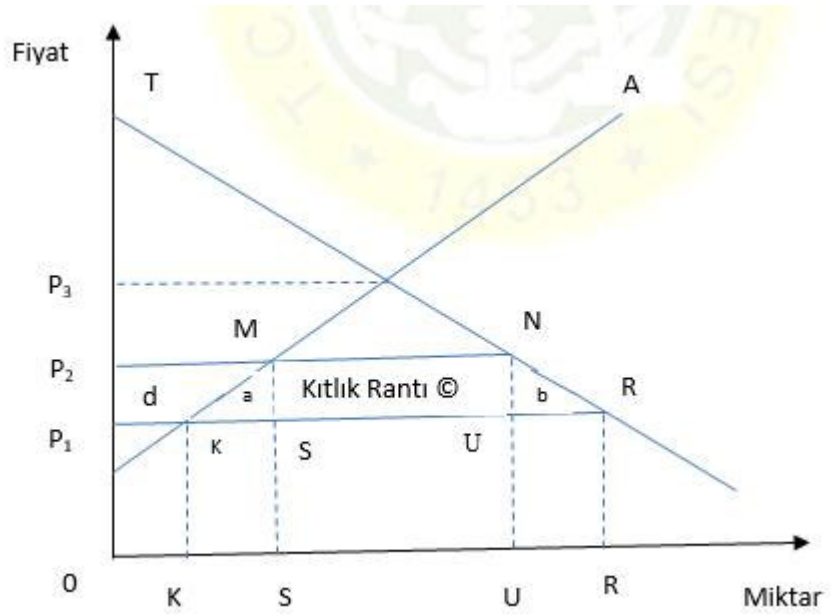

Şekil-5'te görüldüğü gibi ithalatta MN kadar bir kota konulmaktadır. Buna bağlı olarak a üçgenini alanı üretim etkisi, b üçgeninin alanı tüketim etkisi, a+b dış ticaret etkisi ve d yamuğunun alanı kadar gelir dağılımı etkisi ortaya çıkarmaktadır. Buraya kadar etkiler

anlaşılacağı üzere gümrük tarifelerinin etkileri ile aynıdır. Fakat c alanında ithalat kotalarında herhangi bir vergi geliri elde edilmediği için bu alan kıtlık rantı olarak adlandırılmaktadır. Bu şeklide hükümet MN kadar bir kota koymaktadır. Bu kota neticesinde ithalat daraldığında ötürü fiyatlar P_1'den P_2'ye çıkmıştır. Kotalarda c alanının tarifelerdeki gibi hazineye gelir sağlamadığını belirtmiştik. Kotalar yabancı malın arzını azalttığı için o malın ithalatçı ülkedeki fiyatını, talep esnekliğine bağlı olarak ithalat fiyatının üzerinde aşırı yükseltebilir. İthal mallarının kıtlığından dolayı ortaya çıkan bu ranta ***kıtlık rantı*** adı verilmektedir.

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bölüm Soruları

1. Ülkelerin ihracat ve ithalatına konu olan malların göreli fiyatları ……olarak adlandırılmaktadır.
2. Aşağıdaki tırnak içindeki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu beliritniz.

"John Stuart Mill dış ticarette talep koşullarına ilk kez yer veren iktisatçıdır."

3. …… üzerindeki her nokta ülkenin yapmak isteyeceği ithalat ihracat hacmini ve bu ticaretin hangi fiyatlar üzerinden yapılacağını gösterir.
4. İthal mallarının kıtlığından dolayı ortaya çıkan ranta ……. adı verilmektedir.
5. Malların fiziki nitelikleri üzerinden alınan vergilere …….. denilmektedir.
6. Aşağıda teklif eğrileri ile ilgili verilen ifadelerden hangileri yanlıştır?

I) Teklif eğrileri Adam Smith tarafından geliştirilmiştir.

II) Her ülkenin toplam ticaretten sağladıkları kazançlara teklif eğrileri yardımıyla ulaşılabilmektedir.

III) Teklif eğrisi üzerindeki her nokta ülkenin yapmak isteyeceği ithalat ihracat hacmini ve bu ticaretin hangi fiyatlar üzerinden yapılacağını gösterir.

IV) Teklif eğrileri yardımıyla ülkelerin karşılaştırmalı üstünlük yapılarını analiz etmek mümkün değildir.

A)I-II B) I-III C) II-III D) I-IV E) III-IV

7. Devlet belirli anlaşmalara bağlı olarak bazı ülkelerle serbest ticaret yapılırken bazı ülkelerle yapılan ticarette gümrük tarifeleri karşılıklı belirlemiştir. Bu tarifelere ne ad verilir?

A) Tercihli taife B) Otonom tarife C) Spesifik vergi

D) Ad valorem vergi E)Ticaret haddi

8. Aşağıdakilerden hangisi hükümetin dış ticarete müdahale için kullandığı dolaylı politikalardan bir tanesi değildir?

A) Kotalar B) Kambiyo yönetimi C) Gümrük tarifeleri

D) İthalata getirilen kısıtlamalar

9. İthalat kotalarının etkilerinin gösterildiği aşağıdaki şekilde “a” harfi ile gösterilen kısım neyi ifade etmektedir?

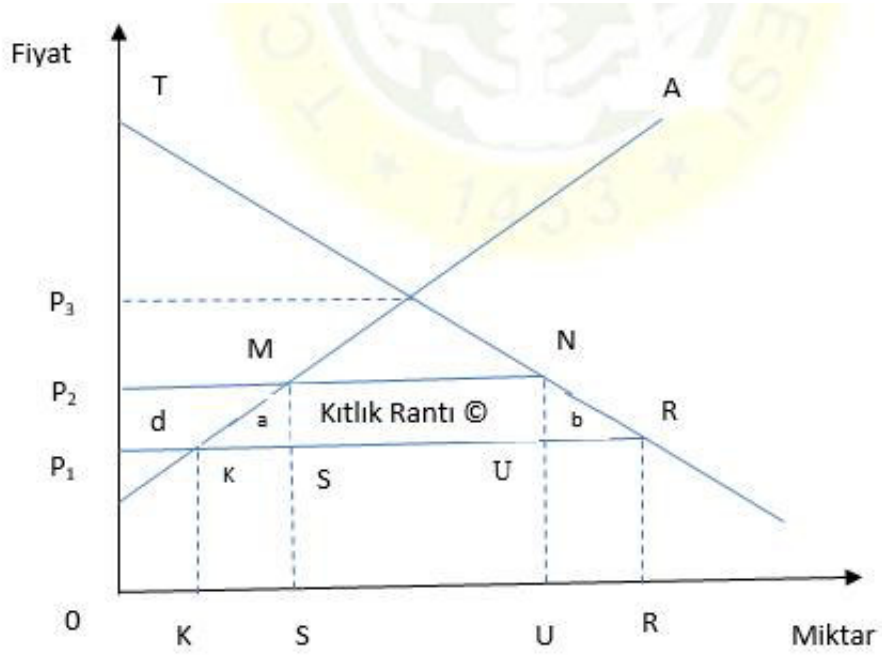

A) Tüketim etkisi B) Koruma etkisi C) Dış ticaret etkisi

D)Bölüşüm etkisi E) Gelir etkisi

10. İç ekonomilerde ortaya çıkan monopoller, üretimde kaynak dağılımını bozmaktadır. Hükümetin monopollerin ürettiği malların ithalatında gümrük ve tarifeleri kısması ile monopolden doğan yurtiçi yüksek fiyatlar aşağıya çekilmiş ve piyasadaki tekel kırılmış olmaktadır. Bu anlatılanlar dış ticaretin amaçlarından hangisinin kapsamına girmektedir?

A) Dış Rekabetten Koruma B) Ekonomik Kalkınma

C)Piyasa Aksaklıklarının Giderilmesi D) İç Ekonomik İstikrarın Sağlanması

E) Hazineye Gelir Sağlama

Cevaplar

1) ticaret hadleri
2) Doğru
3) Teklif eğrisi
4) kıtlık rantı
5) spesifik vergiler
6) D

7) A
8) C
9) B
10) C

7. İKTİSAT OKULLARI

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

7.1. Bu bölümde iktisat ilminin gelişmesinde büyük katkısı olan farklı iktisadi görüşlerin ortaya çıkmasında rol oynayan iktisat okulları tarihsel gelişim açısından değerlendirilecektir.

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	**Kazanım**	**Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği**

Anahtar Kavramlar

Giriş

7.1. MERKANTİLİZM

1450-1750 yılları arasında ortaya çıkan merkantilizm, özellikle yeni keşiflerin yapılması, Avrupa'da rönesans ve reform gibi aydınlanma hareketlerin baş göstermesi sonucunda yeni dünya düzeninin iktisadi hayata yansıması şeklinde olmuştur.

Merkantilist iktisatçılar arasında en önemlileri Jean Bodin, Thomas Miles, Montaigne, Thomas Mun Antonia Serra gösterilebilir. Merkantilizmin temel ilkeleri aşağıdaki şekilde ifade edilebilir.

- Merkantilizm moneter bir doktrin olarak adlandırılmaktadır. Bu bakımdan merkantilizmin amacının para miktarının arttırılması şeklinde açıklanması yerinde olacaktır. Nasıl ki insanlar parasal anlamda tasarruf yaptıklarında bireysel zenginlikleri artıyorsa ülkeler de altın ve gümüş gibi kıymetli madenleri biriktirerek zenginliklerini arttırabilirler. Bu bakımdan düşünüldüğünde zenginleşmek isteyen ülkenin altın ve gümüş stoklarını arttırmaları gerekmektedir.

- Merkantilist iktisatçılara göre dünya genelindeki zenginlik oranı sabittir. Diğer bir ifade ile eğer herhangi bir ülke zenginleşiyorsa bu başka bir ülkenin fakirleşmesi anlamına gelmektedir. Bu bakımdan düşünüldüğünde daha fazla maden biriktirmek başka ülkelerin fakirleşmesi pahasına gereklilik arz etmektedir.

- Dünya genelinde zenginlik oranının sabit olmasından hareketle ülkelerin zenginleşmesini sağlayacak politikaların da uygulanması için devletin korumacı ve müdahaleci olması gerekmektedir. Yani devlet söz konusu ülkede iktisadi faaliyetlerin belirlenmesinde ve gerekli iktisadi organizasyonların yerine getirilmesinde başat rol oynamalıdır.

- Merkantilist iktisatçılara göre ihracat ithalattan fazla olmalıdır. Ülkeye kıymetli maden girişinin sağlanması için ülke dış ticaret fazlası vermiş olacaktır. Bu şekilde ülkeye giren altın ve gümüş miktarı ülkeden ithalat yoluyla çıkan altın ve gümüş miktarından fazla olacaktır.

- Merkantilist iktisatçılar ihracatın teşvik edilmesini de önermektedirler. Merkantilistler ihracatın teşvikinde özellikle mamul mala önem vermişler fakat hammadde ihracatının arttırılmasına katı şekilde karşı çıkmışlardır. Bunun nedeni hammaddelerin işlenerek yurtdışına satılmasının daha fazla gelir getireceği gerçeğidir. Diğer yandan mamul mal ihracatının arttırılması için ihracata konu olan söz konusu mamul malın yurtiçi tüketiminin de kısılması gerektiğini ileri sürmektedirler.

- Üretim ile ilgili olarak merkantilist iktisatçıların ileri sürdüğü bir diğer konu üretimin tüketimden fazla olması gerektiği tezidir. Fazla üretilen mal yurtdışı pazarlar aranmasını teçvik edecek ve dış ticareti ülke lehine geliştirecektir.

- Merkantilizm, devletin ekonomide aktif şekilde rol alması gerektiği fikrini benimsemektedir. Eğer devlet güçlü ise uygulanacak iktisadi politikalarda devletin eli kuvvetli olacak ve ihracatı teşvik edici ve ithalatı caydırıcı politikalar kolaylıkla hayata geçirilebilecektir.

- Merkantilist iktisatçılar ithalatın yasaklanması gerektiği fikrini ısrarla savunmuşlardır. Bunun nedeni tahmin edileceği üzere kıymetli maden çıkışının engellenmesidir. Eğer bir ithalat yapılacaksa bu hammadde ve nitelikli işgücü ithalatından öteye geçmemelidir. Hammadde ithalatına yapılan ödeme bu hammaddenin işlenerek mamul mal haline getirilmesi ve dışarıya satılması sonucunda elde edilecek gelirden çok daha az olacaktır. Hammadde ithalatının serbest bırakılmasının bir diğer nedeni ise her ülkenin doğal kaynaklarının her türlü ürünü üretmeye elverişli olmamasıdır. Eğer hammadde ithalatı da yasaklanırsa bu hammadde aracılığı ile üretilecek mamul malın satılması sonucuunda elde edilecek gelirden da vazgeçilmiş olacaktır.

- Son olarak merkantilistler yukarıda sayılan bütün maddelerin hayata geçirilebilmesi için devletin güçlü olması gerektiğini ileri sürmektedirler. Bilindiği üzere merkantilizm coğrafi keşiflerle birlikte doğmuş ve sömürgecilik faaliyetlerinin revaçta olduğu bir dönemde kendisine yer edinmiştir. Yeni keşiflerin yapılması ve yeni sömürge alanlarının oluşturulması ancak güçlü bir donanma ve güçlü bir devlet ile mümkündür.

Merkantilizm'de sanayileşme nüfus artış hızını da beraberinde getirmektedir. Emek arzında meydana gelen artış ücretleri düşürmekte ve sanayi üretimi ve buna bağlı olarak ihracat da artış gösterecektir. Diğer yandan nüfus hareketleri ile tarımsal üretim arasındaki ilişkinin varlığı ilk defa bu dönemde ortaya çıkmıştır. Mikro iktisat dersinden hatırlanacağı üzere tarımsal üretimin yoğun olduğu yıllarda fiyatların düşük olacağı ve toplam tarımsal hasılanın azalacağını anlatan King Kanunu ilk kez merkantilizm döneminde kendine yer edinmiştir.

Diğer yandan madeni paraların ayarında yapılacak değişikliklerin paranın piyasada işlem görmesi sürecinde dengesizliğe yol açacağını ifade eden kötü para iyi parayı piyasadan kovar ilkesi de yine bu dönemde ortaya çıkmıştır.

Ülkeler açısından merkantilizm düşüncesi değişik isimlerle anılmaktadır. Örneğin İspanyol merkantilizmi "külçeci" ifadesi ile anılmakta ve enflasyon kavramı ilk defa burada ortaya çıkmaktadır. Fransız merkantilizmi "Colbertizm" ifadesi ile anılmakta devletçi ve sanayiye yönelik bir görüşü benimsemektedir. Bu bakımdan kanunlarla düzenlenmiş olan bebek sanayilerin korunması ile ilgili politikalar ilk defa Fransa'da ortaya çıkmıştır. İngiliz merkantilizmi sömürgeciliğin geliştirilmesi üzerine kurulurken Alman merkantilizmi milli ekonominin geliştirilmesi fikrinden hareket etmektedir. Alman merkantilizminde devlet müdahalesi kaçınılmaz olup toplum ve birey devletin çıkarları için feda edilebilecek kurumlardır.

Merkantilizm düşüncesi söz konusu zaman dilimi içerisinde kendisine gelişim alanı bulsa da bir süre sonra bu iktisadi fikrin işlemediği gözlenmiştir. Merkantilist politikaların sonuçsuz

kalmasındaki en önemli etken kıymetli madenlerin sürekli belli başlı ülkelerde birikmesidir. Bu ülkelerdeki maden stokunda meydana gelen artış para arzının artmasına ve sonuç olarak da enflasyonun doğmasına zemin hazırlamıştır. İkinci neden ise tek taraflı uluslararası ticaret sonucunda bir tarafın zenginleşirken diğer tarafın sürekli fakirleşmesidir. Ticari partnerlerden birinin sürekli fakirleşmesi ise kısa zaman sonra dış ticaretin yapılamaması sonucunu doğurmaktadır.

7.2. FİZYOKRATİZM

Fizyokratlar merkantilistlerin aksine zenginliğin kaynağı olarak kıymetli madenlerden ziyade doğayı görmektedirler. Fizyokratizm merkantilizme karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. En önemli fizyokratizm temsilcileri François Quesnay, Robert Jaques Turgot ve La Marquis de Mirabeau gösterilebilir. Fizyokratizmin en önemli özellikleri aşağıdaki şekilde açıklanabilir.

- Fizyokratlara göre tarım tek önemli üretken sektördür. Tarım dolayısı ile insanlar sürekli nimetler elde etmektedirler. Sanayi ve ticaret insanlara sürekli aynı nimetleri sunmamaktadır. Fizyokratlara göre net fazla veren tek sektör tarımdır. Bu bağlamda uygulanacak vergi sistemi tek olmalıdır ve sadece tarım sektöründen vergi alınmalıdır.

- Fizyokratlara göre ekonomiyi doğal düzen düzenlemektedir. Eğer ekonomiye müdahale edilirse sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle ekonomiye dışarıdan herhangi bir müdahale edilmemeli ve sorunlar kendi doğal sürecine bırakılmalıdır. Fizyokratlar bu bağlamda "bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler" fikrini benimsemişlerdir. Bu fikir devlet müdahalesine tamamen karşı çıkmaktadır. Ekonomi açısından fizyokratlar devletten çok doğal düzene güvenmektedirler ve devletin güvenlik ve adalet gibi konularda faaliyet halinde bulunması gerektiği fikrini ileri sürmektedirler.

- Devletin etkinlği sınırlandırılmalı ve bireylerin kendi çıkarlarını maksimize etmelerine imkan sağlanmalıdır. Ancak bu şekilde bireysel çıkarlar toplumsal çıkarları da maksimize edecektir.

Merkantilizm ve Fizyokratizm Arasındaki Farklar	
Merkantilizm	**Fizyokratizm**
Ekonomiye politik açıdan yaklaşır	Sebep sonuç ilişkisi ile yaklaşır.
Zenginliğin kaynağı madendir	Zenginliğin kaynağı topraktır.
Devlet müdahalesini savunur	Serbest ticaret temel alınır.
Sanayi önemlidir.	Tarım önemlidir.

Müdahaleci rejim söz konusudur	İlahi bir düzenden bahseder

7.3. KLASİK İKTİSAT

Klasik iktisadi düşünce 1776 yılında Adam Smith'in "Ulusların Zenginliği" isimli eseri ile ortaya çıkmıştır. Klasik iktisadi düşüncenin en önemli temsilcileri Adam Smith, David Ricardo, Jean Baptiste Say ve Robert Thomas Malthus olarak gösterilebilir. Klasik iktisadi düşüncenin çeşitli varsayımları aşağıdaki şekilde sıralanabilir..

- Bunlardan ilki fizyokratların ekonomiyi doğal düzen düzenler düşüncesidir. Klasik iktisatçılar doğal düzen yerine görünmez el prensibini benimsemişlerdir. Diğer bir neden ise teknolojide meydana gelen hızlı değişme ve sanayileşmedir.

- Klasik iktisatçılar merkantilistlerin devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiği fikrini eleştirmişler ve tek taraflı ticaret anlayışının terkedilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

- Klasik iktisatçılar için en önemli üretim faktörü emek olup toprak zaten veri olarak kabul edilmiştir. Klasik iktisatçılara göre sermaye emeğin biriktirilmiş halidir.

- Klasik iktisadi düşünce uzun dönemi kapsamaktadır.

- Ekonomi daima tam istihdam seviyesindedir. Tam istihdam seviyesinde dengeye gelen ekonomi kararlı bir dengededir. Eğer ekonominin tam istihdam seviyesindeki dengesi herhangi bir dışsal arz veya talep şoku ile bozulacak olursa görünmez el ekonomiyi yine eski tam istihdam seviyesine getirecektir. Bu bakımdan klasik iktisat ekonomide istek dışı işsizliğin oluşmayacağı varsayımını benimsemektedir. Eğer bir işsizlik söz konusu ise bu durum isteğe bağlıdır.

- Klasik iktisadi düşünceye göre firmalar ve tüketiciler rasyonel davranmaktadır. Diğer bir ifade ile firmalar karlarını maksimum kılmaya uğraşırken tüketiciler ise faydalarını maksimum seviyeye yükseltmek istemektedirler.

- Ekonomiyi oluşturan mal piyasası, iş gücü piyasası ve ödünç verilebilir fon piyasaları tam rekabet şartlarına bağlıdırlar. Yani klasik iktisatçılara göre eksik rekabet şartlarının ekonomide geçerliliği yoktur.

- Üretici firmalar ne kadar mal üreteceklerine ve tüketiciler ise ne kadar mal tüketeceklerine mal piyasasında oluşan esnek fiyatlara göre karar verirler. Tam esnek fiyatlardan kasıt ise mal piyasasında üretimin talebi aşması durumunda fiyatların düşmesi veya üretimin talebin gerisinde kalması durumunda ise fiyatların artmasıdır.

- Aynı şekilde işçiler ne kadar çalışacaklarına ve işverenler ise ne kadar emek kiralayacaklarına işgücü piyasasında oluşan reel ve esnek ücrete göre karar

vermektedirler. Reel ücretlerin esnekliği ise işgücü arzının işgücü talebini aşması durumunda reel ücretlerin düşmesi veya işgücü arzının işgücü talebinin altında kalması durumunda ise reel ücretlerin artması anlamına gelmektedir.

- Klasik iktisadi düşüncede reel faiz oranı tasarruflar ise yatırımlar ile belirlenmektedir.

- Klasik iktisat ekolünde reel sektör ve parasal sektör birbirinden ayrılmıştır. Daha ayrıntılı şekilde açıklamak gerekirse parasal değişkenlerde meydana gelen değişiklikler reel değişkenlerin değerini etkilememektedir. Örneğin para arzı parasal bir değişkendir ve para arzı arttırılırsa veya azaltılırsa reel değişken olan üretim seviyesinde ve istihdam seviyesinde herhangi bir artış veya azalış olmayacaktır. Bu durum **klasik dikotomi** kavramı ile açıklanmaktadır. Reel ve parasal değerlerin birbirinden etkilenmemesi durumundan hareketle para nötr dür yani yansızdır denilebilir.

- Klasik iktisadi düşüncede para, sadece işlem güdüsü ile talep edilmektedir. İhtiyat ve spekülasyon güdüsü ile para talep edilmez. Diğer bir ifade ile para sadece alışveriş için kullanılan bir araçtır. Eğer ekonomide para bulunmuyorsa takas şeklinde alışverişe devam edilebilecektir.

- Tam rekabet şartlarının geçerliliği söz konusudur ve firmalar ve tüketiciler alışverişe konu olan malın kalitesi ve fiyatı hakkında tam bilgiye sahiptirler. Tam rekabet şartları mobilite, homojenlik, atomisite ve tam bilgiden oluşmaktadır.

- Ayrıca firmalar gelecek ile ilgili olarak istikrarlı bir beklentiye sahiptirler. Yani firmalar ve tüketici gruplar gelecek ile ilgili olarak ekonomik beklentilerini şekillendirirken yıldan yıla ekonominin seyrinde büyük değişikliklerin olmayacağı varsayımından hareket etmektedirler.

- Klasik iktisatta Say yasasının geçerliliği kabul edilmektedir. Say yasasına göre her arz kendi talebini oluşturmaktadır. Say yasasına göre üretilen her mal satılmaktadır. Say yasasına göre esasen mal ile mal mübadele edilmektedir ve para bu mübadelenin gerçekleştirilmesinde kullanılan araçtır. Bu bakımdan klasik ekol arz yanlı bir yaklaşım olarak adlandırılmaktadır.

- Klasik ekonomide gelirin tamamının harcandığı varsayılmaktadır. Kişiler elde ettikleri gelirden tasarruf etmek amacıyla gömüleme yapmamaktadırlar. Bunun nedeni ise paranın sadece işlem amacıyla elde tutulmasıdır. Buradan hareketle rasyonel bireylerin işlem amacı haricinde elde para tutmalarını gerektiren bir durum yoktur.

Klasik ekonominin en önemli temsilcilerinin iktisadi görüşleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

7.3.1 Adam Smith

- 1776 yılında yayınladığı Ulusların Zenginliği isimli kitabı iktisat biliminin doğuşu olarak kabul edilmektedir.

- Dış ticaretin serbestleştirilmesi adına mutlak üstünlükler teorisini geliştirmiştir. Bu teoriye göre her ulus üretimde mutlak olarak üstün olduğu malı üretmeli ve dışarıya satmalıdır.

- İşbölümü ve uzmanlaşmanın verimliliği arttıracağını ileri sürmüştür. Verimlilik artışı ile ilgili olarak toplu iğne örneğinden hareket etmekte ve eğer bir kişi tek baışa günde ortalama 10 toplu iğne üretiyorsa bir işbölümü yapılması durumunda her işçinin günlük 10 iğneden daha fazla iğne üreteceğini savunmaktadır. İşçilerin sürekli olarak üretimin belirli safhalarında çalışmalarının bir süre sonra uzmanlaşmayı getireceğini ve kazanılacak pratiklik ile daha fazla üretimin yapılabileceğini ileri sürmektedir.

7.3.2. David Ricardo

- Dış ticaretin serbestleştirilmesi için karşılaştırmalı üstünlükler teorisini geliştirmiştir.

- Ricardo tarafından geliştirilen rant teorisi aynı zamanda klasik rant teorisi olarak adlandırılmaktadır. Bu teoriye göre toprakların verimliliğinin farklı olması rant olarak ortaya çıkmaktadır. Nüfusta meydana gelen değişmeler zamanla daha az oranda verimli toprakların tarıma açılmasına neden olmaktadır. Nüfus artışı ile daha az verimli toprakların kullanılmaya başlanması üretim maliyetlerinin yükselmesine neden olmakta ve elde edilen ürünün fiyatı da artmaktadır.

- Ricardo tarafından geliştirilen diğer bir teori ise Ricardocu denklik teorisidir. Bu teoriye göre eğer devlet bugün herhangi bir borçlanma yaparsa bu borç ileriki dönemlerde ilave vergiler alınarak finanse edilecektir. Rasyonel karar veren bir birey ise ileride daha fazla vergi alınacağını düşündüğünden bugünkü harcamalarını kısarak daha fazla tasarruf etme meyli gösterecektir. Yani bireyler tüketimlerini arttırmaktan ziyade tasarruflarını arttıracaklardır. Ricardo'ya göre eğer devlet borçlanırsa ileriki dönemlerde sosyal refahta bir azalma gözlenecektir. Borçlanma ile ortaya çıkan bütçe açıkları kamu tasarruflarında azalmanın oluşmasına neden olmakta kamu tasarrufundaki azalma ise bireysel tasarruflardaki artış ile dengelenmektedir. Bunun sonucunda toplam tasarruflarda herhangi bir değişiklik olmamaktadır. Toplam tasarruflar artmadığı için ise faiz oranları değişmemekte ve yatırımlar da artmamaktadır.

7.3.3. Robert Thomas Malthus

- Malthus nüfus yasasını ileri sürmüştür. Malthus'a göre gıda arzındaki artış aritmetik olarak nüfus artışı ise geometrik bir seyir izlemektedir. Diğer bir ifade ile nüfus arzı gıda arzında daha fazla şekilde artmaktadır. Nüfusta meydana gelen hızlı artışın sonucunda ise kıtlıkların yaşanacağını ileri sürmektedir.

- Malthus diğer klasik iktisatçıların savunduğu say yasasını kabul etmemekte ve her arzın kendi talebini yaratacağı fikrini benimsememektedir. Malthus'a göre talep yetersizliği olabilecek ve üretilen her mal satılmayabilecektir. Bunun nedeni olarak ise

özellikle zenginlik dönemlerinde varlıklı kişilerin tasarruf meylini arttıracağını ve yeni yatırımların yapılacağını öne sürmektedir. Yeni yatırımlar sonucunda üretilen mal arzında artış olmakta ve fakat sürekli işgücü bulma konusunda yaşanacak sıkıntılar ve tüketim alışkanlıklarının değişmesinin zaman alması üretilen malların satılmasını zorlaştıracaktır ve ortaya arz fazlası çıkacaktır.

- Klasik okulda tasarruflarla yatırımların eşit olduğu görüşü benimsenmiş ve faiz oranı ise tasarruf ve yatırımlar tarafından belirlenmektedir. Eğer yatırımlar tasarrufları aşarsa faiz artmakta fakat tasarrufların yatırımları aşması halinde ise faiz oranları azalmaktadır. Malthus ise aşırı tasarruf eğiliminin olabileceğini ileri sürmektedir. Yani planlanan tasarruflar planlanan yatırımlara her zaman eşit olmayabilir

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bölüm Soruları

1. Malthus'a göre gıda arzındaki artış …….. olarak nüfus artışı ise …….bir seyir izlemektedir.
2. Adam Smith …….. ve …….nın verimliliği arttıracağını ileri sürmüştür.
3. Aşağıdaki tırnak içindeki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu beliritniz.

"Malthus diğer klasik iktisatçıların savunduğu Say Yasasını kabul etmekte ve her arzın kendi talebini yaratacağı fikrini benimsemektedir."

4. Aşağıdaki tırnak içindeki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu beliritniz.

"Ricardo tarafından geliştirilen rant teorisi aynı zamanda klasik rant teorisi olarak adlandırılmaktadır."

5. Aşağıdaki tırnak içindeki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu beliritniz.

"Klasik okulda tasarruflarla yatırımların eşit olduğu görüşü benimsenmiş ve faiz oranı, tasarruf ve yatırımlar tarafından belirlenmektedir."

6. Merkantilizm ile ilgili aşğıda verilen ifadelerden hangileri yanlıştır?

I) Merkantilizm moneter bir doktrin olarak adlandırılmaktadır..

II) Merkantilist iktisatçılara göre dünya genelindeki zenginlik oranı sabittir.

III) Merkantilist iktisatçılara göre ihracat ithalata eşit olmalıdır.

IV) Merkantilist iktisatçılar mamul mal ithaltının teşvik edilmesini önermektedirler.

A)I-II B) I-III C) II-III D) I-IV E) III-IV

7. Fizyokratizm ile ilgili aşağıda verilen ifadelerden hangileri doğrudur?

I) Fizyokratlar merkantilistlerin aksine zenginliğin kaynağı olarak kıymetli madenlerden ziyade doğayı görmektedirler.

II) Fizyokratizm merkantilizme karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.

III) Fizyokratlara göre sanayi tek önemli üretken sektördür.

IV)Fizyokratlara göre ekonominin dengeye gelebilmesi için devlet müdahalesi gerekmektedir.

A)I-II B) I-III C) II-III D) I-IV E) III-IV

8) Klasik okul ile ilgili aşağıda verilen ifadelerden hangileri yanlıştır?

I) Klasik iktisadi düşünceye göre firmalar ve tüketiciler yarı rasyoneldirler.

II) Klasik iktisatçılara göre ekonomiyi görünmez el düzenlemektedir.

III) Klasik iktisatçılar için en önemli üretim faktörü topraktır.

IV)Klasik iktisadi düşünce uzun dönemi kapsamaktadır.

A)I-II B) I-III C) II-III D) I-IV E) III-IV

9) Aşağıdakilerden hangisi klasik iktisatçılardan bir tanesi değildir?

A) Adam Smith B)David Ricardo C) Jean Baptiste Say

D) Jean Bodin E) Robert Thomas Malthus

10) Aşağıdakilerden hangisi fizyokratlardandır)

A) Adam Smith B) Jean Bodin C) Rober Thomas Malthus

D) François Quesnay E) David Ricardo

Cevaplar

1) aritmetik-geometrik
2) iş bölümü-uzmanlaşma
3) Yanlış
4) Doğru
5) Doğru
6) E
7) A
8) B
9) D
10) D

8. EKONOMİNİN GENEL DENGESİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

8.1.

8.2.

8.3.

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	**Kazanım**	**Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği**

Anahtar Kavramlar

Giriş

8.1. Ekonominin Genel Dengesi

Klasik iktisatçılar genel olarak ekonominin daima tam istihdam seviyesinde dengede olduğu fikrini öne atmışlardır. Tam istihdam seviyesinden belli zamanlarda sapmalar olabileceğini ve fakat görünmez elin devreye girerek genel dengeyi tekrardan sağlayarak ekonomiyi eski tam istihdam seviyesinde yeniden dengeye getireceğinini savunmaktadırlar.

Eğer bir ekonomi tam istihdam seviyesinde ise dışarıdan yapılan müdahaleler ekonomiyi bu seviyeden saptıramayacaktır. Bir başka deyişle ekonomi tam istihdam düzeyinde iken dış müdahale ile çıktı düzeyinde yani üretim miktarında herhangi bir artış sağlamak mümkün değildir. Bu durumu aşağıdaki şekil yardımı ile açıklamak mümkündür.

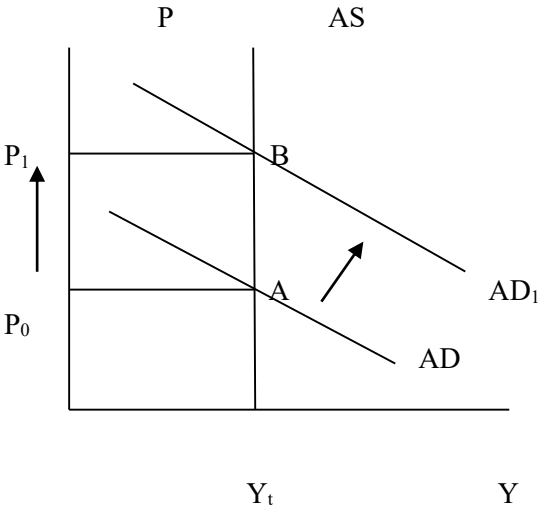

Şekilde dikey eksende fiyatlar genel seviyesi ve yatay eksende milli gelir yani çıktı seviyesi gösterilmektedir. AS doğrusu toplam arzı AD doğrusu ise toplam talebi gösterir. Bu noktada bilinmesi gereken husus klasik iktisatçılara göre ekonomi tam istihdam seviyesinde iken toplam arz eğrisinin yani AS nin yatay eksene paralel olacağıdır.

Başlangıçta ekonomi AS ve AD eğrilerinin kesiştiği A noktasında dengede iken fiyatlar genel seviyesi P_0 ve istihdam seviyesi ise Y_t düzeyindedir. Bu durumda eğer devlet toplam talebi genişletici para ve maliye politikaları uygularsa toplam talep eğrisi olan AD yukarı doğru kayacak ve AD_1 konumunu alacaktır. Bu şekilde yeni denge B noktasında sağlanacaktır. Diğer yandan ekonomi tam istihdam seviyesinde olduğundan yani tüm işçiler çalıştığından ve üretim faktörlerini arttırma imkanı olmadığından AS toplam arz doğrusu yerinde kalacak, yeni dengenin sağlandığı B noktasında fiyatlar genel seviyesi ise P_1 seviyesine yükselecektir. Bu bakımdan **Klasik iktisatçılara göre genişletici para ve maliye politikaları ile çıktı düzeyini arttırmak mümkün değildir.**

Klasik iktisatçılar eğer bir piyasada talep açığı bulunması halinde bir başka piyasada görülecek talep fazlalığı ile bu piyasadaki açığın dengeleneceğini ifade etmektedirler. Örneğin emek piyasasında belirlenen cari ücret seviyesinde emek talep yetersizliği söz konusu ise bir başka piyasada mesela para piyasasında bir talep fazlası oluşacaktır. Diğer bir ifade ile emek piyasasında talep açığı varsa para piyasasında bir atıl ankes (kullanılmayan para)

bulunacaktır. Ekonomide kullanılmayan fazla paranın mevcut olması mal alımlarına yönelecek bu şekilde mal alım talepleri toplam talebi arttıracak ve toplam talep artışı ise toplam arzı tetikleyerek üretimin arttırılması gereğini doğuracaktır. Üretim seviyesinin arttırlması ise emek talebinin artmasını gündeme getirecektir.

8.2. Klasik İktisatta Mal Piyasası

Klasik iktisatta üretim mikro düzeyde ele alınmasına rağmen makro düzeyde de üretim ilişkisinin aynı olduğu kabul edilir. Üretim yapma kararı alan firma hem üretim faktörlerini temin ettiği piyasalarda hem de mal satmaya çalıştığı piyasada yoğun bir rekabet içerisindedir. Daha önce de belirtildiği üzere klasik ekonomi tam rekabet şartlarının geçerli olduğu bir ekonomidir. Rekabet yoğun olduğundan firma piyasadaki payının çok küçük olması dolayısıyla fiyat belirleyememekte fakat piyasadaki fiyatı veri olarak kabul etmektedir. Firmanın içinde bulunduğu üretim ilişkisi aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

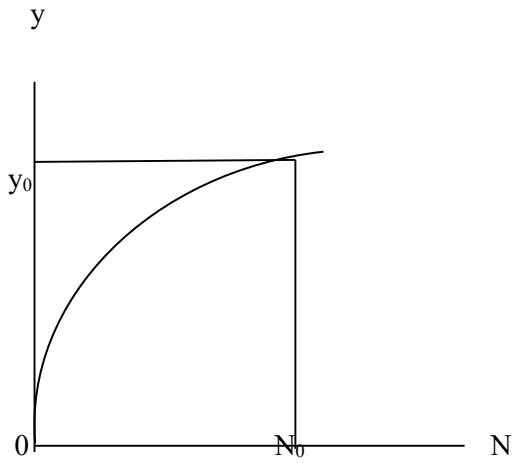

Yukarıdaki şekle göre yatay eksende istihdam dikey eksende ise üretim miktarı gösterilmektedir. İstihdam seviyesi arttıkça başlangıçta üretim hızlı bir şekilde artmakta daha sonra ise azalan bir artış seyrine girmektedir. Eğer üretim fonksiyonu azalan verimler varsayımını içeriyorsa üretim ve istihdam seviyesinin düşük olduğu dönemlerde emek verimliliği yüksek olacaktır. Diğer yandan eğer ekonomi üst seviyede bir konjonktür evresinde ise yani ekonomi genişliyorsa bu durumda emek verimliliği düşük seviyede seyredecektir.

8.3. Klasik İktisatta Faiz Teorisi

Klasik iktisatçılar faizi tanımlarken tüketimden vazgeçmenin ödülü olarak ifade etmektedirler. Bu bakımdan tasarrufların faizin artan bir fonksiyonu olduğunu ileri sürmektedirler. Eğer faiz oranlarında bir artış olursa tasarruflar artacak fakat faiz oranlarında bir gerileme olması durumunda ise tasarruflar azalacaktır. Daha açık bir ifade ile reel faiz geliri elde etmek amacıyla gelirlerinin bir kısmını tasarruf eden tüketiciler yatırım yapmak isteyen girişimcilere veya yatırımcılara verilmek üzere bir fon arzı biriktirmiş olurlar. Tüketicilerin tasarruflarından doğan bu fon arzı ödünç verilebilir fon piyasasına akarak (sermaye piyasası) yatırımcıların kullanımına sunulur. Ayrıca klasik iktisatçılar faizin mal piyasasında belirlendiğini ileri

sürmektedirler. Faiz oranları ile tasarruflar arasındaki ilişki aşağıdaki şekil üzerinde gösterilmektedir.

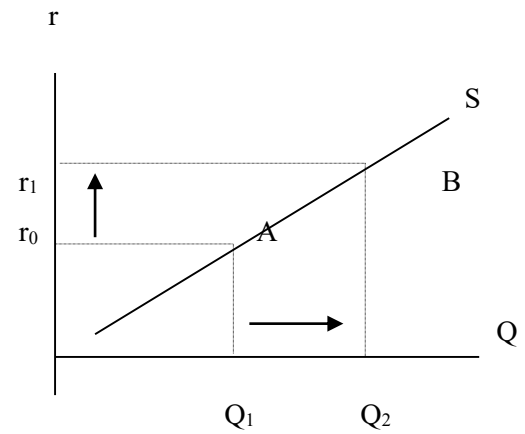

Yukarıdaki şekilde tasarrufları gösteren S eğrisi pozitif bir eğimde hareket etmektedir. Faiz oranlarında meydana gelen artış ile tasarruf edilen miktar da artmaktadır. Klasik iktisatçılara göre yatırımlar ise faizin azalan bir fonksiyonudur. Faiz oranlarında meydana gelen bir azalma yatırımları arttırmakta faiz oranlarında meydana gelen bir artış ise yatırımları azaltmaktadır. Durum aşağıdaki şekil üzerinde gösterilmektedir.

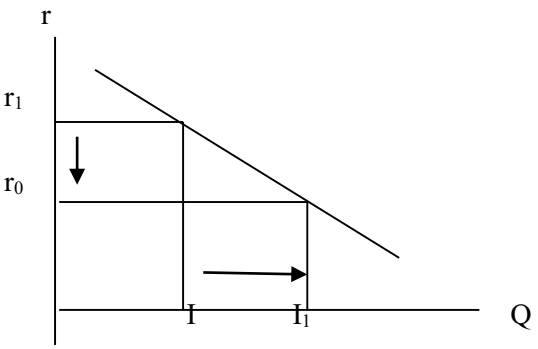

Bu şekillerden hareketle faiz oranlarının yatırım ve tasarrufların kesiştiği noktada belirlendiği söylenebilir. Yukarıda da belirtildiği üzere faiz oranları ödünç verilebilir fon piyasasında ödünç verilebilir fon arzı ile ödünç verilebilir fon talebinin bir araya geldiği noktada belirlenir. Faiz oranlarında meydana gelen artış yatırım yapmak için kullanılması gereken fon miktarının fiyatını arttıracağından yatırımdan beklenen karın azalmasına neden olmaktadır. Dieğr bir ifade ile faiz oranalrının artması yatırımların maliyetini yükseltmektedir.

Klasik iktisatta yatırımların faize esnekliği yüksek seviyededir. Yatırımın faiz esnekliği faizlerde meydana gelen bir birimlik artışa karşın yatırım harcamalarında ne kadar bir değişim olacağını gösterir. Bu nedenler klasik iktisatta faiz oranlarında meydana gelen bir değişme yatırım miktarını önemli ölçüde etkileyecektir. Yatırımların faize duyarlılığı aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

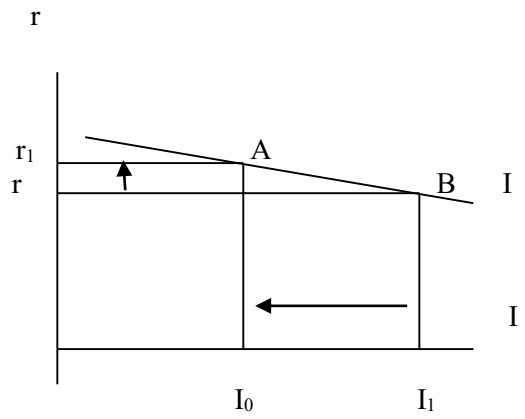

Şekilde faiz oranlarınma meydana gelen değişmenin yatırımlara etkisi gösterilmektedir. Dikey eksende faiz oranı yatay eksende ise yatırım miktarı verilmiştir. Faiz oranlarında meydana gelen küçük bir artış yatırım miktarında büyük bir azalmaya neden olmaktadır. Bu durumda klasik ekonomide yatırımların faize duyarlı olduğu söylenebilir. Dikkat edilmesi gereken bir başka konu ise yatırım doğrusunun eğimidir. Eğer yatırımlar faize çok duyarlı ise I doğrusunun eğimi yatıklaşmaktadır. Eğer yatırımlar faize az duyarlı ise I eğrisinin eğimi daha dik bir konum alacaktır. Yatırımlar faize sonsuz duyarlı ise I eğrisi dikey eksene dik, yatırımlar faize hiç duyarlı değilse I eğrisi yatay eksene dik bir konum alacaktır. Yatırımların faize az duyarlı olduğu sonsuz duyarlı olduğu ve hiç duyarlı olmadığı durumlar aşağıdaki şekillerde gösterilmektedir.

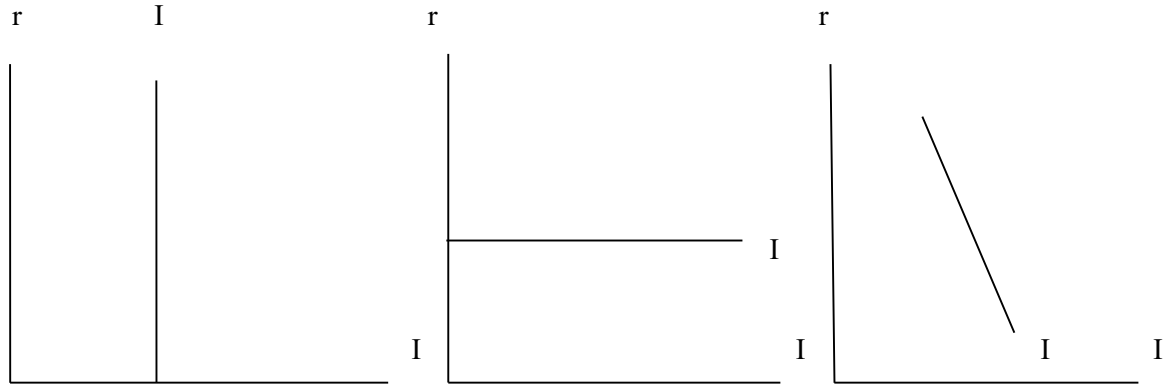

Yatırımlar faize duyarsız Yatırımlar faize sonsuz duyarlı Yatırımlar faize az duyarlı

8.4. Klasik İktisatta Ücretler ve Fiyatlar

Klasik iktisatçılara göre ücretler, fiyatlar ve faiz oranları esnektir. Söz konusu üç değişkenin de esnek olması ekonominin kendiliğinden tam istihdam denge seviyesine erişeceğini göstermektedir. Ücretlerin esnek olması eğer ekonomi tam istihdam seviyesinden herhangi bir sapma gösterirse herhangi bir hükümet müdahalesi olmaksızın bir süre sonra ekonominin tekrar eski seviyesinde dengeye geleceğinin ifade etmektedir. Durumun örnek yardımı ile açıklanması gerekirse eğer ekonomide bir işsizlik söz konusu ise hükümetin işsizliğin giderilmesine dair herhangi bir müdahale etmesi gereksizdir.

Eğer ekonomide işsizlik varsa bu emek arzının emek talebinden fazla olacağı anlamına gelmekte bunun sonucunda reel ücret seviyesinde bir azalma oluşmaktadır. Reel ücret seviyesinin azalması işverenler açısından üretim maliyetlerinin düşmesi anlamına geleceğinden son durumda işverenler daha fazla emek talep edecekler ve üretim seviyelerini arttıracaklardır. Bu şekilde başlangıçta ortaya çıkan işsizlik reel ücretlerin düşmesi ve işverenlerin emek talebinde bulunmaları ile giderilmiş olacaktır.

Esnek fiyat mekanizmasında ise mal ve hizmet fiyatlarında meydana gelen bir değişme sonucunda piyasaya müdahale edilmemesi gerektiği ifade edilmektedir. Örnek vermek gerekirse herhangi bir malın talebinde artış olması durumunda ilgili malın fiyatında yükselme olacaktır. Malın fiyatındaki yükselme ise mala olan talebin fiyat artışları dolayısıyla azalmasına kadar sürecektir. Malın talebinde azalma olması durumunda ise esnek fiyat mekanizması devreye girerek malın fiyatlarının düşmesine ortam hazırlar.

Esnek faiz mekanizması ise yatırımlar ile tasarrufların dengelenmesi anlamında önem arz etmektedir. Eğer tasarruflar yatırımlardan daha fazla ise üretilen fakat satılamayan mallar ortaya çıkmış demektir. Diğer bir ifade ile bu durumda toplam talep toplam arzdan azdır. Talebin azlığı aynı zamanda tasarrufun fazlalığı anlamına gelmekte faiz oranları düşmekte ve yatırımların maliyeti düşeceğinden ve karlılık artacağından dolayı yatırımlar artmaktadır.

Diğer yandan eğer tasarruflar yatırımların gerisinde kalırsa faiz oranlarında bir artış gözlenecek ve yatırımların maliyeti artacağından ve karlılık düşeceğinden bu sefer yatırım harcamalarında azalma meydana gelmektedir.

8.5. Emek Arz-Talebi ve İşsizlik

Klasik iktisatçılar işsizlik olgusunu bir ekonomide işsizler varsa bunlar iradi işsizlerdir şeklinde yorumlamaktadırlar. Yani eğer birey işsiz ise bu bireyin tercihidir ve çalışmak istemediği için işsizdir. Ücret ve fiyatların esnek olduğu varsayıldığından işsizlik olması durumunda emek arzı emek talebini aşacak ve reel ücretlerde bir azalma meydana gelecektir. Ücret azalışları emek talebini arttıracağından bütün işsizlerin iş bulması mümkün olacaktır. Cari ücret seviyesinden çalışmayı kabul etmeyen işçiler varsa bunlar da iradi işsiz olarak adlandırılacaktır.

Emek arzı ve emek talebi reel ücretin fonksiyonudur. Daha geniş bir ifade ile emek arzı reel ücretin artan fonksiyonu emek talebi ise reel ücretin azalan bir fonksiyonudur. Reel ücret arttığı zaman emek arzı artmakta ve reel ücret azaldığı zaman emek arzı azalmaktadır. Diğer yandan reel ücret arttığı zaman emek talebi azalmakta reel ücret azaldığı zaman ise emek talebi artmaktadır. Emek arz ve emek talebi ile ilgili grafik aşağıdaki şekillerde gösterilmektedir.

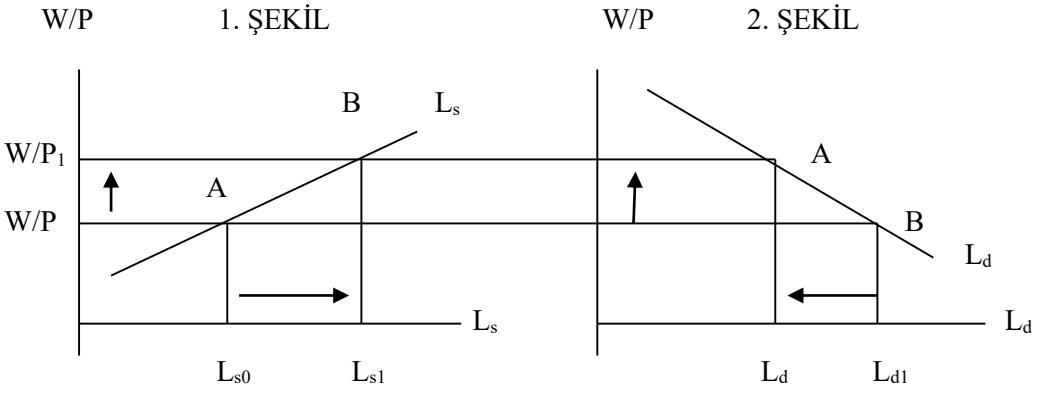

Yukarıdaki 1. şekilde dikey eksende reel ücret yatay eksende ise emek arzı gösterilmektedir. Reel ücret W/P seviyesinden W/P_1 seviyesine yükseldiğinde emek arzı da L_{s0} seviyesinden L_{s1} seviyesine yükselmektedir. Şekilde görüldüğü üzere emek arzı reel ücretin artan fonksiyonu olduğundan dolayı emek arz eğrisi pozitif eğimlidir.

2. şekilde ise emek talebi gösterilmektedir. Reel ücretin W/P den W/P_1 seviyesine yükselmesi durumunda emek talebi L_{d1} seviyesinden L_d seviyesine gerilemektedir. Bu durumda emek talebinin reel ücretin azalan fonksiyonu olduğu ifade edilmektedir. Ücret artışları işverenlerin daha az emek talebinde bulunmalarına zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle emek talebi eğrisi negatif eğimli bir eğridir.

8.6. Klasik İktisadi Düşüncenin Diğer Bazı Varsayımları

Klasik iktisadi düşüncede büyümenin en önemli etkeni tasarruflardır. Tasarruf edilen miktar kesinlikle yatırıma dönüşmektedir. Tasarrufların yatırıma dönüştüğünün en önemli kanıtı tasarruflarda meydana gelen artışın faiz oranlarını arttırmasıdır.

Klasik iktisatta para yansızdır. Para sadece ekonomik ilişkilerin yerine getirilmesinde aracılık etmektedir. Diğer yandan parasal değişkenlerde meydana gelen değişmeler reel değişkenleri etkilememektedir. Bu durum klasik dikotomi ilkesi olarak adlandırılmaktadır.

Klasik ekonomide mübadele denklemi esas alınmaktadır. MV=PT olarak ifade edilir. M piyasadaki para arzını, V paranın dolanım hızını, P fiyatlar genel seviyesini ve T ekonomideki işlem miktarını ifade etmektedir. Klasik iktisatçılar paranın dolanım hızının kısa dönemde sabit olduğunu ileri sürerler. Fiyatlarla ilgili beklentiler, tüketim alışkanlıkları ve ücret ödemelerinin sıklığı kısa dönemde değişmemektedir. Klasik iktisat üretim seviyesinin de kısa dönemde değişmeyeceğini ileri sürmektedir. Ekonomi daima tam istihdam seviyesinde olduğundan üretim faktörlerinin tamamı üretimde kullanıldığından üretilen mal ve hizmet miktarını kısa dönemde arttırmak mümkün değildir. Uzun dönemde ise üretim faktörleri arttırılabilir ve üretim artar. Paranın dolanım hızı V ve üretim miktarı T kısa dönemde sabit olduğuna göre para arzı artışı M beraberinde fiyat artışlarını P getirecektir.

Klasik iktisatta para işlem amacıyla talep edilmektedir. Para talebi ile faiz oranları arasında ilişki yoktur. Ayrıca spekülasyon ve ihtiyat için de para talep edilmemektedir. Diğer yandan para gömülemesi yapılmamakta tasarruflar mutlaka yatırımlara yönlendirilmektedir.

Klasik iktisatçılar devlet bütçesinin küçük ve denk olması gerektiğini ileri sürmektedirler. Bütçe açık vermemelidir. Bütçe açıkları oluştuğu zaman bu açıklar vergi artışları, para basma veya dış yardım ile finanse edilecektir.

Devlet borçlanmasına da karşı çıkan klasik iktisat kamu harcamalarının genelde verimsiz alanlara yönlendirildiğini ileri sürmekte ve kamu harcamaları artışları ile devletin ekonomi içindeki payı da artmaktadır.

Klasik iktisat ekonomiye devlet müdahalesine karşı çıkmıştır. Devlet sadece ulusal korunma, sağlık, adalet ve iç düzeni temin etmeli özel kesimin yapması gereken işlere ise karışmamalıdır. Ekonomi istikrarlı olduğundan dışarıdan hükümet eli ile ekonomik düzene müdahale edilmemesi gerekmektedir.

8.7. Klasik İktisat Teorisinde Maliye Politikası

Klasik ekonomide uygulanan maliye politikası ile ilgili olarak aşağıdaki şekilden hareket edilmektedir.

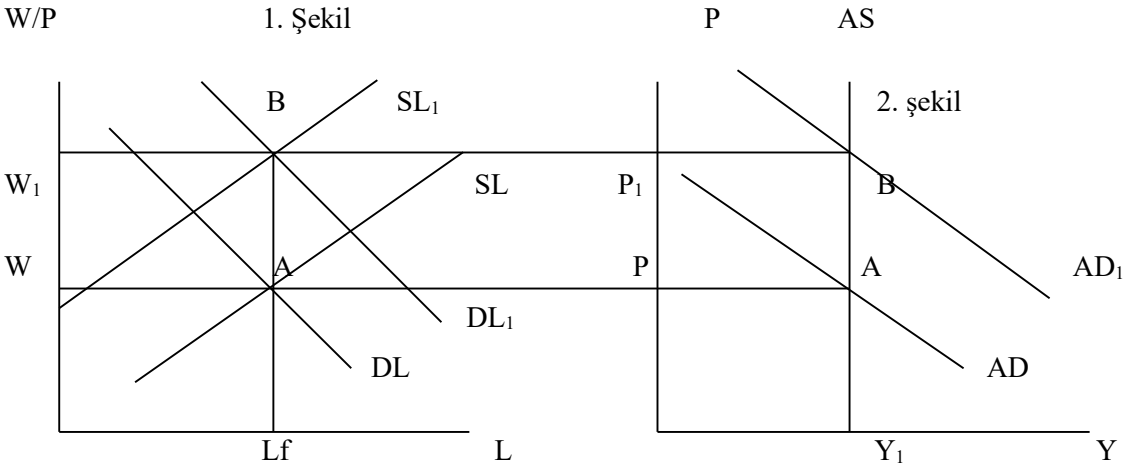

Şekilde eğer hükümet genişletici maliye politikası uygularsa 2. şekilde toplam talep doğrusu paralel olarak sağa doğru kayacak ve AD konumundan AD_1 konumunu alacaktır. Mal piyasasında denge A noktasından B noktasına taşınmış üretim seviyesi Y_1 noktasında aynı kaldığı halde fiyatlar genel seviyesi P'den P_1 seviyesine yükselmiştir.

Fiyatların yükselmesi işgücü piyasasında yani 1. şekilde reel ücretleri W'den W_1 seviyesine düşürecektir. Bilindiği üzere işgücü talebi reel ücretin azalan fonksiyonudur. Reel ücretlerde düşme olması durumunda firmalar işgücü talebini arttıracaklardır.işgücü talebinin artması işgücü talep eğrisinin Dl seviyesinden DL_1 seviyesine doğru paralel olarak kaymasına neden olur. Genişletici maliye politikası uygulanması ile birlikte fiyatlar artmış üretici firmaların

karları yükselmiş ve aynı zamanda reel ücretler de azaldığı için firmalar işgücü taleplerini arttırmışlardır.

Diğer yandan işgücü arzı ise reel ücretin artan fonksiyonudur. Reel ücret seviyesi düşünce işçiler düşük ücret seviyesinden çalışmak yerine boş zaman kullanmayı tercih ederler. Reel ücret seviyesinde meydana gelen düşme işgücü arz eğrisinin SL konumundan SL_1 konumuna doğru paralel kaymasına neden olacaktır. İşgücü arz doğrusu ile işgücü talep doğrusunun kaymaları sonucunda işgücü piyasasında denge B noktasında sağlanmaktadır.

İşgücü piyasasında başlangıçtaki Yf seviyesi korunmuş ve tam istihdam seviyesi değişmemiştir. Firmalar reel ücretlerin düşmesi sonucunda daha fazla işçi çalıştırmak adına kendi aralarında rekabete girişmişler ve işçilerin ücreti bu rekabet dolayısı ile artmıştır. Hükümet tarafından uygulanan genişletici maliye politikası üretim ve istihdam düzeyinde herhangi bir değişiklik yapmamış sadece fiyatlar genel seviyesinin yükselmesine ortam sağlamıştır.

Klasik ekonomide vergi ve borçlanma ile finanse edilen kamu harcamaları özel sektörün yapacak olduğu yatırımların azalmasına neden olmaktadır. Bu durum özel sektörü dışlama etkisi olarak ifade edilmektedir. Son olarak klasik makro iktisat teorisinde genişletici maliye politikaları üretim seviyesi ve istihdam düzeyini arttıramadığı ve sadece fiyatlar genel seviyesini yükselttiği için etkisizdir.

8.8. Klasik İktisat Teorisinde Para Politikası

Klasik makro iktisat teorisinde para politikasının etkinliği IS-LM yardımı ile ifade edilmeye çalışılmaktadır. Geçen dönemden hatırlanacağı üzere IS eğrisi mal piyasasındaki dengeyi LM eğrisi ise para piyasalarındaki dengeyi ifade etmektedir. IS ve LM eğrilerinin kesiştiği noktada hem mal piyasası hem de para piyasası dengeye gelmektedir.

Aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere Klasik makro teoride para piyasasını gösteren LM doğrusu R eksenine paraleldir. Hatırlanacağı üzere klasik teoride para sadece işlem güdüsü ile talep edilmekte spekülasyon veya ihtiyat için para talebi olmadığından dolayı para talebi faiz oranlarındaki değişikliklerden etkilenmemektedir. Yani para talebinin faiz esnekliği sıfırdır. Faiz oranlarında meydana gelen düşme sonucu para talebinde bir artış olmaz.

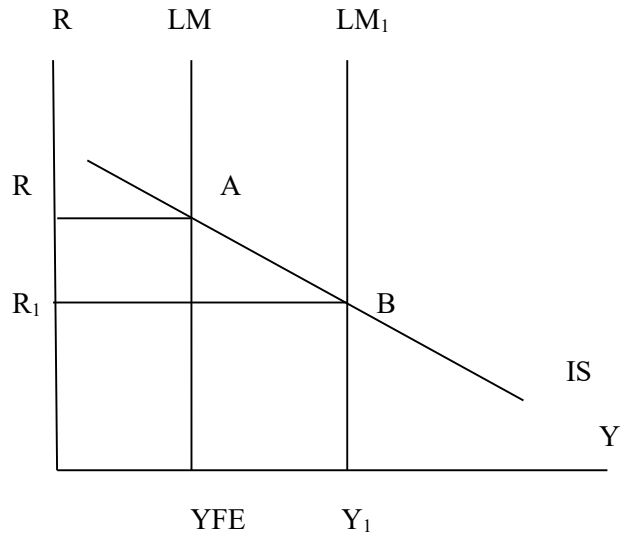

Şekilde başlangıçta ekonomi LM ile IS doğrularının kesiştiği A noktasında dengededir. A noktasında faiz oranı R milli gelir seviyesi ise YFE dir. Bu noktada fiyatlar genel seviyesi ise P_0'dır. MB genişletici para politikası uygularsa LM doğrusu sağa doğru paralel kayacak ve LM_1 konumunu alacaktır. Ekonominin yeni denge seviyesi B noktasında kurulmaktadır. Faiz oranları B noktasında R'den R_1'e düşmüş ve milli gelir ise Y_1 seviyesine yükselmiştir. MB para arzını arttırdığı için toplumun geliri artmış olacak ve bunun sonucunda da tasarruf edilen miktarda bir artış sağlanacaktır. Tasarruf oranlarının artması ise faiz oranlarının düşmesine imkan sağlamaktadır.

Para arzının arttırılması bir süre sonra toplam talebin de artmasına neden olacağından fiyatlar genel seviyesinde de bir yükselme eğilimi görülür. Üretim ve istihdam seviyesinde bir değişiklik olmadığı halde fiyat artışlarının olması ekonominin fiyat istikrarını bozmakta ve genişletici para arzının istihdam ve üretim seviyesi üzerinde bir etkisinin olmamasına zemin hazırlamaktadır.

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bölüm Soruları

1. Aşağıdaki tırnak içindeki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu beliritniz.

“Klasik iktisatçılar devlet bütçesinin küçük ve denk olması gerektiğini ileri sürmektedirler.”

2. Aşağıdaki tırnak içindeki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu beliritniz.

“Klasik iktisadi düşüncede büyümenin önündeki en önemli engel tasarruflardır.”

3. Aşağıdaki tırnak içindeki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu beliritniz.

“Klasik iktisatçılara göre ücretler fiyatlar ve faiz oranları esnektir.”

4. Klasik iktisatçılar …… tüketimden vazgeçmenin ödülü olarak tanımlamaktadırlar.

5. Klasik ekonomideki mübadele denkleminde M ile piyasadaki ……. ifade edilmektedir.

6. Klasik iktisat ile ilgili aşağıda verilen ifadelerden hangileri doğrudur?

I) Klasik iktisatçılara göre genişletici maliye politikaları ile çıktı düzeyini arttırmak mümkün değildir.

II) Klasik iktisatçılar genel olarak ekonominin daima tam istihdam seviyesinde dengede olduğu fikrini öne sürmüşlerdir.

III) Klasik iktisatta yatırımların faiz esnekliği sıfırdır.

IV) Klasik iktisatçılar kamu harcamaları artışları ile devletin ekonomi içindeki payının artması gerektiğini savunmuşlardır.

A)I-II B) I-III C) II-III D) I-IV E) III-IV

7. Klasik iktisat teorisinde hükümet genişletici maliye politikası uygularsa ekonomideki üretim miktarı ve fiyat seviyesi nasıl değişir?

	Üretim miktarı	Fiyat seviyesi
A)	Artar	Artar
B)	Değişmez	Değişmez
C)	Değişmez	Artar
D)	Azalır	Değişmez
E)	Değişmez	Azalır

8. Klasik iktisat teorisinde hükümet genişletici maliye politikası uygularsa reel ücretler ve istihdam düzeyi nasıl değişir?

Reel ücretler	İstihdam düzeyi

A)	Azalır	Artar
B)	Değişmez	Değişmez
C)	Değişmez	Artar
D)	Azalır	Değişmez
E)	Değişmez	Azalır

9.Klasik iktisat teorisinde hükümet genişletici para politikası uygularsa faiz oranları ve fiyatlar genel seviyesi nasıl değişir?

	Faiz oranları	Fiyatlar genel seviyesi
A)	Azalır	Artar
B)	Değişmez	Değişmez
C)	Değişmez	Artar
D)	Azalır	Değişmez
E)	Değişmez	Azalır

10. Aşağıda verilen ifadelerden hangileri yanlıştır?

I) Klasik ekonomide mübadele denklemi esas alınmaktadır.

II) Klasik iktisatçılar paranın dolanım hızının kısa dönemde değişken olduğunu ileri sürerler.

III) Klasik iktisatçılara göre üretilen mal ve hizmet miktarını kısa dönemde arttırmak mümkün değildir.

IV) Klasik iktisatçılara göre uzun dönemde bir ekonomideki üretim faktörlerinin miktarını değiştirmek mümkün değildir.

A)I-II B) I-III C) II-III D) II-IV E) III-IV

Cevaplar

1) Doğru
2) Yanlış
3) Doğru
4) Faizi
5) Para arzı
6) A
7) C
8) A
9) A
10) D

9. KEYNESYEN OKUL

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

9.1.

9.2.

9.3.

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	**Kazanım**	**Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği**

Anahtar Kavramlar

Giriş

9.1. KEYNESYEN OKUL

Keynesyen Okul, 1929 yılında ortaya çıkan ve 'Büyük Buhran' olarak adlandırılan tüm dünyanın etkilendiği iktisadi krizden çıkışta, Klasik Okulun yetersiz kalmasının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Üretimin yetersizliğinden ötürü birçok insan işsiz kalmıştır. Klasik okulun ekonominin kendiliğinden dengeye geleceği görüşü yaşanan krizle birlikte geçerliliğini yitirmiştir. Devletin ekonomiye müdahalesini meşru gören Keynes'in iktisadi görüşleri 'Keynesyen Devrim' olarak adlandırılmıştır.

John Maynard Keynes, 1883 yılında İngiltere'de doğmuştur. Cambridge Üniversitesi'nde felsefe ve ekonomi eğitimi almıştır. Alfred Marshall'ın öğrencisidir. I. Dünya Savaşı'nda Hazine Bakanlığında görev yapmıştır. Versay barış antlaşmalarında İngiltereyi temsil etmiştir. Döviz kuru ve borsada yaptığı spekülatif yatırımlarla kendisine büyük bir servet yapmıştır. Keynes asıl şöhretini 1936 yılında yayımladığı Para, Faiz ve İstihdamın Genel Teorisi adlı kitabıyla elde etmiştir. Tabi bu kitap 1929 yılında yaşanan büyük buhrandan çıkış reçeteleri üzerine yazıldığından ve bu güne kadar kesin doğru kabul edilen Klasik Okulun temellerini sarsmıştır. Keynes'e göre krizin temel nedeni, reel ücretlerin düşük olması ve efektif talep yetersizliğidir.

Keynes savaş sonrası Bretton Woods'da yeni bir ulusal, parasal ve ekonomik işbirliğinin görüşüldüğü toplantıda İngiliz heyetine başkanlık etmiştir. Keynes bu toplantıya bazı önerilerle gelmiş ve bu önerilen belli bir süre sonra bazı değişiklikler yapılarak hayata geçirilmiştir. Bunlardan en önemlileri GATT'ın (Serbest Ticaret Örgütü) kuruluşu ve 1970'de IMF'in öncülüğünde çıkardığı SDR (Özel Çekim Hakkı) diye adlandırılan, uluslararası bir rezerv para sistemidir.

1960 yılına gelindiğinde Milton Friedman öncülüğünde ortaya çıkan monetarist görüş Keynesyen görüşe eleştiri olarak ortaya çıksa da 2008 küresel ekonomik krizi bu teorinin sadece enflasyonist dönemlerde başvurulabilecek bir görüş olduğunu ortaya koymuştur.

2008 küresel krizi, Keynesyen görüşün dönüşü oldu. Para ve maliye politikaları Keynesyen görüş doğrultusunda yeniden revize edildi.

9.2. KEYNESYEN OKULUN VARSAYIMLARI

9.2.1. Devlet Ekonomiye Müdahale Etmelidir

Devlet ekonominin bozulduğu dönemlerde maliye politikası (kamu harcamaları ve vergiler) ve para politikası (para arzı ve faizleri etkileyen para politikası araçları ya da doğrudan müdahale ederek) ile ekonomiye müdahale etmelidir. Örneğin ekonomideki olumsuzluk talep yetersizliğinden kaynaklanıyorsa kamu harcamaları artırılmalı vergiler azaltılmalı ya da para arzı artırılmalı ve faizler düşürülmelidir. İki politika duruma göre birlikte de kullanılabilir. Bu yolla toplam talep artırılabilir. Tersi durum da geçerlidir. Keynes para politikasının maliye politikasından daha az güvenilir bir politika olduğunu ileri sürer çünkü; piyasaya sürülecek olan ek paranın bir kısmı reel mal ve hizmetler için harcanmayıp, finansal piyasalarda

spekülasyon yapılmak suretiyle kullanılabilir. En etkin politika, para ve maliye politikalarını eşanlı kullanmaktır. Bu sayede para basımı ve maliye politikalarının ayrı ayrı uygulanmasından kaynaklanan olumsuzluklar giderilmiş olacaktır.

Şekil-1 IS-LM analizi ile Keynesci Para ve Maliye Politikaları

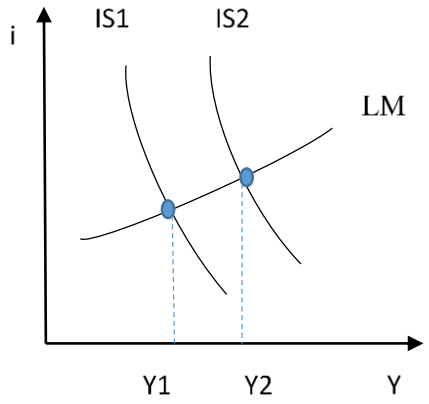

1)Genişletici Maliye Politikası

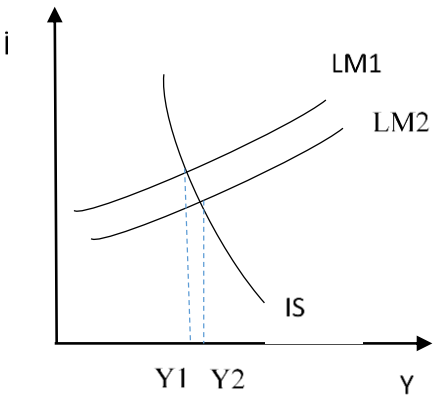

1)Genişletici Para Politikası

Şekil-1'de Keynesyen genişletici para ve maliye politikalarını görmekteyiz. Maliye politikasındaki değişimi IS eğrisi para politikasındaki değişmeyi ise LM eğrisi göstermektedir. IS eğrisinin LM eğrisine görece daha dik olmasının nedeni Keynesyen görüşte yatırımları ve tasarrufları belirleyen değişkenin faiz oranları olmamasıdır. Yani yatırım ve tasarruflar faiz oranlarındaki değişimlere duyarsızdır. LM eğrisinin daha yatık olmasının sebebi spekülatif para talebidir. Şekil 1'de görüldüğü gibi genişletici maliye politikası denge milli gelir ya da çıktı miktarını daha çok etkilemiştir. Yani para politikasına göre daha etkindir. Çünkü parasal genişleme yatırımlara dönüşmeyip atıl duruma geldiğinden faiz oranlarını etkilemekte yetersizdir. Ayrıca IS'de meydana gelen artış tasarruf ve yatırımlarda meydana gelen artışı LM'de meydana gelen artış ise para arz ve talebinde meydana gelen değişmeleri göstermektedir. Peki hem para hem de maliye politikasında bir değişim yaptığımızda acaba çıktıda nasıl bir değişim olur;

Şekil-2 Para ve Maliye Politikalarının Birlikte Etkisi

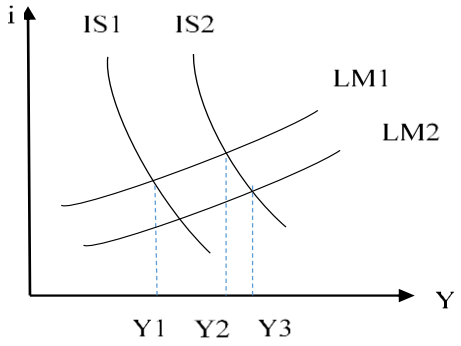

Şekil-2'de görüldüğü gibi para ve maliye politikaları eş anlı uygulandığında denge milli gelir düzeyi Y3 gibi daha yüksek bir düzeyde dengeye gelmektedir. Ayrıca ekonomideki faiz oranları görece daha da aşağı seviyelerde seyretmektedir.

9.2.2. Tasarruf Paradoksu

Gelirde bir artış meydana gelmesi neticesinde tasarruflarda meydana gelen artışın milli gelir, tüketim ve yatırımları azaltması durumunu ifade eder. Aslında tasarrufların artırılması pozitif bir etki olarak düşünülebilir fakat tasarrufların ekonominin bütününde meydana getirdiği artış, efektif talepte [1] azalma meydana getirecektir. Konuyu biraz açacak olursak buradaki tasarruflar yatırımlara karşı olan yani gömülemeye giden tasarruflar yatırım yapmanın önüne geçecektir. Ekonomideki yüksek faiz oranlarının yatırımlarda meydana getirdiği azalmaya benzetilebilir. Faiz oranlarında meydana gelen artış kredi maliyetlerini artırdığından yatırımları azaltmaktadır.

Şekil-3 Tasarruf Paradoksu

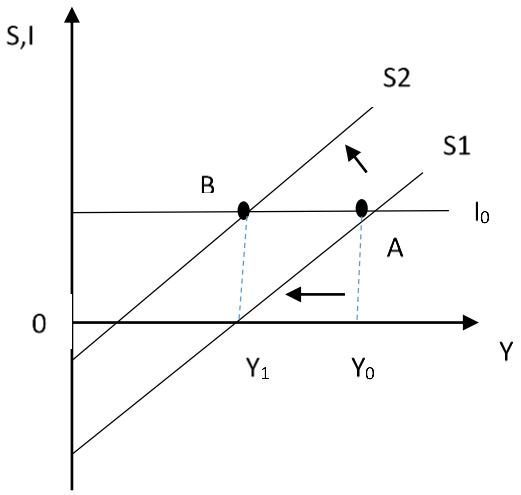

Şekil-3'te görüldüğü gibi tasarruflarla otonom yatırımların kesiştiği A noktasında dengede olan ekonomi tasarruflarda meydana gelen artış ile S2 şeklini almıştır. Milli gelir Y_0 iken tasarruflardaki artış neticesinde azalarak Y_1 noktasına gelmiştir. Diğer bir ifadeyle tasarruflardaki artış toplam çıktı miktarını azaltmıştır.

9.2.3. Likidite Tuzağı

Bir para politikası aracı olan para arzı miktarını artırarak faiz oranlarının düşürülebileceğine önceki konularda değinmiştik. Keynes'e göre para arzı artışı belli bir düzeyden sonra artık faiz oranlarını düşürmeye yetmeyecektir. İşte bu durum likidite tuzağı olarak adlandırılmaktadır.

[1] **Efektif talep**, toplam arzın toplam talebe eşit olduğu yerdeki talep hacmidir. Keynes'e göre efektif talep girişimcilerin üretecekleri mallara gelecekte yapılacak tüketim ve yatırım harcamaları toplamıdır.

Şekil-4 Likidite Tuzağı

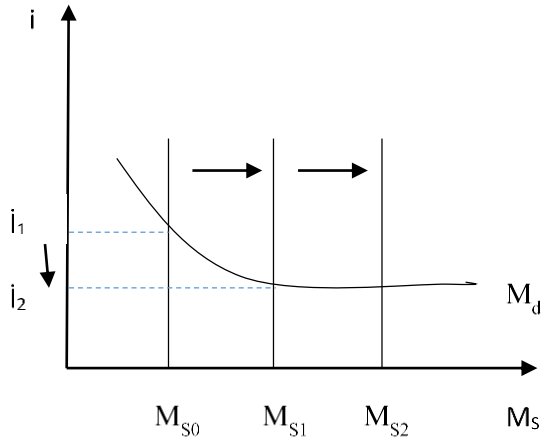

Şekil-4'te görüldüğü gibi para arzı M_{s0} dan M_{s1}'e çıkarıldığında faiz oranları i_1'den i_2'ye düşmektedir. Para arzını artırmaya devam edip M_{s1} den M_{s2} ye çıkardığımızda faiz oranlarında bir değişim olmadığı açıkça görülmektedir. M_{s1} noktasından sonra ekonomi likidite tuzağındadır. Bundan sonra para arzı ne kadar artırılırsa artırılsın faiz oranları değişmeyecektir. Likidite tuzağındaki bir ekonomide para arzı faiz oranlarını düşürmek için kullanılan bir araç olmaktan çıkmıştır.

9.2.4. Keynesyen Okul Talep Yanlıdır

Keynesyen Okul ekonominin talep yanı ile ilgilenir. Zaten önceki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi efektif talebi 1929 ekonomik krizinden çıkmak için literatüre kazandıran Keynes'dir. Ekonomiye yapılan ya da yapılacak olan müdahalelere talep yönünden yaklaşmaktadır. Örneğin ekonomide fiyatlar genel düzeyinde sürekli bir artış yani enflasyon söz konusu ise uygulanacak Maliye politikası vergileri artırmak ve kamu harcamalarını kısmak suretiyle toplam talebi düşürmektir. Aynı durum için daraltıcı para politikaları ile toplam talep düşürülmeye çalışılmak istenir. Bu nedenlerle Keynesyen Okul'da üretim ve istihdamın temel belirleyicisi ***toplam taleptir.*** Keynes'e göre ekonomik istikrarsızlığın temel sebebi ***toplam talepteki dalgalanmalardır.*** Toplam talep yetersizliği işsizliğe, toplam talepte meydana gelen aşırı artış fiyatlar genel düzeyinin yükselmesine sebep olmaktadır. Keynes'den farklı olarak monetaristlerde ise istikrarsızlığın temel nedeni para arzındaki dalgalanmalardır. Para arzı büyüme oranı ile aynı oranda artırılıp azaltılmalıdır.

9.2.5. Keynesyen Analiz Kısa Dönemli Bir Analizdir

Keynes analizlerinde kısa dönemi baz almaktadır. Bunu ise paranın yanlı ve yansız olması ile açıklar. Keynes'e göre kısa dönemde para yanlıdır. Yani para arzında meydana gelen artış ve azalışlar ilgili değişkenleri etkiler. Bu etki nominal bir etki değildir çünkü uzun dönemde para yansızdır. Para arzında meydana gelen artış ve azalışlar uzun dönemde reel anlamda ekonomide bir değişime sebep olmaz. Ekonomideki marjinal ayarlamalar yapmak için, diğer

bir ifadeyle kısa dönem ekonomik dengesizlikleri gidermede maliye ve para politikaları kullanılabilir.

9.2.6. Keynes'in likidite tercihi teorisi

Likidite tercihi teorisi şöyle açıklanabilir. Sermayenin marjinal etkinliği faiz oranlarından büyükse yatırım yapmak elverişli olduğundan sermaye ihtiyacı artacak ve ihtiyaç faiz oranlarının artmasına yol açarak sermayenin marjinal etkinliğini faiz oranlarına eşitleyecektir. Sermayenin marjinal etkinliği faiz oranlarından küçükse yatırım yapmak elverişli olmadığından paralarını faize yatırmayı tercih edeceklerdir. Dolayısıyla yatırım amaçlı sermaye talebinde azalma meydana gelir. Bu duruma bağlı olarak kredi talebinde meydana gelen azalma faiz oranlarını düşürür ve yine sermayenin marjinal etkinliği faiz oranlarına eşitlenir.

9.2.7. Keynesyen Okul'da Bütçe Açıkları

Klasik Okul'un denk ve küçük bütçenin istikrarın temeli olduğu görüşü Keynes tarafından reddedilmektedir. Aslında bu görüşün temelinde ekonominin eksik istihdam durumunda da dengede olabileceği varsayımı yatmaktadır. Çünkü Keynes'e göre bütçe açığının olumsuz etkileri ekonomi tam istihdama ulaşmış ise görülecektir. Aksi takdirde bütçe açığı doğru politikalarla ekonomiyi tam istihdam denge düzeyine ulaştırabilir.

Bütçe açığı vermek ekonominin resesyonda olduğu durumlarda ekonominin canlandırılması için kullanılabilir. Özetle Keynes tam istihdam denge düzeyine kadar bütçe açığının ekonomiyi olumsuz etkilemeyeceğini ileri sürmektedir.

9.2.8. Keynesyen Okul'da Borçlanma

Devlet borçlanmasına şiddetle karşı çıkan Klasiklerin aksine Keynesyenler kontrollü ve etkin politikalar çerçevesinde borçlanmanın bir politika aracı olarak kullanılabileceğini ileri sürmektedirler. Bu görüş Keynesyenler'in politikalarını harcama yönlü ve talep yanlı bir zemine oturtması yatmaktadır.

9.2.9. Keynesyenler'de Parasal Aktarım Mekanizması

Keynesyen Okul'da dolaylı bir parasal aktarım mekanizması hakimdir. Yani para arzındaki bir artış direk toplam talepte ve çıktıda bir etkiye neden olmaz para arzında meydana gelen artış öncelikle faiz oranlarını düşürür. Faiz oranlarının düşmesiyle birlikte yatırımlar artar. Yatırımların artması ise milli geliri/toplam çıktıyı artırır.

9.2.10. Keynesyen Phillips Eğrisi

Keynesyen Phillips Eğrisi enflasyonla işsizlik arasındaki ters yönlü ilişkiyi göstermektedir. Philips eğrisinin orijinal hali nominal ücretlerle işsizlik arasındaki ters yönlü ilişkiyi göstermekteydi.

Şekil-5 Keynesyen Phillips Eğrisi:

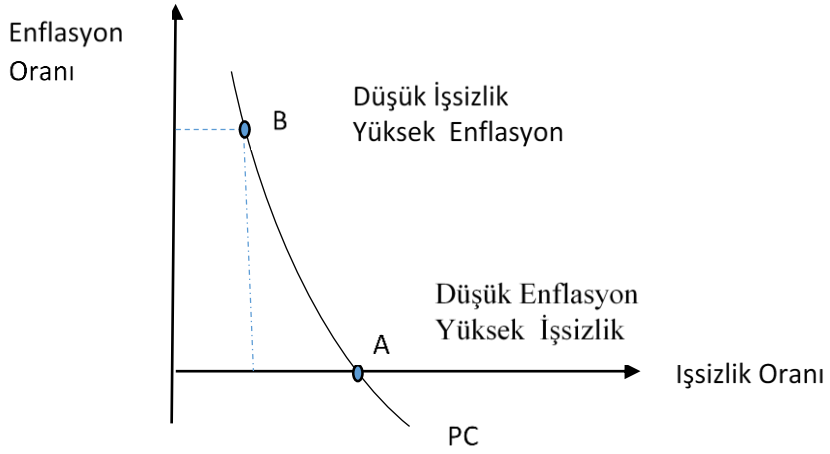

Şekil-5'te Phillips eğrisinin ekseni kestiği A noktası monetaristlere göre ekonomideki doğal işsizlik oranını göstermektedir. Doğal işsizlik oranı; ekonomide emek arz e talebi sağlanmış olsa bile yine de işsiz olanların oranına denir. Keynesyen okulda A noktası doğal işsizlik oranını göstermez. A noktası Keynesyen Okul'da işsizlik oranın yüksek fakat enflasyon oranının düşük olduğu bir noktadır. B noktasında ise yüksek enflasyon oranına karşılık düşük bir işsizlik oranı olduğu görülmektedir. Özetle Phillips eğrisi aslında enflasyonla işsizlik arasındaki bir değiş-tokuş ilişkisini göstermektedir. Phillips eğrisi bu yönüyle iktisat politikası yapıcılarına yol göstermektedir.

9.2.11. Keynesyen Enflasyonist ve Deflasyonist Açık

9.2.11.1. Deflasyonist Açık

Ekonomik dengenin tam çalışma/istihdam gelir düzeyinin altında oluşması durumuna denir. Yani ekonomide talep yetersizliği söz konusudur. Bu durumda toplam talebi artırıcı politikalar uygulayarak açık kapatılmaya çalışılmalıdır. Böyle bir durumda fiili gelir düzeyi ile tam istihdam milli gelir düzeyi arasında bir açık vardır. Bu açık ***milli gelir açığı*** olarak adlandırılmaktadır. Deflasyonist bir ekonomide durgunluk vardır. Gelişmenin önü kapalıdır. İşsizlik oranları yüksektir. Çünkü ekonomideki durgunluk üretimi azaltmış toplam çıktıda meydana gelen azalma ise işsizlik oranlarını artırmıştır.

Şekil-6 Deflasyonist Açık

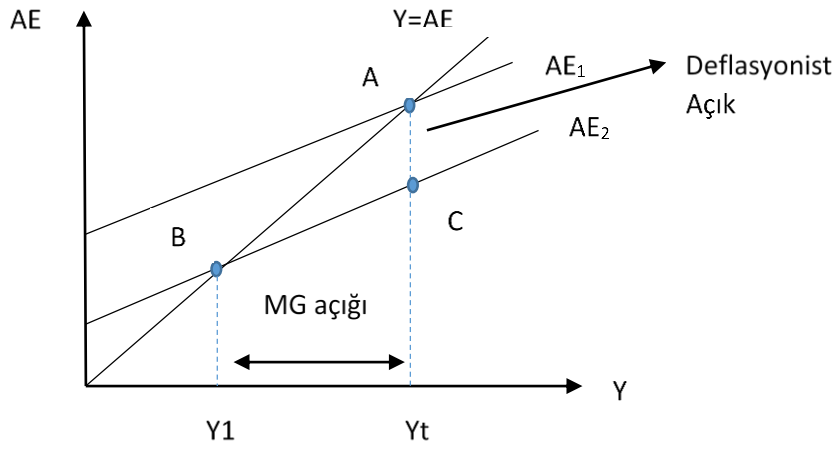

Şekil-6'da görüldüğü gibi ekonomi A noktasında tam istihdamdadır. B noktası ise eksik istihdamın olduğu bir noktadır. Dolayısıyla B noktasında AC kadar bir denflasyonist açık bulunmaktadır. Bu durumda toplam talebi artırıcı genişletici politikalar uygulanması ile birlikte AE_2 AE_1 konumuna gelecek ve yeniden tam istihdam dengesi sağlanacaktır. Yine belirtmek gerekiyor ki eğer ekonomi B noktasında ise Yt Y1 kadar milli gelir açığı vardır. Yine toplam talebi artırıcı politikalar sonucunda (örneğin kamu harcamalarının artırılması, transfer harcamalarının artırılması gibi) ekonomi A noktasında yeniden dengeye gelecektir.

9.2.11.2. Enflasyonist Açık

Deflasyonun aksine ekonomi tam istihdam denge düzeyinin üzerine çıkmıştır. Yani ekonomide bir talep fazlası söz konusudur. Enflasyonist ortam istikrarsızlığın hakim olduğu bir ortamdır. Fiyatlar genel düzeyi sürekli değişir, beklentiler her zaman fiyatların artacağı yönündedir. Bu durumdan kurtulmak için toplam talebi kısıcı politikalar uygulanır. Enflasyonun tamamen yok edilmesi de istenilen bir durum değildir çünkü önceki bölümlerde de gördük böylesi bir durum ekonomide durgunluğa sebep olmakta ve işsizlik oranlarını artırabilmektedir. Bu bilgiler ışığında enflasyon oranını yok etmektense kabul edilebilir belirli bir orana indirmek ekonominin düzgün işleyebilmesi için gerekli bir durum olmaktadır. Aşağıda şekille konu daha iyi anlaşılacaktır.

Şekil-7 Enflasyonist Açık

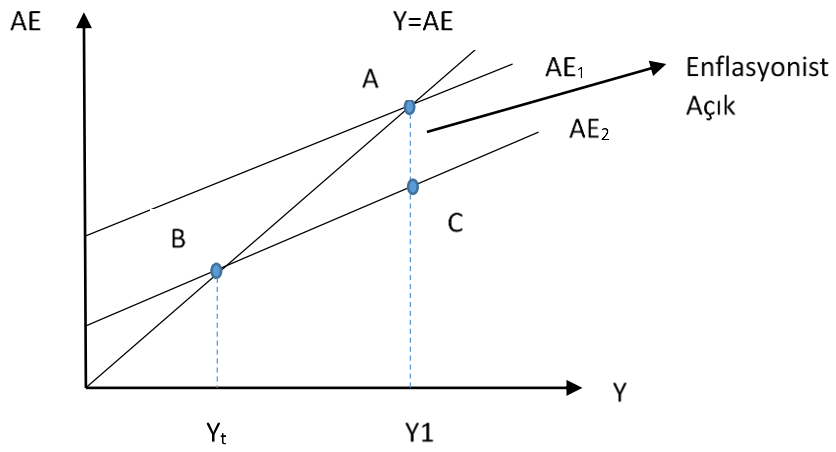

Şekil-7'de görüldüğü gibi ekonomi B noktasında tam istihdam denge düzeyindedir. Kısa bir süreliğine B noktasındaki dengenin bozulup A noktasına geldiğini varsayacak olursak burada bir talep fazlalığı söz konusudur yani talebi kısıcı politikalar/daraltıcı politikalar uygulanarak enflasyonist açığı kapatabiliriz. Toplam talebi kısıcı bir politika uyguladığımızda AE_1 AE_2 konumunu alacak ve ekonomi yeniden tam istihdam denge düzeyi olan B noktasında dengeye gelecektir.

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bölüm Soruları

1. Keynesyen Okul, 1929 yılında ortaya çıkan ve …… olarak adlandırılan tüm dünyanın etkilendiği iktisadi krizden çıkışta, Klasik Okulun yetersiz kalmasının sonucu olarak ortaya çıkmıştır.
2. Aşağıdaki tırnak içindeki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu beliritniz.

"Keynesyen Okul ekonominin talep yanı ile ilgilenir."

3. Philips eğrisi enflasyon oranı ile …….. arasındaki ilişkiyi göstermektedir.
4. Aşağıdaki tırnak içindeki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu beliritniz.

"Ekonomik dengenin tam çalışma/istihdam gelir düzeyinin altında oluşması durumuna deflasyonist açık denir."

5. Aşağıdaki tırnak içindeki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu beliritniz.
   "Deflasyonist açık durumunda toplam talebi azaltıcı politikalar uygulanarak açık kapatılmaya çalışılmalıdır."
6. Aşağıda verilen ifadelerden hangileri doğrudur?

I) Keynesyen iktisatçılara göre yatırım ve tasarruflar faiz oranlarındaki değişimlere duyarsızdır.

II) Keynesyenlere göre bir ekonomide talep yetersizliği varsa kamu harcamaları artırılmalı ve vergiler azaltılmalı ya da para arzı artırılmalı ve faizler düşürülmelidir.

III) Keynes para politikasının maliye politikasından daha güvenilir bir politika olduğunu ileri sürer.

IV) Keynes para ve maliye politikalarını eşanlı kullanılmaması gerektiğini ileri sürmektedir.

A)I-II B) I-III C) II-III D) II-IV E) III-IV

7. Aşağıdaki ifadelerden hangileri yanlıştır?

I) Deflasyonist bir ekonomide durgunluk vardır.

II) Keynes'e göre ekonomik istikrarsızlığın temel sebebi toplam talepteki dalgalanmalardır.

III) Keynesyenlere göre para arzındaki bir artış direk toplam talepte ve çıktıda bir artışa neden olur.

IV) Keynesyenler devlet borçlanmasının bir politika aracı olarak kullanılmasına şiddetle karşı çıkmaktadırlar.

A)I-II B) I-III C) II-III D) II-IV E) III-IV

8. Enflasyonist açık ile ilgili aşağıda verilen ifadelerden hangileri doğrudur?

I) Enflasyonist açık durumunda ekonomi tam istihdam denge düzeyinin üzerine çıkmıştır.

II) Kamu harcamalarının artırılması enflasyonist açığı giderici bir etki gösterir.

III) Transfer harcamalarının azaltılması enflasyonist açığı giderici bir etki gösterir.

IV) Enflasyonist açık durumundan kurtulmak için genişletici para poltikaları uygulanmalıdır.

A)I-II B) I-III C) II-III D) II-IV E) III-IV

9) Keynes'e göre aşağıdakilerden hangileri 1929 krizinin temel nedenleridir?

I) reel ücretlerin düşük olması

II) efektif talep yetersizliği

III) parasal daralma

IV) kamu harcamalarının çok fazla olması

A)I-II B) I-III C) II-III D) II-IV E) III-IV

10. Keynesyen iktisatla ilgili aşağıda verilen ifadelerden hangileri yanlıştır?

I) Keynes analizlerinde kısa dönemi baz almaktadır.

II) Keynes'e göre kısa dönemde para yansızdır.

III) Keynes'e göre uzun dönemde para yanlıdır.

IV) Kısa dönem ekonomik dengesizlikleri gidermede maliye ve para politikaları kullanılabilir.

A)I-II B) I-III C) II-III D) II-IV E) III-IV

Cevaplar
1) Büyük Buhran
2) Doğru
3) İşsizlik
4) Doğru
5) Yanlış
6) A
7) E
8) B
9) A
10) C

10. MONETARİST İKTİSAT OKULLARI

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

10.1. Bu bölümde karşılaştırmalı iktisat okullarından bir diğeri olan monetarist okulun temel özellikleri üzerinde durulacaktır.

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	**Kazanım**	**Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği**

Anahtar Kavramlar

Giriş

10.1 Monetarist İktisat Okulunun Temel Varsayımları

Monetarist iktisat okulu 1955-1965 yılları arasında Milton Friedman ve diğer bazı iktisatçılar tarafından kurulmuştur. Monetarist iktisat okulunun kurulmasındaki amaç 1929 yılında yaşanan ve tüm dünya ekonomilerini olumsuz yönde etkileyen büyük buhran sonrasında Keynesyen makro teori tarafından bir kenara itilen paranın miktar teorisi yaklaşımına yeniden hayat vermekti. Monetarist yani diğer bir ifade ile paracı makro iktisat okulu Keynesyen makro teoriye karşı klasik iktisat okulunu temsil etmektedir.

Monetarist iktisat okulunun temel varsayımları 8 ana başlık altında toplanabilir.

- Nominal para arzı nominal milli geliri belirleyen en önemli etkendir. Bu bakımdan nominal para arzı ile nominal milli gelir arasında doğru yönlü bir fonksiyon vardır. Bu bakımdan nominal para arzı arttırıldığında nominal milli glirde de bir artış olacaktır. Diğer yandan eğer nominal para arzı azaltılırsa nominal milli gelirde de buna bağlı olarak bir azalma söz konusu olacaktır.

- Uzun dönem göz önüne alındığında nominal para arzındaki artış veya azalışlar fiyatlar genel seviyesi üzerinde önemli bir etki oluşturmaktadır. Uzun dönemde üretim ve istihdam parasal değişkenler tarafından değil reel değişkenler tarafından belirlenmektedir.

- Monetarist okula göre kısa dönemde nominal para arzında meydana gelen bir değişme reel değişkenleri etkileyebilir. Bu bağlamda eğer kısa dönemde nominal para arzı arttırılırsa istihdam ve üretim gibi reel değişkenlerde de bir artış gözlenebilmektedir. Kısa dönemde nominal para arzı artışlarının istihdam ve üretim gibi reel değerlerde etkili olmasının nedeni esnek ücret mekanizmasının tam olarak işlememesi ve para yanılmasıdır.

- Nominal para arzında meydana gelen bir artış, monetarist iktisat okuluna göre reel konjonktür dalgalarına neden olan en önemli faktörlerin başında gelmektedir. Bu bakımdan konjonktür dalgalarının en önemli nedeni olarak Merkez Bankaları'nın para arzında meydana getirdikleri artış ve azalışlardır.

- Monetarist iktisatçılar ekonomide özel sektörün istikrarlı olduğunu ileri sürmektedirler. Özel sektörün istikrarlı olduğu görüşünden kasıt şokları yumuşatan, istikrarı ön planda tutan ve ekonomik konjonktüre göre kendisini ayarlayan bir yapıya sahip olunmasıdır. Bu bakımdan eğer ekonomide özel sektör ağırlık kazanırsa ekonomik faaliyetler daha fazla esnekleşecektir. Ayrıca monetarist iktisatçılara göre ekonomide yaşanan istikrarsızlığın ana nedeni hükümet ve Merkez Bankalarının uygulamış oldukları politikalardır.

- Fiyatlarda meydana gelen hareketlilik, üretim ve gelir etkilerinin ortaya çıkmasından yaklaşık 6-9 ay sonra oluşmaktadır. Diğer bir ifade ile üretim ve gelirde bir artış olduktan 6-9 ay sonrasında fiyatlar genel seviyesinde de bir artış sergilenmektedir. 5 ve 10 senelik kısa vadeli bir sürede para politikaları üretim düzeyinde etkili

olabilmektedir. Fakat bundan daha uzun sürelerde para miktarındaki artış üretim ve istihdam seviyelerinden ziyade fiyatlar genel seviyesinde artış olarak gözlenmektedir.

- Yukarıdaki maddede anlatılanlar eşiğinde enflasyonun her daim parasal bir olgu olduğu ifade edilebilir. Eğer para arzı üretimden daha hızlı artarsa enflasyonun görülme ihtimali çok yüksek olacaktır. Diğer yandan para arzının artış sebepleri ise yeni maden yataklarının keşfedilmesi, kamu harcamalarının finansmanı zorunluluğu ve özel kesim harcamalarının finansmanı olarak gösterilebilir. Eğer kamu harcamaları para basılarak yani emisyon yapılarak fonlanıyorsa enflasyonist eğilim oluşturmaktadır. Fakat eğer kamu harcamaları kamu borçlanması veya vergilerin arttırılması şeklinde finanse ediliyorsa enflasyon oluşmayacaktır.

- Monetarist iktisatçıların üzerinde durduğu bir diğer konu ise parasal artışın nasıl bir seyir izleyerek milli geliri arttırdığıdır. Nominal para arzında meydana gelen bir artış milli geliri arttırmadan önce tahvil, hisse senedi ve emlak gibi diğer çeşitli varlıkların fiyatlarında artışa neden olur. Para miktarı arttığında eldeki nakit miktarı artacak ve bunun sonucunda harcamalar da artacaktır. Bu bağlamda para arzı artışı finansal varlıkların değerini arttırırken (örneğin tahvil) faizlerini ise düşürecektir. Faiz oranlarında meydana gelen düşme ise harcamaları uyarmakta, toplam talep yükselmekte ve sonuç olarak da milli gelir artmaktadır. Monetarist iktisatçılara göre para arzı artışı önce faiz oranlarını düşürmekte artan harcamalar ve enflasyonist eğilimler ise faiz oranlarını tekrar yükseltmektedir.

Monetarist iktisat okulu genelde iki yaklaşım üzerinde çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Bunlardan ilki 1950 ve 1960 yılları arasında ortaya çıkan paranın modern miktar teorisi yaklaşımı diğeri ise 1960 yılı ortalarında geliştirilen uyumcu beklentili Phillips eğrisi yaklaşımıdır.

10.2. Paranın Modern Miktar Teorisi Yaklaşımı

Milton Friedman geleneksel paranın miktar teorisi yaklaşımını yeniden yorumlamış ve modern miktar teorisi yaklaşımını ortaya atmıştır. Modern miktar teorisine göre nominal geliri belirleyen en önemli faktör para arzındaki değişmelerdir. Bu bakımdan monetaristlere göre para politikası maliye politikasından daha etkilidir.

Hatırlanacağı üzere klasik makro iktisat teorisine göre para arzı ile fiyatlar genel seviyesi arasında doğru yönlü fonksiyonel bir ilişki bulunmaktadır. Eğer para arzı %10 arttırılırsa fiyatlar genel seviyesi de %10 oranında artmaktadır.

Klasik ekolde para yalnızca işlem güdüsü ile talep edilmekte iken keynesyen iktisat teorisinde para işlem güdüsünün yanında ihtiyat ve spekülasyon amacı ile de talep edilmektedir. Friendman'a göre para talebi yukarıda sayılanlardan farklı olarak 3 nedenle talep edilmektedir. Bunlar

- Bireylerin sürekli gelirlerine yani elde tutulacak maksimum para miktarını belirleyen servete

- Parayı elde nakit olarak tutmak ile sağlanacak getiri ile finansal aktiflere yatırmak ile (tahvil, hisse senedi) elde edilecek gelirin karşılaştırılmasına

- Para talebine neden olan bireylerin zevk ve tercihlerine

bağlı olarak para talep edilmektedir. Milton Friedman'ın para talebi fonksiyonel olarak aşağıdaki şekilde yazılabilir.

MD= f {Yp, R, Pe, u} bu fonksiyonel ifadeye göre,

MD: reel para talebi

Yp: sürekli gelir yani servet

R: finansal varlıkların getiri oranı yani faiz oranlarını

Pe: beklenen enflasyon oranını

U: para talebinde bulunanların zevk ve tercihlerini ifade etmektedir.

Yukarıda açıklanmaya çalışılan fonksiyonel ilişkiye göre para talebi, kişilerin sürekli gelirleri arttığında, finansal varlıkların getirileri yani faiz oranları azaldığında ve beklenen enflasyon oranında bir azalma gözlendiğinde artmaktadır. Diğer yandan sürekli gelirde bir azalma söz konusu ise, finansal varlıkların getirilerinde yani faiz oranlarında artış gözlemleniyorsa ve beklenen enflasyon oranında yükselme söz konusu ise para talebi azalır.

Modern miktar teorisine göre para arzı para talebini etkileyen faktörlerden bağımsız bir değişkendir. Diğer bir ifade ile para talebi para arzı üzerinde etkili olmamaktadır. Bu bakımdan para arzı egzojen yani dışsal bir değişkendir denilebilir. Bu noktada paracı yaklaşımın temel tezi şu şekilde ortaya çıkmaktadır ve bu tez nominal milli gelir ile para stoku arasında sıkı bir ilişki bulunduğudur. Bu ilişkinin yönü pozitiftir. **Para stokunda meydana gelen bir değişme nominal milli gelir seviyesini arttırmaktadır.**

Para arzında meydana gelen değişmeler sonucunda bireyler ellerindeki para miktarını ayarlamak için harcamalarına yön vermektedirler. Sonuç olarak para arzı ile toplam talep arasında yakın bir ilişki söz konusu olmaktadır.

Paranın modern miktar teorisine göre bireyler ellerinde nakit para, finansal varlık (hisse senedi, tahvil vb) ve reel aktif bulundurmaktadırlar. Eğer para ve finansal varlıkların marjinal getirileri birbirine eşit değilse bireyler bu eşitlik sağlanana kadar servetlerini para ve farklı finansal aktifler arasında paylaştırmaya devam etmektedir. Bu durum portfolyo ayarlama olarak adlandırılır.

Portfolyo ayarlama süreci sonucunda servet bir miktar para ve finansal varlık arasında taksim edilmiştir ve örneğin bu süreçte Merkez Bankası açık piyasa işlemleri aracılığı ile bireylerin ellerindeki finansal varlıkları satın aldığında para arzı artmış olacak ve faiz oranları düşecektir. Piyasadaki para miktarının artması parayı elde tutmanın marjinal getirisini

azaltacak finansal varlıklar azaldığı için ise finansal varlıkların marjinal getirisi artacaktır. Bu durumda bireylerin portfolyo dengeleri bozulmuş olacaktır. Monetarist yaklaşıma göre para talebinin faiz duyarlılığı düşüktür ve para arzı artışları faiz oranlarını düşürse de para arzı ile para talebi eşit seviyeye gelmemektedir. Ancak fiyatlar genel seviyesi ve milli gelir artarsa para arzı ve para talebi birbirine eşit olur.

Portfolyo ayarlama sürecinde açık piyasa işlemleri ile merkez bankasına değerli kağıt satan bireyin eline geçen nakit ile birey finansal varlık veya reel varlık satın alma girişiminde bulunur. Reel ve finansal varlıkların talebinde meydana gelen artış ile (tahvil, ev, otomobil, arsa) fiyatlarında bir yükselme oluşacaktır. Reel varlıkların fiyatlarındaki artış reel varlık üretimini arttıracaktır. Üretim artışı sonucunda ise parasal anlamda milli gelir artacaktır. Milli gelirdeki ve fiyatlar genel seviyesindeki artış sonucunda reel para talebi para arzına eşit olacaktır. Monetarist iktisatçılar parasal faktörlere, toplam harcamalar üzerinde hissedilir derecede bir etki uyandırdığı için değer vermektedirler.

Yukarıda anlatılanlar eşiğinde modern miktar teorisinin temel varsayımları aşağıdaki şekilde ifade edilebilir.

- Milli gelirde meydana gelen değişmeler para arzındaki değişmeler ile açıklanabilmektedir.

- Eğer bir ekonomide para talebi istikrarlı ise ve ekonomide herhangi bir istikrarsızlık söz konusu ise bunun nedeni Merkez Bankası'nın para arzındaki meydana getirdiği değişikliklerdir.

- Eğer uzun dönemde fiyat istikrarını sağlanması söz konusu ise yani enflasyon kontrol altında tutulacak ise bu ancak para arzının ekonomik büyüme oranı kadar arttırılması ile mümkün olacaktır. Bir ekonomide büyüme oranı %3 ise para arzı da ancak %3 oranında arttırılmalıdır.

10.3. Uyumcu Beklentili Phillips Eğrisi

Hatırlanacağı üzere Phillips eğrisi işsizlik ile enflasyon arasındaki ters yönlü ilişkiyi gösteren bir eğridir. Phillips eğrisine göre ekonomide işsizlik ile enflasyon arasında bir değiş tokuş söz konusudur. Buna göre eğer ekonomide işsizliğin azaltılması isteniyorsa enflasyona göz yumulması gerekmektedir. Diğer yandan enflasyonun düşürülmesi hedefleniyor ise bir miktar işsizliğe razı gelinecektir. Kısaca enflasyonun arttığı dönemlerde işsizlik azalmakta enflasyonun azaldığı dönemlerde ise işsizlik artmaktadır.

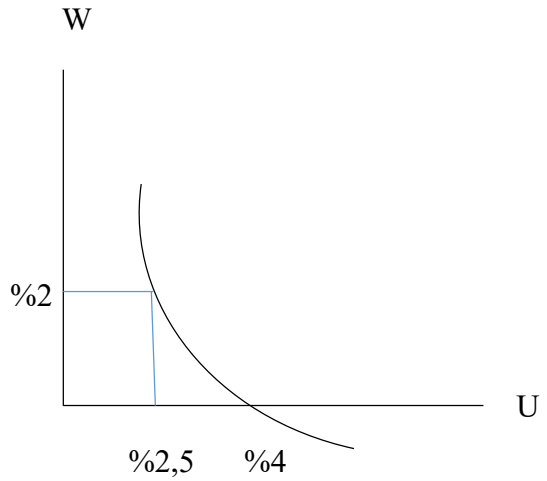

Yukarıdaki şekilde dikey ücretlerin parasal olarak değişimi verilmektedir. Yatay eksende ise işsizlik oranı gösterilmektedir. Şekle göre %4 oranında bir işsizlik olması durumunda enflasyon oranı sıfır düzeyindedir. Yani işçilerin parasal ücret değişim oranları sıfır seviyesindedir. Diğer yandan işsizliğin %2,5 seviyesinde olduğu durumda ise enflasyon oranı %2 seviyesindedir.

İşgücü piyasasında işgücü arzı fazlalığı bulunması durumunda işçiler işe girme anlamında kendi aralarında rekabete girişmekte ve bu rekabet parasal ücretlerin azalmasına neden olmaktadır. Parasal ücret cinsinden enflasyon da azalmaktadır. Diğer bir ifade ile işsizlik oranındaki artış enflasyon oranını düşürmektedir. Bu açıklamalardan sonra enflasyon ile işsizlik oranı arasındaki ilişki aşağıdaki şekilde yazılabilir.

W= f(U)

W: Parasal ücretlerdeki değişme oranı

U: işsizlik oranını ifade etmektedir.

Uyumcu beklentili Phillips eğrisi ise daha farklı bir şekilde yorumlanmaktadır. Milton Friedman'a göre işveren ve işçi arasındaki ücret sözleşmeleri parasal ücret cinsinden yapılmakta ve hem işçi hem de işveren reel ücretleri de dikkate almaktadır. Ücret sözleşmeleri belirli dönem aralıklarında yapıldığından- örneğin yılda bir, altı ayda bir gibi- sözleşme imzalanması aşamasında reel ücreti belirleyen temel faktör beklenen enflasyon oranıdır. Uyumcu beklentili Phillips eğrisine beklenen enflasyon da dahil edilmiş ve Phillips eğrisi yeniden çizilmiştir.

Uyumcu beklentili Phillips eğrisi ile işsizlik ve enflasyon arasındaki fonksiyonel ilişki aşağıdaki şekilde ifade edilmeye başlanmıştır.

W= f(U) + Pe

Burada Phillips eğrisinin ilk haline göre farklılık oluşturan değişken Pe yani beklenen enflasyon oranıdır. İşçi ve işveren aarsında oluşturulacak ücret sözleşmelerinde ücret artış oranı işsizlik oranı ile beklenen enflasyon oranının toplamına eşit olacaktır.

İşçiler ve işverenler ücret artış anlaşmalarını parasal ücret karşılığında yapmış olsalar dahi beklenen enflasyonu da göz önüne almaktadırlar. Uyumcu beklentili phillips eğrisinde tek bir eğriden ziyade farklı beklenti durumlarını ifade eden birden fazla Phillips eğrisi çizilmektedir.

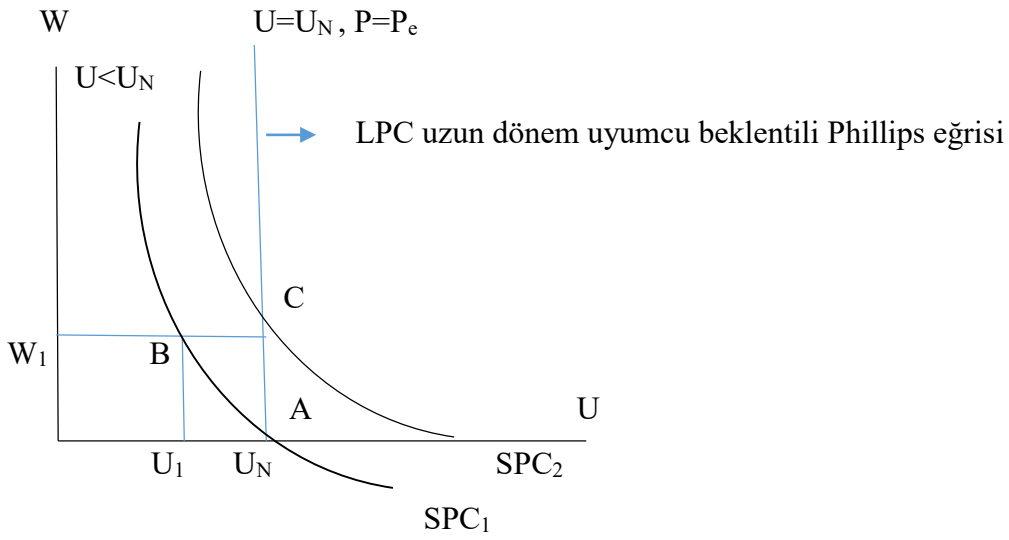

Şekilde LPC doğrusu uzun dönemli uyumcu Phillips eğrisini, SPC'ler ise kısa dönemli Phillips eğrisini göstermektedir. Dikey eksen parasal ücret cinsinden enflasyon oranını yatay eksen ise işsizlik oranını göstermektedir. LPC üzerindeki her noktada işsizlik oranı doğal işsizlik oranına eşit bir seyir izlemektedir. Hatırlanacağı üzere doğal işsizlik oranı enflasyona yol açmayan işsizlik oranıdır. LPC doğrusunun sağındaki ve solundaki noktalarda değişik durumlar söz konusu olmaktadır. Örneğin LPC doğrusunun solunda fiyatlar genel seviyesi beklenen enflasyondan daha yüksektir. LPC doğrusunun yine solunda işsizlik oranı doğal işsizlik oranından düşüktür. Diğer yandan LPC doğrusunun sağında ise fiyatlar genel seviyesi beklenen enflasyon oranından küçüktür ve işsizlik oranı da doğal işsizlik oranından fazladır.

Böyle bir şekil üzerinde ekonominin hem uzun dönem uyumcu beklentili Phillips eğrisi ile (LPC) kısa dönemde uyumcu beklentili Phillips eğrisinin (SPC_1) kesiştiği A noktasında dengede olduğunu varsayalım. Böyle bir durumda Merkez bankası genişletici para politikası uygulaması ile toplam talebi arttırmış ve işsizlik oranını doğal işsizlik oranının altına çekmeyi planladığında artan para arzı hem mal fiyatlarını hem de işgücü piyasasında ücretleri arttıracaktır. Fiyatlar genel seviyesi artacak ücretler ise W_1 seviyesine yükselecektir. Bu durumda ekonominin dengesi SPC_1 eğrisi üzerinde bulunan A noktasından B noktasına kayacaktır. Bu durumda fiyatlar genel seviyesi işçi ücretlerinden daha fazla yükseleceğinden dolayı reel anlamda işçilerin ücreti düşecek ve firmalar daha fazla işgücü talebinde bulunacaklardır. Daha fazla işgücü talebi ise işsizlik oranının azalarak U_N den U_1 seviyesine gerilemesine imkan sağlayacaktır.

Başlangıçta enflasyon beklentisi sıfır olduğundan parasal ücret artışını reel ücret artışı olarak algılayan işçiler işgücü arzında artışa gideceklerdir. İşçiler parasal anlamda bir yanılgıya düşmüşlerdir. Bir süre sonra para yanılgısı içinde olduklarını fark eden işçiler enflasyon beklentilerini $Pe=W_1$ şartlarına göre ayarlamaya çalışacaklardır. Ayrıca beklenen enflasyon oranında artış olması işçilerin ücret seviyesinde de artışa gitmelerine ve işverenleri bu

anlamda baskı altına almalarına neden olacaktır. Enflasyon beklentisi artışı SPC doğrusunun kayarak SPC_2 konumunu almasına neden olacaktır.

Parasal ücretlerin beklenen enflasyon oranı kadar yükselmesi ekonominin yeni dengesinin B noktasından C noktasına kaymasına neden olacaktır. Firmalar aldıkları işçilerin bir kısmını ücret artışı dolaysıyla üretim maliyetlerinin artması sonucunda işten çıkartma kararı alırlar. İşsizlik oranı C noktasında eski seviyesi olan U_N'ye geri döner. Burada şöyle bir açıklama yapmak yerinde olacaktır. Uzun dönemde işsizlik oranı ile enflasyon oranı arasında ters yönlü bir ilişki bulunmamaktadır.

Şekilde A ve C noktaları birleştirildiğinde zaten uzun dönemli uyumcu beklentili Phillips eğrisi LPC elde edilmiş olacaktır.

10.4. Özel Sektörün İstikrarlılığı

Karl Brunner kapitalist ekonomilerde genelde iki tür istikrarsızlık kaynağı olabileceğinden bahsetmekte ve bunları

- Sistemin kendi dinamiklerinden doğan istikrarsızlıklar
- Dış faktörlerin etkisi ile oluşan istikrarsızlıklar

olarak kategorize etmektedir. Monetarist ekol iç şokların yani sistemin kendi dinamiklerinden oluşan istikrarsızlıkların kendiliğinden giderileceğini kabul etmektedir. Fakat dieğr yandan hükümetler tarafından ekonomiye maliye politikaları aracılığı ile yapılan müdahaleler sonucunda meydana gelen dış şokların dengeye kanalize edilmesi zor olmaktadır.

Keynes'e göre kriz yatırım talebinde meydana gelen bir gerileme ile başlamakta ve tüketim harcamalarındaki gerileme ile de hızlanmaktadır. Yatırım talebinde meydana gelen daralma eğer tüketim harcamalarına sirayet etmez ise yani yatırım talebi daralması tüketim harcamalarında daralmaya yol açmaz ise sistemin dengeye dönmesi daha kolay olmaktadır. Friedman ise tüketim ilişkisi geliştirirken piyasa ekonomisinin istikrarlılığı görüşü üzerinde durmaktadır.

10.5. Ödemeler Bilançosu ve Döviz Kuru Belirlenmesinde Monetarist Yaklaşım

10.5.1. Dışa Açık ve Sabit Döviz Kurunu Varsayımı

Burada analiz edilecek ülke küçük ve dışa açık bir ülkedir. Uzun dönemde ülke tam istihdam denge seviyesindedir. Hem iç fiyatlar hem de iç faiz oranları dış fiyatlara ve faiz oranlarına eşit bir seviyededir.

Monetarist yaklaşımda sabit döviz kurunun geçerli olduğu dışa açık küçük bir ülkede reel para talebi (reel MD) reel milli gelir Y ve faiz oranına R bağlıdır. Fiyatlar genel seviyesi P ise sabittir. Para piyasasında dengenin sağlanması için reel para talebi ile reel para arzının

birbirine eşitlenmesi gerekmektedir. Eğer para talebi sabit ise para arzında meydana gelecek bir artış uluslararası rezervlerin erimesine ve ödemeler bilançosu açığına neden olacaktır.

Bu durumun açıklaması şu şekilde verilebilir: Para piyasası MD=MS iken merkez bankası para arzını arttırırsa piyasadaki para miktarı para talebini aşacak ve para piyasasının dengesi bozulacaktır. Para arzı artışı bireyleri yabancı mal alımına ve tahvil hisse senedi piyasalarına yönlendirecektir. Yabancı mal alımı için döviz talep eden bireyler döviz fiyatlarının artmasına neden olacaklardır. Sabit döviz kuru geçerli olduğundan dolayı merkez bankası ilan ettiği döviz kurunu korumak amacıyla piyasaya döviz verecek ve MB'nın rezervlerinde erime gözlenecektir.

Sabit döviz kurunun korunması amacı ile piyasaya döviz sürülmesi piyasadaki yerli parayı azaltacağından kredi hacimleri de düşecektir. Sonuç olarak para piyasası dengesi yeniden sağlanacaktır.

10.5.2. Dışa Açık ve Esnek Döviz Kuru Varsayımı

Esnek döviz kuru geçerli olduğundan dolayı reel para arzı döviz kurunun en önemli belirleyicisi konumundadır. Esnek döviz kuru sisteminde fiyatlar genel seviyesi içsel bir değişken haline geldiğinden dolayı para arzı artışı hem iç fiyatları hem de döviz kurunu yükseltmektedir.

Yine para piyasası MD=MS iken MB para arzını arttırırsa ellerindeki para miktarı artan bireyler eğer iç mallara olan taleplerini arttırırlarsa iç malların fiyatları yükselecek yabancı mallara olan talep artarsa döviz kuru yükselecektir. Yabancı mallara olan talep diğer yandan ihracatı ucuzlatacak , döviz kurundaki artış dolayısı ile de ithalatı pahalı hale getirecektir. Bu durumda ülkeden yapılan ihracat artarken ithalat azalacaktır.

Yerli mallara olan talep artışında ise iç fiyat seviyesi yükselecek ve para talebi de yükselecektir. MB tarafından para arzının arttırılması aynı zamanda para talebini de yükseltecektir ve sonuçta para piyasası yeniden dengeye gelecektir. Esnek döviz kuru yaklaşımında monetaristlere göre para arzı artışı ödemeler bilançosu dengesinde herhangi bir değişikliğe yol açmamaktadır. Diğer yandan iç para arzındaki artış hem fiyatlar genel seviyesini hem de döviz kurunu yükseltmektedir.

10.6. Aktif İktisat Politikalarının Yetersiz ve Gereksiz Oluşu

Hatırlanacağı üzere Keynesyen iktisat politikasında uygulanacak genişletici veya daraltıcı politikalar ile ekonomik konjonktürün yönlendirilebileceği ileri sürülmektedir. Ekonomide herhangi bir daralma olması durumunda genişletici para ve maliye politikaları ile toplam talebin arttırılması hedeflenirken harcamaların aşırı şekilde arttığı ve enflasyonist baskıların yoğunlaştığı dönemlerde ise daraltıcı politikaların uygulanmasını önermektedir.

Parasalcı iktisatçılar para politikalarının maliye politikalarından daha önemli ve etkili olduğunu ileri sürmektedirler. Parasalcı iktisatçılar maliye politikalarının iktisadi süreçleri

neredeyse hiç etkilemeyeceğini ileri sürmektedirler. Yalnız başına uygulanan maliye politikaları parasal genişlemeye herhangi bir etkisi olmayan kamu harcamalarıdır.

Örneğin ekonomide belirli bir süre yaşanan durgunluğun arkasından ekonomi kendi iç dinamikleri vasıtasıyla kendini toparlayıp yeniden bir canlanma sürecine girebilmektedir. Tam bu noktada eğer durgunluk döneminin başlangıcında veya ortalarında devreye sokulmuş bir para politikası varsa, zaten bir süre sonra kendiliğinden canlanacak olan ekonomiye ekstra bir hareketlilik getirecek ve gerekenin üzerine bir toplam talep artışına neden olacaktır. Bunun sonucunda ise ekonomi konjonktür evresinin üst seviyesi olan yeni ve çok ısınmış bir noktaya ulaşacaktır. Bu bakımdan uygulanacak para ve maliye politikalarının ekonominin istikrarına katkıda bulunması her zaman mümkün olmamaktadır.

10.7. Maliye Politikasının Etkinsizliği

Monetarist iktisatçılara göre maliye politikası etkin değildir. Maliye politikası temel anlamda kamu harcamaları ve kamu gelirlerine dayanmaktadır. Kamu harcamaları ve vergilerin etkinsizliğinin nedenleri aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir.

Parasalcı yaklaşıma göre vergilerde azalma meydana getirecek maliye politikası etkin olmayacaktır. Parasalcılara göre tüketim sürekli gelirin bir fonksiyonudur. Sürekli gelir ise geçmiş cari dönem ve gelecekte elde edilmesi umulan gelirlerin toplamından oluşmaktadır. Bu bakımdan vergilerin azaltılması sureti ile cari gelirde meydana gelen bir artış toplam talebi arttırmamaktadır.

Parasalcılara göre kamu harcamalarının etkin olmadığının ifadesi ise kamu harcamalarının kamu borçlanması ve vergilerle finanse edilmesindendir. Eğer devlet kamu harcamalarını finanse etmek amacıyla borçlanırsa bu durumda ödünç verilebilir fon piyasasında fon talebi fazlalığı oluşacaktır. Fon talebindeki artış faiz oranlarını da arttıracaktır. Artan faiz oranları özel kesimin fon talebinin düşmesine ve yatırımların azalmasına neden olacaktır. Bu bakımdan kamu harcamalarının finansmanı, özel sektörün yatırımları üzerinde bir etki oluşturmaktadır ve bu durum dışlama etkisi olarak adlandırılmaktadır.

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bölüm Soruları

1. Aşağıda tırnak içindeki verilen ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu beliritniz.
   "Monetarist okula göre nominal para arzı nominal milli geliri belirleyen en önemli etkendir."
2. Aşağıda tırnak içindeki verilen ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu beliritniz.
   "Monetarist iktisat okulu 1955-1965 yılları arasında John Maynard Keynes ve diğer bazı iktisatçılar tarafından kurulmuştur."
3. Aşağıda tırnak içindeki verilen ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu beliritniz.
   "Monetarist iktisatçılar maliye politikalarının para politikalarından daha önemli ve etkili olduğunu ileri sürmektedirler."
4. Milton Friedman geleneksel paranın miktar teorisi yaklaşımını yeniden yorumlamış ve …… yaklaşımını ortaya atmıştır.
5. Monetarist iktisatta uyumcu beklentili Phillips eğrisinin klasik Philips eğrisi göre farklılık oluşturan değişkeni P_e yani …… dır.
6. Monetaristlere göre kamu harcamaları aşağıdaki yöntemlerin hangisiyle finanse edilirse ekonomide enflasyon oluşmayacaktır?
   I) para basılarak
   II) kamu borçlanması yoluyla
   III) vergilerin arttırılması yoluyla
   IV) vergilerin düşürülmesi yoluyla

A)I-II B) I-III C) II-III D) II-IV E) III-IV

7) Aşağıdakilerden hangisi monetarist iktisat okulunun temel varsayımlarından biri değildir?

A) Uzun dönem göz önüne alındığında nominal para arzındaki artış veya azalışlar fiyatlar genel seviyesi üzerinde önemli bir etki oluşturmaktadır.

B)Monetarist okula göre kısa dönemde nominal para arzında meydana gelen bir değişme reel değişkenleri etkileyebilir.

C)Nominal para arzında meydana gelen bir artış, monetarist iktisat okuluna göre reel konjonktür dalgalarına neden olan en önemli faktörlerin başında gelmektedir.

D)Monetarist iktisatçılar ekonomide özel sektörün istikrarlı olduğunu ileri sürmektedirler.

E)Fiyatlarda meydana gelen hareketlilik, üretim ve gelir etkilerinin ortaya çıkmasından yaklaşık 1-2 ay sonra oluşmaktadır.

8) Monetaristlere göre aşağıdakilerden hangisi bireylerin reel para talebini azaltır?

A) Bireylerin servetlerinin artması

B) Faiz oranlarının düşmesi

C) Beklenen enflasyon oranın azalması

D) Hisse senetlerinin beklenen getirisi artması

E)Bireylerin daha tutumlu bir davranış sergilemeleri

9) Aşağıda verilen ifadelerden hangileri doğrudur?

I) Monetaristlere göre uzun dönemm Philips eğrisi üzerindeki her noktada işsizlik oranı doğal işsizlik oranına eşit bir seyir izlemektedir.

II) Monetaristlere göre uzun dönemde işsizlik oranı ile enflasyon oranı arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

III) Monetarist iktisatçılara göre maliye politikası etkindir.

IV) Monetaristlere göre tüketim sürekli gelirin bir fonksiyonudur.

A)I-II B) I-III C) II-III D) I-IV E) III-IV

10. Monetaristlere göre devlet kamu harcamalarını finanse etmek amacıyla borçlanırsa bu durumda ödünç verilebilir fon piyasasında fon talebi fazlalığı oluşacak böylece faiz oranları da artacaktır. Artan faiz oranları özel kesimin fon talebinin düşmesine ve yatırımların azalmasına neden olacaktır. Bu duruma ne denmektedir?

A) Dışlama etkisi B) Öteleme etkisi C) Faiz oranları etkisi

D) Monetarist etki E) Özel sektör etkisi

Cevaplar

1) Doğru
2) Yanlış
3) Yanlış
4) modern miktar teorisi
5) beklenen enflasyon oranı
6) C
7) E
8) D
9) D
10) A

11. YENİ KLASİKLER VE YENİ KEYNESYEN OKUL

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

11.1.

11.2.

11.3.

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	**Kazanım**	**Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği**

Anahtar Kavramlar

Giriş

11.1. YENİ KLASİKLER

Yeni klasik iktisat Keynes'in görüşlerine karşı Milton Friedman'ın geliştirmiş olduğu monetarist okulun içinde yetişen, John F. Muth, Robert Barro, Thomas Sargent, Robert Lucas, Neil Wallace gibi iktisatçılar tarafından kurulmuştur. Keynes'in görüşlerine karşı bir devrim niteliğinde olan parasalcı okulun bir diğer ayağı da denilebilir. İki temel ilkeye dayanır; bunlardan birincisi piyasaların kendiliğinden dengeye geldiği varsayımıdır. Diğer bir ifadeyle piyasaya mal arz eden ile mal talep edenlerin, arz-talep miktarlarının birbirine eşit olması durumudur. İngilizce literatürde *Market Clearing* olarak adlandırılır. İkinci temel varsayımı ise '*Rasyonel Beklentiler Teorisi'*dir. Bu teoriye göre iktisadi karar birimleri bir olayın gerçekleşmesiyle ilgili tüm verilere/bilgilere sahiptir ve kararlarını oma göre alıp sistematik hata yapmazlar. Yeni Klasik okul, Rasyonel Beklentiler Okulu olarak da adlandırılmaktadır.

11.1.1. Yeni Klasik Okulun Temel Varsayımları

11.1.1.1. Rasyonel Beklentiler Hipotezi

Ekonomik karar alma birimlerinin kararlarını alırken tam bilgi sahibidirler ve sistematik hata yapma olasılıkları düşüktür. Ya diğer bir değişle iktisadi birimler iktisat politikası yapıcıları tarafından sürekli kandırılamazlar. Rasyonel beklentiler varsayımı altında politika uygulamaları ve başarıya ulaşma koşulları da zorlaşmaktadır. Yani bir politika uygulanacaksa öncelikle rasyonel olan iktisadi birimlerin buna adapte olması kendi çıkarlarına yönelik karşı politikalar üretmesi zaman almayacaktır. Hatta daha uygulamaya geçilmeden bile başarısızlığa uğrayabilir. Bu durumu aşağıda *Politika etkisizliği teoremi* ile açıklamamız daha doğru olacaktır.

11.1.1.2. Politika Etkisizliği Teoremi

Son derece rasyonel olan ekonomik birimler iktisadi sistemi ve uygulanacak politikaları çok yakından takip ettikleri ve tam bilgiye sahip olduklarından dolayı çıkarlarını maksimize edecek tepki mekanizmasını devreye sokarlar. Örneğin; enflasyon beklentilerinin yüksek olduğu bir ekonomide işçiler reel ücretlerinin düşeceklerini öngördüklerinden zam talep edecekler. İşveren ise bu durumda iş ve üretim kaybının yaşanmaması için ücretleri artıracaktır. Ücretlerde reel bir kayıp olmayacaktır. Fakat ürün fiyatları ücret artışlarının meydana getirdiği maliyet artışı nedeniyle artacağından çıktıda bir değişim olmayacak, fiyatlar genel seviyesindeki artış beklentilerin daha da üstünde yaşanacaktır. Bu durumda yukarıda bahsettiğimiz yeni klasiklerin temel varsayımlarından olan piyasaların kendiliğinden dengeye gelmesi varsayımına gelinir daha açık ifadeyle piyasalara müdahale edilmemelidir; zira piyasalar zaten kendiliğinden piyasa arz talep koşullarında dengeye gelmektedir.

11.1.1.3. Piyasaların Temizlenmesi (Market Clearing) Varsayımı

Yeni Klasik Okulda Klasikler'in söylediği gibi piyasada fiyatlar ve ücretler aşağı yukarı yönlü esnektir. Bu nedenle ekonomide meydana gelen herhangi bir olumsuzluk durumunda ekonomi kendiliğinden dengeye gelecektir. Örneğin ekonomide resesyon durumunun yaşandığını

varsayalım, durgun bir ekonomide doğal olarak işsizlik artacaktır. Daha önce belirli bir ücretin altına çalışmayan işçiler iş bulamayacaklarından daha düşük ücretle çalışmaya razı olacaklar ve işsizlik yeniden azalacaktır.

11.1.1.4. Ricardo-Barro Hipotezi

Daha önce bahsettiğimiz gibi Ricardo'nun Ricardo'cu Denklik Teoremi'ne ilişkin ilk görüşü, 'Politik İktisadın ve Vergilemenin İlkeleri' (The Principles of Political Economy and Taxation) adlı kitabında yer almıştır. Daha sonra Barro bu hipotezi geliştirmiştir. Ricardo-Barro hipotezine göre devletin finansmanını borçlanmayla yapması ileride vergi yükünün artması anlamına geleceğinden iktisadi büyümeye hiçbir katkı sağlamayacaktır. Yani hükümetin borçlanmaya gideceğini öğrenen rasyonel iktisadi birimler, borç ve borç faizinin geri ödemesi geldiğinde daha fazla vergi yükü ile karşılaşacaklarını bildiklerinden tasarruflarını artırıp tüketimlerini kısacaklardır. Böylece hükümetin borçlanma ile planladığı toplam talep artışını sağlayamayacak çünkü ekonomik birimler çoktan tasarruflarını artırarak önlemlerini almışlardır. Görüldüğü gibi bu durum maliye politikası etkisiz kılar. Zaten yeni klasiklerde maliye ve para politikalarının etkisizliğini savunmakta ve *en iyi politikanın politikasızlık* olduğunu öne sürmektedirler.

11.1.1.5. Yeni Klasikler ile Klasikler Arasındaki Temel Farklar

Yeni Klasikler ile Klasikler iki temel yönüyle birbirinden ayrılırlar. Birincisi mal, hizmet, faktör fiyatlarının dengeye gelme süresi ile ücret ve fiyatların dengeye gelme süreleri eş zamanlı olarak gerçekleşmektedir. İkincisi ise klasik iktisadın temelini oluşturan tam istihdam düzeyindeki denge durumu yerini yeni klasiklerde doğal işsizlik oranında denge durumuna bırakmıştır.

11.1.1.6. Yeni Klasik Okul'da Rasyonel Beklentilerin Keynesyen ve Monetarist Okul'dan Farkları

- Keynesyen Okul'da Rasyonel Beklentiler yatırımcıların yatırım kararlarını gelecekteki beklentilerine göre almaları temel alınmıştır.

- Monetarist Okul'da bilindiği gibi Rasyonel beklentiler değil Adaptif Beklentiler söz konusudur. Yani geçmişte meydana gelen olaylara/tecrübelere karşı bir savunma mekanizması geliştirilmiştir. Bu durum hata payının artmasına ve adaptasyonun zaman almasına sebep olmaktadır.

- Yeni Klasik Okul'da Rasyonel Beklentiler Hipotezi, asla sistematik hata yapmayan her türlü bilgi ve veriye sahip bugün alacakları kararların tümünü gelecekteki beklentilerine göre belirleyen birimlerdir. Tabi bu durum asla yanlış karar almayacakları anlamına gelmez ama sistematik hata yapmayacakları anlamına gelir.

Yeni Klasik Okulda tüm bireylerin her türlü bilgiye sahip olduklarını ve bu yüzden karar alırken sistematik hata yapmayacaklarını belirtmiştik ve bu durumun ise iktisat politikalarını

etkisizleştirdiğine önceki konularda değinmiştik. İktisadi birimlerin öngörebildikleri ve öngöremedikleri politikaların etkinliğinin ne olacağını tartışmamız gerekir.

11.1.1.7. Öngörülen Para Politikasının Etkinliği

Yeni Klasik Okula göre son derece rasyonel olan bireylerin herhangi bir politikayı öngörmeleri neticesinde toplam çıktı miktarında bir değişiklik yaşanmayacağından bahsetmiştik. Çünkü beklenen para politikası işçiler ve firmaların hata yapmalarını engelleyecektir. Ayrıca ücret ve fiyatların aşağı ve yukarı yönlü esnek olmaları uygulanacak herhangi bir politika karşısında arz ve telep koşullarına göre herhangi bir müdahale olmadan kendiliğinden dengeye gelecektir. Fakat her ne olursa olsun mevcut bir olumsuzluğun çözülememesi ya da kısa vadeli düzenlemeler yapılmak istendiğinde uygulanacak politikanın etkinliği önemlidir. Bu durumda öngörülen bir para politikasının etkinliğinin şekil üzerinde daha iyi anlaşılabilecektir.

Şekil-1. Öngörülen Para Politikası

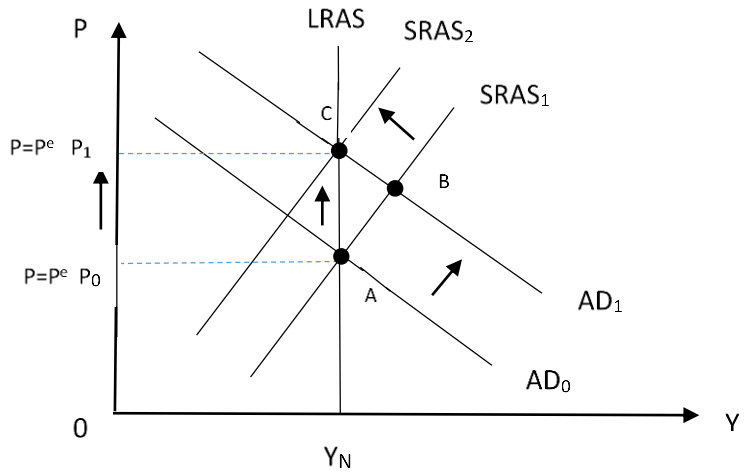

Şekil-1'de ekonomi başlangıçta A noktasında dengededir. Denge noktasında hasıla düzeyi Y_N dir. Denge fiyat ise P_0 dır. Bu fiyat düzeyi şekilde görüldüğü gerçekleşen fiyat düzeyidir ve beklenen fiyat düzeyine (P^e) eşittir. Aynı zamanda gerçekleşen hasıla düzeyi beklenen hasıla düzeyine de eşittir. Hasılayı artırmak amacıyla genişletici para politikası uygulayacak olursak yani para arzını artırırsak, toplam talep eğrisi AD_0 konumundan AD_1 konumuna gelecektir. Toplam talep artınca enflasyon artacak yani fiyatlar genel seviyesi yükselecek P_1 noktasına gelecektir. Bu noktadan sonra artan fiyatlar reel ücretleri düşürecektir. Tabi bunu öngören rasyonel bireyler ücret artışı talep edeceklerdir. Firma sahipleri de tam bilgi sahibi olduklarından dolayı işçilerin nominal ücretlerini artıracaktır. Ayrıca zaten bu durumu beklemektedirler. Bu yüzden B noktasında hiç durmadan C noktasına gelirler yani çıktıda kısa süreli bile bir artış yaşanmaz. Üretimde, çıktıda, istihdamda herhangi bir değişim olmazken fiyat artışları ekonomiye miras kalmıştır. Firmalar ise para arzında meydana gelen artış

neticesinde artan fiyatlar genel düzeyini öngörürler ve üretiminde ya da satışında bulundukları ürünlerin fiyatlarını artırırlar herhangi bir üretim artışı ya da çıktı artışına gitmezler bu yüzden denge diğer bir ifadeyle firmalar fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen artışı kendi malına yönelik talebin artmasından dolayı ortaya çıkan bir nispi fiyat artışı olarak değerlendirmezler. Bu yüzden üretim ve istihdamı artırmazlar. Özetle genişletici para politikası ile toplam talebi artırıp, çıktıda bir artışı planlayan bir iktisat politikası etkili olmayacaktır.

11.1.1.8. Öngörülmeyen Para Politikasının Etkisi

Yukarıda bireylerin tam bilgiye sahip olup, uygulanacak bir para politikasında nasıl davranışlar göstereceklerini inceledik ve politikanın etkisiz olacağını gördük. Para politikası öngörülemeyince rasyonel bireyler bilgi eksikliğinden öngörüde hata yapabilmektedirler. Bu nedenle çıktıda kısa süreli bir artış yaşanabilmektedir. Bunu şekil üzerinde görecek olursak.

Şekil-2 Öngörülmeyen Para Politikası

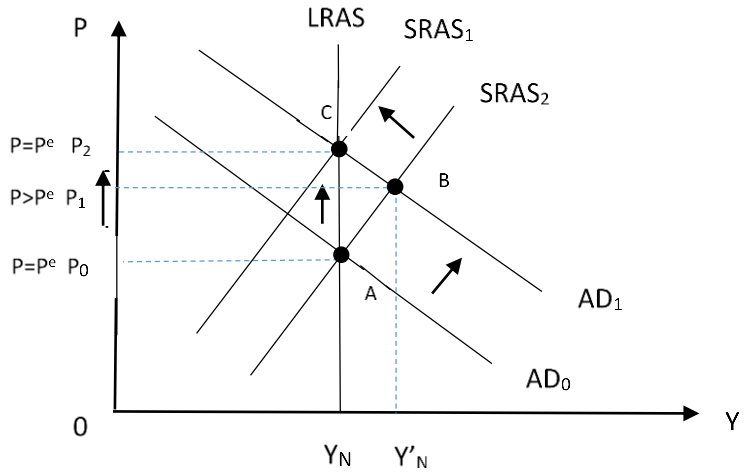

Şekil 2'de ekonomi başlangıçta A noktasında dengededir. Yine P_0 gerçekleşen fiyat düzeyi, Y_N denge çıktı miktarıdır. A denge noktasında oluşan fiyat ve hasıla beklenen fiyat ve hasılaya eşittir. Toplam talep artışı ile çıktı artırmak istendiğinde ve bunu para politikası ile yapmak istediğimizde para arzını artırırız. Artan para arzı neticesinde toplam talep artacak ve AD_0 sağa kayarak AD_1 halini alacak ve kısa dönem arz eğrisi ile B noktasında kesişecektir. Fiyatlar yükselerek P_1 olurken, hasıla artarak Y'_N olmaktadır. Çünkü P_1 fiyat düzeyinde gerçekleşen fiyat düzeyi beklenen fiyat düzeyinden büyüktür ($P>P^e$). İşveren ve işçiler bu durumu beklemediklerinden ötürü fiyat artışlarını kendi mallarına olan artıştan kaynaklandığını düşünerek üretim artışına neden olur. Çıktı doğal seviyesinin üzerine çıkarken işsizlik doğal seviyenin altına inmektedir. Belli bir süre B noktasında denge sağlanır. Bu durum geçicidir çünkü fiyat artışlarının fiyatlar genel düzeyindeki artıştan kaynaklandığı anlaşılır. Firmalar üretimlerini kısarlar ve bu durum kısa dönem arz eğrisinin ($SRAS_1$) kayarak ($SRAS_2$) konumuna gelmesine neden olur. Böylece yeni denge noktası C noktasında oluşur. Bu denge aynı zamanda uzun dönem dengesidir. Çünkü C noktası uzun dönem arz

eğrisi üzerinde (LRAS) üzerindeki bir noktadır. Fiyatlar P_2'ye yükselirken, denge hasıla miktarı yine başlangıçtaki (Y_N) doğal hasıla düzeyini almaktadır.

11.2. YENİ KEYNESYEN OKUL

Yeni Keynesyen adını Micheal Parkin'in 1984 yılında yayınladığı bir makalesindeki kullanımından almıştır. Yeni Keynesyen görüşün savunucuları, M. Parkin, J. Yellen, A. Okun, G. Mankiw, S. Fischer, G. Akerlof, E.Phelps, O. Blanchard, J. Taylor, L. Ball, J. Stiglitz, D. Romer ve A. Blinder gibi iktisatçılardır. Yeni Klasik Okulun, Keynes'in teorisine yapmış olduğu şu eleştirilerden ötürü ortaya çıkmıştır. Birinci eleştiri, Keyesin Makro İktisat Teorisi olaylara tamamen talep yönlü yaklaştığından arz yönü zayıftır. İkincisi Keynes'in teorisindeki beklentiler uyumcu beklentiler hipotezine dayanmaktadır. Bildiğimiz gibi rasyonel beklentiler hipotezi oldukça gelişmiş bir hipotezdir. Üçüncüsü ise Keynes'in teorisinin mikro iktisadi bir yanı çok zayıftır.

11.2.1. Yeni Keynesyen Okulun Varsayımları

11.2.1.1. Yeni Keynesyen Okul ücret ve Fiyatların Yapışkan Olduklarını İleri Sürerler:

Yeni Keynesyen Okula göre ücret ve fiyatlarlar yapışkandır. Bunun nedenlerine aşağıda yer verilmiştir.

11.2.1.1.1. Etkin Ücret Teorisi

İş gücü verimliliği ile ücretler arasında doğru orantılı bir ilişkinin olduğunu ileri süren teoridir. Yani işçiye daha fazla ücret ödenmesi neticesinde işçinin daha verimli çalışması durumudur. Firmalar aksi bir durumda zarar etme ihtimallerine karşın ücretleri düşürmemesi olarak da tanımlanabilir.

11.2.1.1.2. Zımni Sözleşmeler Kuramı

Zaman içerisinde meydana gelen konjonktürel dalgalanmalara bağlı olarak yaşanabilecek olumsuzluklardan en çok işçiler ücretli kesim risk almak istememektedir. Bu nedenle bir sözleşmeye bağlı olarak düşük ücretle çalışmayı kabul ederler. İşverenler ise sözleşmeye bağlı sürekli çalıştırmaya razı olurlar. Aslında işçi ile işveren arasında gizli bir anlaşma vardır. İşte bu durum ücret katılığına sebep olmaktadır.

11.2.1.1.3. İçerdekiler Dışardakiler Kuramı

Sendikalar, toplu iş sözleşmeleri ve kanunlarla korunan işçilerin işten çıkarılma maliyetleri oldukça yüksektir. Ayrıca belirli bir tecrübe kazanmış işçinin işten çıkarılması neticesinde yeni işe girecek işçi işte uzmanlaşıncaya kadar işverene oldukça yüksek maliyet çıkarmaktadır. Bu nedenle içeride yani işte olanlar dışarıda olup iş bulamayanları dışlamaktadırlar.

11.2.1.1.4. Menü Maliyetleri

Fiyat katılığının bir diğer sebebi ise firmaların menü (fiyat katalog) maliyetleridir. Özellikle enflasyonist dönemlerde firmalar için yüksek bir maliyete sebep olurlar. Fiyatlarda meydana gelen sürekli değişiklik yeni kataloglara, reklamlara, broşürlere yapılan harcamalardan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle eğer enflasyonist bir ortam söz konusu değilse işletmeler kendilerine optimal bir fiyat düzeyi belirleyip o fiyata uymayı tercih ederler.

11.2.1.1.5. Koordinasyon Yetersizlikleri

Koordinasyon yetersizliği aslında firmalar arası koordinasyon yetersizliği, firmaların piyasa ya da içinde bulundukları endüstri ile koordinasyonundaki yetersizlikler, işçilerle sendikalar arasındaki koordinasyon yetersizlikleri neticesinde fiyatlarda ve ücretlerde meydana gelen değişimlere birden adapte olamaması sorununu ifade eder.

11.2.1.1.6. Uzun Dönemli Sözleşmeler

İşverenlerin işe alım süreçlerinde yaptıkları uzun dönemli sözleşmeler bağlayıcıdır. Sözleşme gereği herhangi bir fiyat artışı fiyatlara yansıyacaktır. Ayrıca firmaların kendi aralarında yaptıkları sözleşmelerde fiyat katılığına sebebiyet verir çünkü yapılan sözleşmeler belirli bir fiyattan belirli bir dönem alım-satım sözleşmelerini kapsar.

11.2.1.1.7. Fiyat Ayarlamalarında Meydana Gelen Gecikmeler

Firmalardaki değişimlere firmalar birden entegre olamazlar bu durum biraz zaman alır. Piyasada kendi mallarının ikamesi olan malların fiyatları değişmedikçe rekabet edebilmek için öncelikle onların fiyatlarını değiştirmesini beklerler. Yoksa mevcut müşterilerini kaybetme olasılıkları vardır.

11.2.1.2. Histerezis İşsizlik

Histerezis işsizlik yapısal ya da bir teknolojik bir şok neticesinde işsiz kalan bir işçinin tekrar işe dönebilmesi için belirli bir süreye ihtiyaç duyması durumudur. Örneğin bilgisayar kullanmasını bilmeyen bir işçinin yerine bilgisayar kullanan bir işçinin istihdam edilmesi durumunda işsiz kalan işçinin bilgisayar kullanma becerisini geliştirinceye kadar işsiz kalması durumu Histeresiz işsizliktir.

11.2.1.3. Öngörülen Para Politikası

Yeni Keynesyen Okula göre öngörülen para politikası çıktı düzeyinde bir değişime neden olur çünkü fiyatlar Yeni Klasik Okul'da olduğu gibi esnek değildir. Kısacası buna sebep olan şey fiyat katılığıdır. Yukarıda da ayrıntılı olarak bahsettiğimiz gibi ekonomide genel fiyatlar düzeyinde meydana gelen bir değişime adapte oluncaya kadar bir süre geçmesinden ötürü çıktıda kısa süreli bir değişiklik olacaktır.

Şekil-3. Yeni Keynesyen Öngörülen Para Politikası

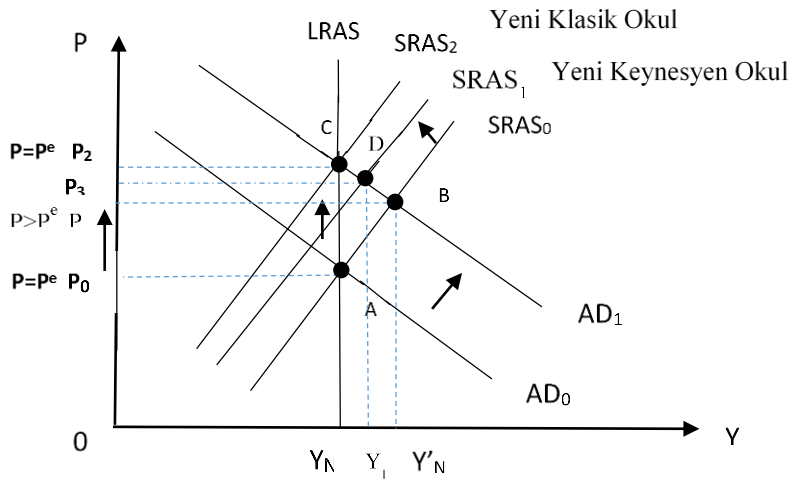

Şekil-3'te başlangıçta denge A noktasındadır. Y_N denge hasıla düzeyi P_0 denge fiyat düzeyidir. Ayrıca bu noktalarda beklenen hasıla ve fiyat düzeyi gerçekleşen hasıla ve fiyat düzeyine eşittir. Para politikası uygulayıcıları –günümüzde merkez bankası- toplam talebi artırmak amacıyla para arzını artırdığını varsayalım toplam talep artacak ve AD_0 konumundan AD_1 konumunu almaktadır. Fiyatlar genel düzeyinin artması reel ücretleri azaltacaktır fakat Yeni Keynesyen Okulda fiyatlar katı olduğunda yeni fiyatlara uygun olarak nominal ücret artışları yukarıda da saydığımız (etkin ücret teorisi, menü maliyetleri, uzun dönemli sözleşmeler gibi) birçok nedenden ötürü birden olamayacaktır. Kısa dönem arz eğrisi de Yeni Klasiklerde olduğu gibi $SRAS_0$'dan $SRAS_2$'e kaymayacak $SRAS_1$'de toplam talep eğrisiyle kesişecektir. Fiyat düzeyi P_3'te ve hasıla düzeyi de Y_1 noktasında oluşmaktadır. Şekilde de açıkça görüldüğü gibi D noktası C noktasına göre daha düşük bir fiyat ve doğal çıktı düzeyinden ise daha yüksek bir çıktı düzeyini temsil etmektedir.

11.2.1.4. Öngörülmeyen Para Politikası

Yeni Keynesyen Okula göre para politikası çıktı düzeyini öngörülen para politikasına nispeten daha fazla artırmaktadır. Yeni Klasik Okulda olduğu gibi bu durum tahmin hatalarından kaynaklanmaktadır. Örneğin merkez bankası kamu oyuna duyurmadan yapmış olduğu parasal bir genişleme, gerçekleşen enflasyon ya da fiyatlar genel seviyesi beklenen fiyat düzeyinden yüksek olmasına neden olacaktır. Dolayısıyla çıktıda bir artış yaşanacaktır. Rasyonel iktisadi birimler bu durumu beklemediklerinden ve önlem alamadıklarından çıktı ve hasıla düzeyi de öngörülen para politikasından daha yüksek bir düzeyde gerçekleşecektir. Bunu şekil üzerinde görecek olursak.

Şekil-4. Keynesyen Okulda Öngörülmeyen Para Politikası

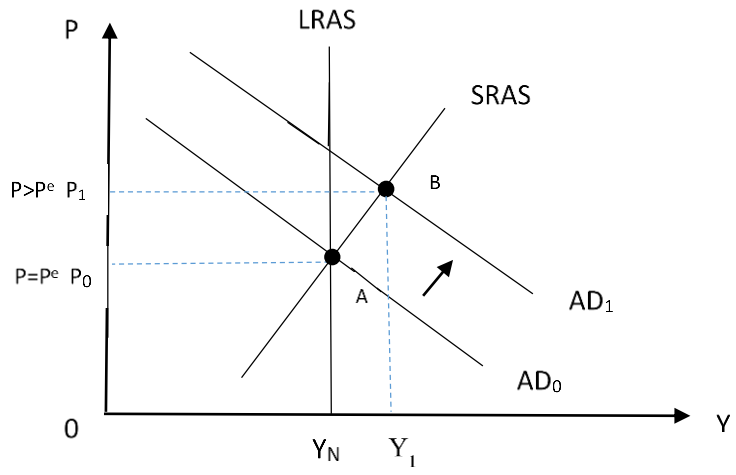

Şekil-4'te A noktası başlangıç denge noktasıdır. Bu noktada beklenen fiyat ve hasıla düzeyi gerçekleşen fiyat ve hasıla düzeyine eşittir. Merkez bankasının para arzını kamu oyuna hiçbir şekilde duyurmadan artırması neticesinde toplam talep eğrisi AD_0 sağa kayarak AD_1 durumuna gelecektir. Yeni denge noktası B noktasında oluşur. Bu noktada gerçekleşen fiyat düzeyi beklenen fiyat düzeyinden daha yüksektir. Ayrıca Y_1 çıktı düzeyi doğal çıktı düzeyinden daha yüksek bir konumda oluşmaktadır. Ayrıca yukarıda da belirttiğimiz gibi öngörülmeyen para politikası, öngörülen para politikasından daha çok çıktı miktarını artırmaktadır.

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bölüm Soruları

1. Yeni Klasik okulda piyasaya mal arz eden ile mal talep edenlerin, arz-talep miktarlarının birbirine eşit olması durumu İngilizce literatürde …….. olarak adlandırılır.
2. Yeni klasikler maliye ve para politikalarının etkisizliğini savunmakta ve en iyi politikanın …….. olduğunu öne sürmektedirler.
3. Aşağıda tırnak içindeki verilen ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu beliritniz.
   "Yeni Klasik Okulda tüm bireylerin her türlü bilgiye sahip oldukları ve bu yüzden karar alırken sistematik hata yapmayacakları varsayılır."
4. Aşağıda tırnak içindeki verilen ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu beliritniz.
   "Yeni klasik okula göre bir ekonomide öngörülen para arzı artışında kısa dönemde üretim miktarı artar ama uzun dönemde üretim miktarı başlangıç seviyesine geri döner."
5. "Yeni klasik okula göre bir ekonomide öngörülemeyen bir para arzı artışı gerçekleştiğinde uzun dönemde üretim miktarı artar."
6. Aşağıdakilerden hangisi yeni keynesyen okulun temsilcilerinden bir tanesi değildir?

A) J. Yellen B) John F. Muth C) G. Mankiw D) S. Fischer E)G. Akerlof

7) Aşağıda verilen ifadelerden hangileri yanlışıtr?

I) Yeni Keynesyen Okula göre ücret ve fiyatlarlar yapışkandır.

II) Yeni Keynesyen Okula göre öngörülen para politikası çıktı düzeyinde bir değişime neden olmaz.

III) Yeni Keynesyen Okula göre öngörülemeyen bir para arzı artışı çıktı düzeyinde artışa neden olmaktadır.

IV) Yeni Keynesyen Okula göre en iyi politika politikasızlıktır.

A)I-II B) I-III C) II-III D) II-IV E) III-IV

8) Yeni Keynesyen iktisat okuluna göre yapısal ya da bir teknolojik bir şok neticesinde işsiz kalan bir işçinin tekrar işe dönebilmesi için belirli bir süreye ihtiyaç duyması durumuna ne ad verilmektedir?

A) Yapısal işsizlik B) Histeresiz işsizlik C) Friksiyonel işsizlik

D) Mevsşmsel işsizlik E) Teknolojil işsizlik

9) Yeni Klasik iktisatçılara ve Yeni Keynesyen iktisatçılara göre öngörülmeyen parasal genişleme politikasının uzun dönemde enflasyon oranı üzerinde etkisi aşağıdakilerden hangisidir?

	Yeni Klasik iktisatçılar	Yeni Keynesyen iktisatçılar
A)	Artar	Değişmez

B)	Değişmez	Değişmez
C)	Artar	Artar
D)	Değişmez	Artar
E)	Artar	Azalır

10) İş gücü verimliliği ile ücretler arasında doğru orantılı bir ilişkinin olduğunu ileri süren teoridir. İşçiye daha fazla ücret ödenmesi neticesinde işçinin daha verimli çalışması durumudur. Bu anlatılan teori aşağıdakilerden hangisidir?

A) Zımni Sözleşmeler Kuramı

B) Uzun Dönemli Sözleşmeler

C) İçerdekiler Dışardakiler Kuramı

D) Koordinasyon Yetersizlikleri Kuramı

E) Etkin Ücret Teorisi

Cevaplar

1) Market Clearing
2) Politikasızlık
3) Doğru
4) Yanlış
5) Yanlış
6) B
7) D
8) B
9) C
10) E

12. TÜRKİYE EKONOMİSİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

12.1.

12.2.

12.3.

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	**Kazanım**	**Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği**

Anahtar Kavramlar

Giriş

12.1. 1923-1929 Yılları Arası Türkiye Ekonomisi

Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte mevcut düzende bazı değişikliklerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Liberal (Serbest Piyasa) ekonomi görüşünün hakim olduğu bir dönemdir. Devlet özel sektörü teşvik için yoğun çaba harcamıştır. Ekonomi politikalarının temelini ve ulusal ekonomiyi kurma çabalarının ilk adımını, Cumhuriyetin ilanından yaklaşık dokuz ay kadar önce 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir Banka Han binasında yapılan İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar oluşturmuştur.

12.1.1. İzmir İktisat Kongresi

Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni kuruluş aşamasında olduğu bu dönemdeki sektörel ve ulusal ekonomik sorunlarının görüşüldüğü, tartışıldığı ve belirli kararların alındığı bir kongredir. Kongreye devleti temsilen görevlendirilmiş daire başkanları, işçi, tüccar, sanayici, çiftçi temsilcileri olmak üzere toplam 1135 delege katılmıştır. Kongrenin amacı, 4 ay sonra imzalanacak olan Lozan antlaşmasında iktisadi çıkarlarımıza yönelik kararların alınmasını sağlamak ve bilindiği gibi kurtuluş savaşından yeni çıkmış bir ülkenin ekonomik problemlerini çözmektir. Kongrede alınan kararlar *Misak-ı İktisadî Esasları* adı altında kitap haline getirilip yayınlanmıştır. Sanayi sektörü önce olmak üzere tarım ve hizmetler sektörünün geliştirilmesi öngörülmüştür.

12.1.1.1. İzmir İktisat Kongresi'nde Alınan Kararlar

1. Hammaddesi yurt içinde yetişen veya yetiştirilebilen sanayi dalları kurulması gerekmektedir.

1. Özel sektörün yapamayacağı yatırımları devletin üstlenmesi
2. Aşar vergisinin kaldırılması (Bu verginin kaldırılmasıyla oluşan vergi kaybı dolaylı vergilerin artırılması ile karşılanmıştır.)
3. Özel sektöre kredi verilmesi ve bunun için bir banka kurulması
4. Yabancıların kurdukları tekellere son verilmesi
5. Demir yolları inşasına önem verilmesi
6. Dış Dünya ile rekabet edebilecek kitlesel sanayi kollarının kurulması
7. Sendika hakkının tanınması
8. İş erbabına amele değil işçi denilmesi
9. Ulusal malların taşınmasında indirim yapılması

10. Reji İdaresinin kaldırılması (Reji İdaresi: Osmanlı İmparatorluğu'nda, dış borçlara karşılık olarak tütün ekimini ve tütün işlenmesini düzenlemek üzere Fransız sermayesiyle kurulan tekel idaresi)

11. Amele Kavramı yerine işçi kavramı kullanılacaktır.

12. Lüks mal ithalinden kaçınılması

gibi çeşitli kararlar alınmıştır. Kararlardan açıkça anlaşıldığı üzere, serbest piyasa ekonomisinin hakim olduğu ve devletin özel sektörü, her konuda teşvik edip koruduğu bir yapı oluşturulmuştur. Karma ekonomik sistemin (devlet ile özel sektörün ekonomik faaliyetler içerisinde birlikte hareket etmesi) hakim olduğu bir dönemdir. Çünkü özel sektörün sermaye, girişimci, deneyim, bilgi gibi eksiklikleri vardı. Bu durumda alınan kararlar doğrultusunda sanayileşmenin yolu devletin üretim faaliyetlerinde özel sektörle birlikte hareket etmesinden geçmekteydi. Bu nedenle İktisadi Devlet Teşekkülleri (İDT) kuruldu. Sanayileşme stratejisi olarak bu dönemde *ithal ikamesi* benimsenmiştir. İthal ikamesi; Daha önce yurt dışında ithal edilmekte olan malların, uygulanan koruyucu ve özendirici önlemlerle yurt içinde üretilmesini öngören bir sanayileşme stratejisidir. İthal ikamesi ile dış koruma daima el ele gider. Kurulan endüstriler, her türlü dış ticaret ve kambiyo politikalarıyla dış piyasanın rekabetinden korunmaya çalışılır.

12.1.1.2. Kongrede Alınan Kararların ve Uygulanan Politikaların Sonuçları

- Öncelikle bu dönemde uygulanan ya da uygulanması düşünülen politikalardan beklenen sonucun alınamamasının en önemli sebebi 1923-1929 yılları arasındaki iktisat politikalarının Lozan anlaşması hükümlerinin altında ezilmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Lozan Anlaşması 5 yıl boyunca gümrük politikasını kısıtladı. Dış ödemeler bilançosu açık verdi. Uzun vadeli sermaye girişleri sadece dışarıya faiz ve kar ödemelerini karşıladığından, dış açık kısa vadeli borçlanma ile karşılandı. Ayrıca Lozan anlaşması yerli mallarla ithal mallara uygulanan satış ve tüketim vergi oranlarının aynı olmasını öne sürmekteydi. Fakat devlet tekellerinin uygulayacağı fiyatlara kısıtlama yoktu. Bu durum yurtiçi firmaların rekabet gücünü olumsuz etkilemiştir.

- İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar ülkemizdeki organizasyon, sermaye ve girişimci gibi yetersizliklerden ötürü tam anlamıyla uygulanamamıştır. Dış rekabet gücünü artırmak için sanayi sektörünün korunma çabası sonuç vermemiş ve Lozan'dan dolayı 1927 yılına kadar yasal düzenlemeler uygulamaya konulamamıştır.

- Bu dönemde sanayiyi teşvik etmek amacıyla çok sayıda banka kurulmuştur. Bu bankalar; Türkiye İş Bankası, Türkiye Sınai ve Maadin Bankası, Türkiye Sanayi Kredi Bankası, Emlak ve Eytam Bankası ve birçok mahalli banka kurulmuştur.

- 1926 yılında Osmanlı Dönemi'nden beri alınmakta olan harp ve temettü vergisi kaldırılmıştır. Yine aynı yıl kabotaj kanunu ile Türk deniz ticareti ve taşımacılığının gelişimi sağlanmıştır.

- 1924 yılında demir yollarının devletleştirilmiştir. Demir yollarının geliştirilmesine ve uzatılmasına öncelik verilmiştir.

- 1915 yılında çıkarılan teşviki sanayi kanunu 1927 yılında geliştirilerek, yerli sanayi sektörüne ucuz devlet arazisi tahsisi, çeşitli vergi muafiyetleri, taşıma indirimleri gibi teşvikler ve muafiyetler getirilerek sermaye birikimine destek verilmiştir.

Görüldüğü 1923- 1929 yılları arasında liberal bir ekonomi politikası uygulanmak istenmekte savaştan yeni çıkılması, yeterli sermaye ve bilgiye sahip olunamaması gibi nedenlerle istenilen hedeflere ulaşılamayacağı için devletin özel sektörle birlikte ekonomide üretime katılması istenmiştir. Fakat yukarıda bahsettiğimiz Lozan Anlaşması ve diğer siyasi ve ekonomik nedenlerden ötürü uygulamalardan istenilen sonuçlar alınamamıştır. 1924-1929 yılları arasında üretim yılda ortalama yüzde 10,9, sanayi üretim ise yüzde 8,5 oranında artış kaydetmiştir. Fakat bu sonuç, üretim kapasitesine yapılan ilavelerden çok, geçmişte meydana gelen kapasite boşluklarının kullanılmasının bir sonucu olduğundan pek sevindirici değildir.

Tablo-1. 1923-1929 Yılları Arası Ekonomik Göstergeler

Yıllar	GSYMH	Bütçe Açıkları	Sanayi/GSMH	İthalat/GSMH	İthalat/GSMH
1923	952.6	-5 345 034	10,6	43,1	15,2
1924	1.203.8	-6 788 790	8,5	47,8	16,1
1925	1.525.6	-31 058 459	8,9	44,7	15,9
1926	1.650.5	-8 176 372	8,7	49,9	14,2
1927	1.471.2	-3 288 077	11,9	39,5	14,3
1928	1.632.5	-3 288 077	10,6	42,4	13,7
1929	2.073.1	-10 776 260	9,1	49,8	12.3

Kaynak: TÜİK

Tablodan görüldüğü gibi GSMH büyüme oranı 1923-1929 yılları arasında ortalama %10.9 olmuştur. Görüldüğü gibi Bütçe açıkları ise 1929 yılına gelindiğinde 10 milyon TL'sını geçmiştir. Tablo'dan görüldüğü gibi sanayi sektörünün payını artırmaya yönelik uygulamaya konulan politikalardan önemli düzeyde bir sonuç alınamamıştır. Tarım sektöründe de bir değişim yoktur. İthal ikameci sanayileşmeye yönelik stratejinin de başarısız olduğu tablodan açıkça görülmektedir. Çünkü ithalatın GSMH içindeki payı GSMH'nın artmasına rağmen çok anlamlı bir düşüş gösterememiştir.

Ülkemizde uygulanamaya konulan iktisat politikalarıyla istenen istikrar yakalanmaya çalışılırken 1929 yılında Amerika'da ortaya çıkan ve dünya genelinde yaşanan ekonomik kriz, durumu tersine çevirmiştir. Kriz New York borsalarının çökmesiyle başlamış, önce Amerika'yı sonra Avrupa'yı etkilemiştir. Krizle beraber mal ve hizmet fiyatları düşmüş, talep azalmış ve ticari mallarda azalmalar meydana gelmiştir. Batıda yaşanan bu olumsuzluklar tabii ki Türkiye'yi de etkilemiştir. Başta tarım olmak üzere tüm sektörlerin gelirleri azalmış ülke içerisinde iktisadi faaliyetler hızını kaybetmiştir. Kriz nedeniyle ihracat azalmış, bu durum ithalatın azalmasını da beraberinde getirmiştir. Dünya pazarlarının daralmasıyla birlikte hazineye giren vergi geliri azalmıştır. İthal malları kıtlığıyla gümrük vergisi oranlarında meydana gelen artış Türk lirasının değerini düşürmüştür. Tüm bu olumsuzlukları ortaya çıkaran 1929'da Amerika'da patlak veren krizin nedeni Keynes tarafından talep yetersizliği olarak belirlenmiş ve devlet müdahalesi gerekli görülmüştür

12.2. 1930-1938 Yılları Arası Türkiye Ekonomisi

1923-1929 yılları arasında uygulanan ya da uygulanmaya çalışılan liberal dönemden müdahaleci döneme geçişin birçok nedeni olmakla birlikte en önemlileri şunlardır. 1929 yılında yaşanan Büyük Dünya Bunalımı ile tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de serbest piyasa ekonomisinin sürdürülmesinin imkânsızlaşması, bu döneme kadar özel kesimin istenilen ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmekte yetersiz kalması ve Osmanlı Devleti'nden kalan borçların ödenmesinin getirdiği ağır yük devletin ekonomiye müdahale etmesine neden olmuştur. Dünya genelinde yaşanan 1929 ekonomik krizi tüm dünyayı etkilediği gibi Ülkemizi de büyük oranda etkilemiş 1923-1929 döneminin ortalama büyüme hızı %10,3 iken 1929 büyük buhranıyla beraber 1930'da %2,2'ye gerilemiştir. 1930-1931 yılları arasında korumacı politikalar uygulanmaya çalışılmış fakat krizin etkilerinin büyük olmasından dolayı yetersiz kalmıştır. 1932 yılına gelindiğinde devlet müdahalelerini öngören devletçi politikaya geçiş artık kaçınılmazdır. Yalnız bu politikalar ancak 1933-1938 yılları arasında uygulanan planlı dönemde kendini gösterebilmiştir. Bu dönemin kendi içinde alt bölümlere ayrılmasının nedeni krizin ekonomisinde meydana getirdiği dış ticaret açıkları, Türk lirasının değer kaybetmesi ve ekonomik büyümenin düşmesidir. Devletin bu dönemde ekonomiye doğrudan müdahale etmektedir. Devletçilik ilkesine yönelik uygulanan politikalar şunlardır:

- 20 Şubat 1930 tarih ve 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu'nun çıkarılması. Dönem itibariyle ödemeler bilançosu açıklarından kaynaklanan devalüasyonlardan korunmak amaçlanmıştır.

- 10 Haziran 1930 tarih ve 1705 sayılı Ticarette Tağşişin Men'i ve İhracatın Murakabesi ve Korunması Kanunu'nun çıkarılması. Dış ticareti kontrol altına alarak belirli bir kanuna ve düzene bağlanak amacıyla çıkarılmıştır.

- 11 Haziran 1930 tarih ve 1715 sayılı Türkiye Cumhuriyeti MB'nin kurulması (Her ne kadar günümüzde merkez bankaları bağımsız kuruluşlar olarak faaliyet gösterseler de kuruluş sebepleri devlet müdahalesiydi. Çünkü parasal kontrolün tekelde bulundurulması gerekiyordu.)

- 1932 yılında yürürlüğe konan Çay, Şeker ve Kahve İthalatının Bir Elden İdaresi Hakkında Kanun'un çıkarılması. Bu sayede temel tüketim ürünlerinin tüketiminin ve ticaretinin kontrol altına alınması

- 3 Haziran 1933 tarihinde Sümerbank'ın kurulması. Sanayi yatırımlarını teşvik etmek amacıyla kurulmuştur.

Bu dönemde uygulanan politikalarda Sovyetler Birliğinin uyguladığı Sosyalist sitemin izleri görülmektedir. Hükümet o dönemde Sosyalist politikaların önerdiği içe kapanık politikaları krizden çıkış ve kalkınmanın dinamiği niteliğinde görmekteydiler. Nitekim sosyalist Rusya ile Kapitalist Amerika arasındaki mücadelede kriz Amerikan kaynaklı olduğundan bir anlamda sosyalist görüşlerin dikkatleri üzerine çektiği dönemin içerisindeydiler. Yalnız şunu da belirtmemiz gerekir ki, o dönemde benimsenen İktisat politikasındaki Devletçilik ilkesi *Pragmatik* (sözde gerçek anlamının dışında) bir görüşü temsil etmiştir. Devletçiliğin belirgin esasları ise; Devletçilik kısmidir ve sanayi alanına yönelik olacaktır. Mali tekeller dışında, devletin doğrudan yatırım yaptığı tüm alanlar aynı zamanda özel teşebbüse de açık olacaktır. Devletin ekonomiye müdahalesi geçiş dönemine özgü bir zorunluluk olup, "özel teşebbüs" ilke olarak ekonominin temeli olacaktır. Bu dönemin sanayileşme stratejisiyle, ekonominin kaynaklarını arttırmanın tek yolu olarak görülen sanayileşmenin ekonomik ve sosyal gelişmeyi de gerçekleştireceği temel alınmıştır. Bu kapsamda dönemin en önemli olayı Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (BBYSP)'nın yürürlüğe konulması olmuştur.

12.2.1. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı:

BBYSP'nin temel amacı; hammaddesi Türkiye'de bulunan fakat tüketim için üretilmeyen ve ithal edilen iç tüketim mallarının dışarıdan satın alınmayıp ülke içerisinde üretilmesidir. Özetle ithal ikameci sanayileşme stratejisi olarak ifade edilmektedir. Bu planla Sümerbank'a ek olarak Etibank da kurulmuştur. Ayrıca 20 fabrika kurulması öngörülmüştür. Sektörel olarak dokuma, maden işleme, kağıt, seramik, cam çimento ve kimya sanayilerini kapsamaktadır. Bunlardan bazıları, Bursa Kamgarn Merinos, Kütahya Seramik, Paşabahçe Şişe ve Cam, Keçiborlu Kükürt, Malatya İplik ve Dokuma, Iğdır İplik Fabrikaları, Karabük Demir ve Çelik, İzmir Kâğıt, Çimento Sınai Tesisleri, Türkiye Şeker Fabrikaları'dır. BBYSP'de başarı sağlanmıştır.

Tablo-2 1930-1938 Yılları Arası Ekonomik Göstergeler

Yıllar	GSMH Büyüme Hızı	Sanayi/GSMH	Tarım/GSMH	İthalat/GSMH
1930	2,2	10	46,8	9,4
1931	8,7	10,5	49,2	9,1
1932	-10,7	13,9	39,3	7,3
1933	15,8	14,2	41,4	6,6
1934	6	15,3	40,1	7,2
1935	-3	15,7	38,8	6,8
1936	23,2	12,3	48,6	5,5
1937	1,5	13,4	46,2	6,3
1938	9,5	14,2	44,4	7,9

Kaynak:TÜİK

Tablodan görüldüğü gibi GSMH Büyüme Hızı çok düzensiz dağılmıştır. Fakat sanayinin GSMH'ya oranı 1930'da %10 ike 1939 yılına gelindiğinde %4 artarak %14.2 olmuştur. Tarım sektörü 1930'dan 1939 yılında kadar %3 küçülmüş olsa da hala GSMH'da en büyük payı almaktadır. İthalat ise %9.4'ten %7.9'a kadar indirilebilmiştir. Tablodan da görüldüğü üzere büyük oranda olmasa bile umut verici olumlu gelişmelerin yaşandığı açıkça görülmektedir.

Başlangıçta devletçilik politikasının başarılı bir uygulaması durumunda olan BBYSP'nin ardından 1936 yılı sonlarında İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmaya başlamıştır. Bu planda özellikle madencilik, konut, elektrik santralleri, toprak sanayi, gıda sanayi, kumaş sanayi, makina sanayi ve denizcilik alanlarında 100'den fazla fabrikanın kurulması amaçlanmıştır. Bu planın uygulanmasına 1938 yılında geçilmişse de, Cumhuriyetimizin kurucusu büyük önder Atatürk'ün vefatı ve İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte planın gerçekleşme imkanı kalmamıştır. Böylece, 1923 yılından devletçilik döneminin sonuna kadarki süreçte iktisadi kalkınmanın hızlandırılması iki yönden gerçekleştirilmiştir. Bunlardan birincisi, yabancı şirketleri, mülkiyetlerindeki imtiyazları satın almak yoluyla millileştirmek, ikincisi ise sanayileşmeyi gerçekleştirmek için ülke yollarını bir plan dahilinde yapmak.

Önemli bir sanayileşme atağının yaşandığı bu dönemde uygulanan ithal ikamesi stratejisi doğrultusunda dış ticaret açığını gidermek amacıyla, kambiyo kontrolünün yanı sıra, ithal yasakları ve takas gibi yöntemlere başvurulmuştur. Söz konusu uygulamalar, dış ticaret açığının kapanmasında etkili olmuştur.

12.3. 1938-1950 Yılları Arasında Türkiye Ekonomisi

Bu dönem İkinci Dünya Savaşının yaşandığı dönemlerdir. Türkiye bu savaşa fiili olarak katılmamış olsa da savaş ekonomimizi olumsuz etkilemiştir. Birinci beş yıllık sanayi planı ile yakaladığımız dinamik, ithal ikameci büyüme trendi savaş dolayısıyla sürdürülemeyecek bir hal almıştır. Büyüme oranı çok büyük oranda düşmüştür. Savaş dolayısıyla genç nüfusun silah altına alınması neticesinde ülke içi özellikle tarımsal üretim düşmüştür. Devlet tarım ürünleri için fiyat kontrollerini devreye sokmuştur. Devlet tarafından koyulan taban fiyat uygulamaları karaborsacılığı beraberinde getirmiştir. Artan borç yükü ve devlet harcamaları Merkez Bankası'nın karşılıksız para basması ile finanse edilmeye çalışıldığından Türk Lirası'nın değeri oldukça düşmüştür. Ayrıca karşılıksız para basılması piyasadaki enflasyonist baskıları artırmıştır. Bu sebeplerden dolayı denk bütçe uygulamasından vazgeçilmek durumunda kalınmıştır.

Savaş ekonomisinin hakim olduğu bu dönemde çıkarılan kanunlar şunlardır:

- Ücret sınırlamaları ve çalışma saatlerini süzenleyen Milli Koruma Kanunu 1940 yılında yürürlüğe girmiştir.

- 1942 yılında yüksek gelir gruplarını ilgilendiren Varlık Vergisi kanunlaştırmıştır. Tabi bu durum yatırım ve tasarrufları olumsuz etkilemiştir.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında yabancı ülkelerin hammadde ve tarım ürünlerimize olan talebinin artmasıyla ihracatımız hızlı artış göstermiş ve 200 Milyon Dolara ulaşmıştır. Milli Koruma Kanunu ile ithalata getirilen önemli kısıtlamalar, ithalatın istikrarsızlaşmasına neden olmuş 1940 yılında 33 Milyon Dolar olan Türkiye'nin dış fazlası 1946'da 96 Milyon Dolara yükselmiştir. Savaşın uzun sürmesi dış ticaret hacminin giderek daralmasına neden olmuştur. Eylül 1946'da istikrar programları dâhilinde devalüasyona gidilmiş ve ithalata uygulanan miktar kısıtlamaları kaldırılmıştır, 1947'den sonra ise liberalizasyona gidilmiş ve tarım ürünlerine ağırlık verilerek dışa açık büyüme politikası uygulanmıştır.

Tablo-3. Dönemler İtibarıyla Ekonomik Göstergeler

Dönem	**GSMH (%)**	**Kişi Başına GSMH (%)**	**Tarım**	**Sanayi**	**İthalatın GSMH içindeki payı**
1935-1939	11,6	8,8	15,6	11	7
1939-1948	0,5	-0,07	1	-0,9	5,6

Kaynak: TÜİK

Tabloda görüldüğü gibi 1935-1939 yılları arasıdna %11.6 olan GSMH, 1939-1948 yılları arasında %0,5'e kadar düşmüştür. Yine kişi başına GSMH ve en büyük sektör olan tarım bile %15,6'dan İkinci Dünya Savaşı sebebiyle %1'e kadar gerilemiştir. Savaşın yıkıcı etkileri açıkça tablodan görülmektedir.

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bölüm Soruları

1. İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar …….. adı altında kitap haline getirilip yayınlanmıştır.

2. İzmir İktisat Kongresi'nde ülkenin …… ekonomi modeline geçmesi amaçlanmıştır.

3. Aşağıda tırnak içindeki verilen ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu beliritniz.

"BBYSP'nin temel amacı; hammaddesi Türkiye'de bulunan fakat tüketim için üretilmeyen ve ithal edilen iç tüketim mallarının dışarıdan satın alınmayıp ülke içerisinde üretilmesidir."

4. Aşağıda tırnak içindeki verilen ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu beliritniz.

"1942 yılında yüksek gelir gruplarını ilgilendiren Varlık Vergisi kanunlaştırmıştır. Bu durum yatırım ve tasarrufları olumsuz etkilemiştir."

5. Aşağıda tırnak içindeki verilen ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu beliritniz.

"İkinci Dünya Savaşı yıllarında devlet tarım ürünleri için fiyat kontrollerini devreye sokmuştur. Devlet tarafından koyulan taban fiyat uygulamaları karaborsacılığı beraberinde getirmiştir."

6. Osmanlı İmparatorluğu'nda, dış borçlara karşılık olarak tütün ekimini ve tütün işlenmesini düzenlemek üzere Fransız sermayesiyle kurulan ve İzmir İktisat Kongresi'nde kaldırılması kararlaştırılan tekel idaresi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Reji İdaresi B) Tekel C) Demir yolları idaresi

D) Osmanlı Tarım İdaresi E)Ziraat Bankası

7. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ile ilgili aşağıda verilen ifadelerden hangileri doğrudur?

I. BBYSP'nin uygulandığı dönem 1934-1938 yılları arasındaki dönemdir.

II. Özel sektör tarafından kurulması mümkün olmayan sanayi kollarının devlet eliyle kurulması ve geliştirilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

III. BBYSP ekonomide özel sektör girişimlerini tamamen yasaklamıştır.

IV. BBYSP'nında sadece İstanbul'da fabrika kurulması öngörülmüştür.

A)I-II B)I-III C)II-III D) II-IV E)III-IV

8. Türkiye'de 1940 yılında yürürlüğe giren, ücret sınırlamaları ve çalışma saatlerini düzenleyen kanun aşağıdakilerden hangisidir?

A) Teşviki Sanayi Kanunu

B) Milli Koruma Kanunu

C) Varlık Vergisi

D) 24 Ocak Kararları

E) Kabotaj Kanunu

9. İkinci Dünya Savaşının yaşandığı dönemlerle ilgili olarak aşağıda verilen ifadelerden hangileri yanlıştır?

I. Hammadde ve tarım ürünlerimize olan dış talebinin artmasıyla ihracatımız hızlı artış göstermiştir.

II. 1942 yılında Varlık Vergisi kanunu çıkarılmıştır.

III. Türkiye'nin büyüme oranı artış göstermiştir.

IV. Ülkemizdeki tarım ürünü üretim miktarı artmıştır.

A)I-II B)I-III C)II-III D) II-IV E)III-IV

10. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı dahilinde kurulması amaçlanan fabrika ve tesislerin finansmanı hangi banka aracılığıyla sağlanmıltır?

A) Ziraat Bankası B) Sümerbank C) Etibank

D) İş Bankası E) Türkiye Sanayi Kredi Bankası

Cevaplar

1) Misak-ı İktisadî Esasları

2)karma

3) Doğru

4) Doğru

5) Doğru

6) A

7) A

8) B

9) A

10) B

13. 1950-1980 ARASI TÜRKİYE EKONOMİSİ, TARIM VE SANAYİ SEKTÖRLERİNİN ANALİZİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

13.1. Bu bölümde Türkiye Ekonomisinin 1950-1980 yılları arası dönemi incelenmektedir. Ayrıca sektörel bir analiz yapılmakta tarım ve sanayi sektörlerinin genel yapısı ve gelişimi değerlendirilmektedir.

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	**Kazanım**	**Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği**

Anahtar Kavramlar

Giriş

13.1. 1950-1980 Arası Dönem

1940'lı yılların ikinci yarısı genellikle 2. Dünya Savaşının neden olduğu ekonomik ve sosyal yaraların sarılmasıyla geçmiştir. 1929 yılında yaşanan büyük buhran gibi bir ekonomik bunalımın savaş sonrası dönemde tekrar yaşanmasını istemeyen ABD ve Avrupa'nın büyük devletleri savaş sona ermeden yeni ekonomik düzenin nasıl kurulacağı konusunda arayış içerisine girmişlerdir. Bu nedenle 1944 yılında ABD'nin Bretton Woods kasabasında bir konferans düzenlenmiş ve yeni liberal düzen bu konferansta tartışılmaya başlanmıştır. Diğer yandan bu konferans sonucunda IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlar da kurulmuştur.

Yine savaş sonrası dönemde Avrupa ülkeleri savaşın neden olduğu tahribattan önemli dersler çıkarmışlar ve 1952 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kurmuşlardır. Söz konusu topluluk 1958 yılında Ortak Pazar adı altında altı Avrupa ülkesinin katılımı ile bir gümrük birliği halini almış ve ilerleyen yıllarda ise günümüzde Avrupa Birliği olarak adlandırılan iktisadi birlik şekline bürünmüştür.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen gelişmeler Türkiye'yi de yakından ilgilendirmiş, önemli siyasal ve iktisadi değişikliklere yol açmıştır. Özellikle savaş döneminde toplanan ağır vergiler küçük ve orta ölçekli tarımsal üreticileri olumsuz yönde etkilemiştir. Kırsal kesimden yayılan tepkiler günün hükümetini harekete geçirmiş ve çiftçiyi topraklandırma kanunu yürürlüğe konulmuştur.

Yine savaş döneminde kentlerde uygulamaya konulan ve özellikle gayrimüslim vatandaşlar aleyhine alınan varlık vergisi kentlerde yaşayan diğer bireylerde de güvensizlik oluşturmuştur. Devlet kurumlarında çalışan memurlar ve sayıları çok fazla olmayan işçi sınıfı ise savaş dönemindeki yüksek enflasyon ve karaborsa dolayısı ile oluşan ekonomik ortamdan olumsuz etkilenmişlerdir.

Tüm bu gelişmeler sonucunda 1946 yılında Demokrat Parti kurulmuştur. Demokrat Parti devletin ekonomideki yerinin küçültülmesi, yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi ve tarımda yapısal reformların hayata geçirilmesini seçim propagandası olarak kullanmıştır. Demokrat Parti 1950 seçimlerinde iktidar olmuş ve yeni ekonomi politikası olarak özellikle tüketim malları ithalatının serbestleştirilmesini sağlamıştır. Diğer yandan parti propagandası olarak kullanılan yabancı sermayenin teşviki etkili şekilde hayata geçirilememiş doğrudan yabancı sermaye yatırımları istenilen düzeyde gerçekleşmemiştir.

13.2. Planlı Kalkınma Dönemi

1950'li yıllarda tarıma ağırlık verilmiş ve ekonomik anlamda önemli ölçüde büyüme sağlanmıştır. Fakat ilerleyen dönemlerde söz konusu ivme aynı hızla devam etmemiş ekonomi yönetiminde eşgüdüm ve uzun vadeli perspektif sürdürülememiştir. Dönemin saygın kurumu OECD'nin de desteği ile plansız ekonomi politikaları uygulamalarının önüne geçilmesi amacıyla 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. Planlama uygulamalarının hayata geçirilmesi amacıyla Hollandalı iktisatçı Jan Tinbergen danışman olarak atanmıştır.

13.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

Birinci beş yıllık kalkınma planının nihai hedefi Türkiye'nin kalkınmasının ve sanayileşmesinin sağlanmasıdır. Söz konusu planda ekonominin rotası sanayileşmenin gerçekleştirilmesinde ülke içi pazara yönelme üzerine çizilmiştir. Ayrıca tarım sektörü plan dahilinde değerlendirilmemiştir.

Diğer yandan fiyatın belirlenmesinde devletin herhangi bir rol oynamaması gerekliliği ifade edilmiş ve kamu mallarının fiyatlandırmasında ise piyasa fiyatı ile uyum içerisinde olması hedeflenmiştir. Üretim planlamasının her aşamasında fiyatların piyasa koşulları çerçevesinde belirlenmesi gerektiği ileri sürülmüştür.

Ayrıca birinci beş yıllık plan çerçevesinde temel altyapı yatırımlarına ağırlık verilmesi, istihdam seviyesinin arttırılması ve ekonomide gerekli yapısal düzenlemelerin yapılması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Özellikle istihdam düzeyinin artması gelir seviyesinin yükselmesine gelir artışı ise tüketimin artmasına neden olacak ve sonuçta yatırımlar artacaktır. Diğer yandan üretim artışının sağlanması için ise ihtiyaç duyulan yatırım hammadde ve yarı mamullerin bir süreliğine ithalat ile karşılanmasının desteklenmesi sağlanmıştır.

13.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

İkinci beş yıllık kalkınma planı sanayi sektörünün ekonomide sürükleyici sektör niteliği kazanması ilkesini benimsemiştir. Diğer yandan iktisadi büyüme hızının yükseltilmesi ilk hedefler arasında yer almaktadır. Söz konusu plan döneminde milli gelirin %40 oranında arttırılması hedeflenmiştir. Milli gelirin %40 seviyesinde arttırılması ise 5 yıllık dönemde heryıl ortalama %7 oranında büyümenin gerekliliğini ifade etmektedir.

Ekonomik büyümenin ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi bir yandan sermaye ihtiyacını beraberinde getirirken diğer yandan da hammadde ve yatırım mallarına olan ihtiyacı da arttırmıştır. Bu bağlamda hem sermaye anlamında hem de yatırım malları anlamında Türk ekonomisinin yabancı ülkelere olan bağımlılığının azaltılması da ikinci beş yıllık kalkınma planı hedefleri arasındadır.

Birinci beş yıllık kalkınma planında olduğu üzere hızlı nüfus artışına bağlı olarak oluşacak işgücü arızının istihdamının sağlanması amacıyla yeni iş imkanlarının oluşturulması ikinci beş yıllık kalkınma planlarının da amaçları arasında yer almaktadır.

Bu dönemde kişi başına düşen gelir yıllık bazda ortalama yüzde 3 ile 5 civarında yükselmiş, sanayi üretimi artmış ve devlet önemli sanayi alt yapı yatırımlarında bulunmaya devam etmiştir.

13.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Değişen dünya şartları ve Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ilişkileri dikkate alındığında 1973-1995 dönemini kapsayan yeni bir perspektif plan hazırlanması gerekliliği

doğmuştur. Yeni perspektif plan 1995'te erişilmek istenen gelir seviyesi ve üretim yapısını belirlemiş, mevcut potansiyelin en yüksek seviyede değerlendirilmesini amaçlamıştır.

Üçüncü beş yıllık kalkınma planı, kişi başına düşen gelir seviyesinin arttırılmasını, özellikle ara ve yatırım malı üreten sektörlerde sanayileşmenin hızlandırılmasını ve dış kaynaklara bağımlılığın azaltılmasını amaçlamıştır.

Türk toplumunun yaşam standartlarını hızlı bir şekilde yükseltecek ekonomik büyüme sanayinin milli gelir içerisindeki payının artmasına bağlıdır. Diğer yandan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na aday olan bir Türkiye için sanayileşme zorunluluğu kaçınılmazdır. Bu bakımdan sanayileşmenin modern teknolojilerin etkin olarak kullanılabileceği alanlara yapılması gerekliliği ileri sürülmüştür.

13.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

Dördüncü beş yıllık kalkınma planı, kamu kesimi ağırlıklı sanayileşme stratejisini benimsemiş ödemeler dengesini iyileştirmeyi ve ekonominin kendine yeterli hale getirilmesini hedef almıştır.

Plan dahilinde ayrıca ihracatta hızlı bir atılım yapılması hedeflenmiş ve ülke içerisinde ihtiyaç duyulan birçok malın kendi kendimize temin edilmeye çalışılması hedeflenmiştir. Diğer yandan rekabet gücü yüksek bir imalat sanayii oluşturulmak amacıyla çalışmalar yapılmış ve söz konusu sanayileşme ile birlikte ara mal ve yatırım malları üretimine ağırlık verilmesi amaçlanmış hızlı sanayileşme ile ulusal savunma birbirini destekler nitelikte oluşturulmaya çalışılmıştır.

13.3. 1980-2010 Neoliberal Politika Dönemi

1930-1980 yılları arasında geçen otuz yıllık dönemde her ne kadar kalkınma planları oluşturulmuş ve uygulamaya konulmuşsa da yaşanan siyasal istikrarsızlıkların da etkisiyle yoğun bir bunalımla karşı karşıya kalınmıştır. Bunun sonucunda 24 Ocak 1980 yılında radikal bir istikrar ve liberalleşme programı yürürlüğe konulmuştur. Söz konusu kararlar ile;

- Dış dünyaya kapalı bir ekonomi yerine, küresel sermayesi ile bütünleşen bir ekonomi modeline geçiş hedeflenmekteydi. Ayrıca yabancı sermayeye ilk kez kapılar bu kadar net olarak aralanıyordu.

- İthalat yerine içeriden temine dayalı "ithal ikameci" politikalar döviz girişi sağlayacak, ihracata dayalı bir ekonomi modelinin benimsenmesi amaçlanıyordu.

- Kamunun fiyat denetimlerinde mümkün olduğunca taraf olmaması ve fiyatlar genel seviyesinin piyasada oluşan arz-talebe göre belirlenmesi hedefleniyordu.

- Kamunun ekonomi içindeki payı azaltılacak. Özel kesim öne çıkarılacak. Sermaye piyasaları oluşturulacak, kambiyo rejimi serbestleştirilecek. Tüm bunların yapılabilmesi için ise

kurumsal ve yapısal düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Bu aynı zamanda Cumhuriyet Türkiye'sinde, Devletçilik ilkesinin yeniden anlamlandırılması da oluyordu.

- Faiz oranlarının artık devlet tarafından değil piyasa tarafından belirlenmesi ve enflasyon üzerinde faizin hayata geçirilmesi yani reel faizin oluşmasına imkân sağlanıyordu.

24 Ocak kararlarının en önemlilerinden birini finans sektörünün serbestleştirilmesi ve dışa açılmaya başlaması oluşturmaktadır. Daha önce MB tekelinde olan döviz ticaretinin bazı bankalar tarafından yapılabilmesi ve bankaların kendi döviz portföylerini yönetmelerine izin verilmiştir. Ayrıca Türkiye de yerleşik kişilerin bankalarda döviz tevdiat hesabı tutmalarına izin verilmiş ve bu şekilde yastık altında bulunan dövizlerin bankalar aracılığı ile ekonomiye kazandırılması amaçlanmıştır.

Uygulanan tüm bu politikalar sonucunda 1980'li yıllarda ihracatta önemli bir artış sergilenmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında en fazla ihracat artışı sağlayan ülke Türkiye olmuştur. Söz konusu artışta İran-Irak savaşının da etkisi gözlenmiştir. Ayrıca 24 Ocak kararları sonrasında kalkınma planları uygulamaları devam etmiştir.

13.3.1. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

Beş Yıllık Kalkınma Planı, Türk ekonomisinin dışa açılmasına ve ihracata öncelik veren kalkınma politikalarının uygulanmasına ağırlık vermiştir. Ekonomiye kamu müdahalesinin asgari seviyeye indirilmesini, liberal bir dış ticaret ve yabancı sermaye politikasının uygulanmasını, altyapı ve konut yatırımlarının arttırılmasını ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasını öngörmüştür.

Yeni kurulacak sanayilerin gereklilik görüldüğü hallerde belirli ölçülerde korunması amaçlanmıştır. İhracatın ekonominin ulaştığı gelişme seviyesi ve imkanları ile uyumlu bşr yapıya kavuşturulması temel hedeflerden biri olmuştur. Diğer yandan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının teşvik edilmesi amacıyla gerekli hukuki ve ekonomik altyapının geliştirilmesine önem verilmesi kararlaştırılmıştır.

13.3.2. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

Altıncı beş yıllık kalkınma planının temel önceliklerini ise birbirleriyle ilişkili üç ana noktada toplamak mümkündür. Bunlar, enflasyonu tedricen düşürmek, kaynakları artan oranda imalat sanayine yönlendirmek ve sosyal politikalara daha fazla ağırlık vermektir.

Ekonomik büyüme ve iktisadi kalkınmanın sağlanmasında toplumun refah seviyesinin yükseltilmesinde ekonomik ve sosyal istikrarın korunmasına önem verilecektir. Sanayinin tam kapasitede çalışması ve kısa dönemde üretim artışının sağlanması amacıyla yatırımlara hız verilmesi kararlaştırılmış ve bu şekilde verimlilik artışının da elde edilmesi hedeflenmiştir.

Üretim seviyesinin arttırılması amacıyla ülke kaynaklarının en verimli şekilde kullanılması amaçlanmış üretimin yapısı istihdam artışını da sağlayacak şekilde yönlendirilecektir.

Diğer yandan kamuya ait yatırımların bölgelerarası dengesizlik farklarını azaltacak şekilde planlanması öngörülmüş ve kalkınmada öncelikli yörelere gerekli yatırımların yapılması hedeflenmiştir. Yine kamu yatırımlarının sektörel dağılımında eğitim ve sağlık sektörlerine ağırlık verilmesi kararlaştırılmıştır. Özel sektör yatırımlarının ise imalat sanayiine ve ihracata yönelik sektörlere kanalize edilmesi üzerinde durulmuştur.

13.3.3. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

Türkiye'nin 2000'li yıllarda dünya ekonomisi ile rekabet edecek seviyeye ulaşması için gerekli alt yapıyı oluşturmak amacıyla hazırlanan ve 1996 yılında uygulamaya, giren yedinci beş yıllık kalkınma planı yaklaşımının ortaya koyduğu perspektif ise öncelikleri ve politikaları itibarıyla çağın değişen ekonomik ve sosyal gelişmelerini dikkate almaktadır.

1970'lerin ortasından itibaren gelişmiş ülkelerin önemli bir bölümünde, özellikle teknolojik gelişimi yavaşlayan ülkelerde bazı tıkanmalar yaşandığı ve bu somut durumun izlenmekte olan müdahaleci devlet ve refah devleti politikalarının sorgulanmasına yol açtığı görülmektedir. Artık, bu politikaların küreselleşmenin hızlandırdığı rekabetçi bir dünyada sürdürülmesinin mümkün olmadığı, bunun bölgesel entegrasyonlara katılmanın temel gereği olduğu ve bu gelişime ayak uyduramayan ülke ekonomilerinin marjinalleşerek küçüleceği ortaya çıkmıştır.

Bu çerçevede, ortaya çıkabilecek dar boğazları öngörüp gidermek ve dünyanın değişen koşul-larının gereği olarak, Avrupa Birliği ile ya da genel olarak dünya ile bütünleşmek sürecine uyumda yaşanabilecek sıkıntıları aşmak için yapısal ve kurumsal nitelikte önlemler almak büyük önem kazanmış, yedinci beş yıllık kalkınma planı bu temel anlayışla hazırlanmıştır.

Bu bağlamda ülke refahının arttırılması istihdam edilen insan gücünün düşük katma değerli üretim tarzından ileri teknoloji kullanımını gerektiren yüksek katma değerli faaliyetlere kaydırılması ve bu şekilde verimliliğin arttırılması hedeflenmiştir. Bu nedenle eğitim öğretim bilim ve teknolojiye yönelik altyapının geliştirilmesi ve sanayileşmeye ivme kazandırılması hedeflenmiştir.

13.3.4. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

Ekonomik istikrarın sağlanması yanında, yapısal ve kurumsal düzenlemeler, rekabet gücünün artırılması, AB'ye uyum, bilgi çağına geçişin altyapısının oluşturulmasına başlanması, teknoloji üretimi ve gelir dağılımındaki farklılıkların azaltılmasında etkileşimli yaklaşımla bölge ve il planlamalarına öncelik verilmesine göre hazırlanmış ve Türkiye Büyük Millet Meclisi onayı ile yürürlüğe girmiştir. Sekizinci beş yıllık kalkınma planı küresel ve ülke düzeyinde orta ve uzun dönem stratejileri kapsayan dinamik ve sürekli yenilenen bir yapıya sahiptir.

Sekizinci beş yıllık kalkınma planı dönemi, toplumun yaşam kalitesinin yükseldiği, kesintisiz ve istikrarlı büyüme sürecine girildiği, Avrupa Birliği üyeliği sürecindeki temel dönüşümlerin

gerçekleştirildiği, dünya ile bütünleşmenin sağlandığı ve ülkemizin dünyada ve bölgesinde daha güçlü, etkili ve saygın yer edindiği bir dönem olmuştur.

Plan dahilinde enflasyonun AB kriterleri kapsamında uyumlu düzeye düşürülmesi, ekonomide sürdürülebilir büyüme oranlarının tesis edilmesi ve AB'ne tam üyelik sürecinde ekonominin rekabet ve uyum gücünün arttırılması hedeflenmiştir.

Ne var ki söz konusu plan 2000 yılında yaşanan ekonomik kriz dolayısı ile yürürlüğe girmeden gündemden düşmüştür. Özellikle bankacılık sektörünün içinde bulunduğu finansal durum krizin iyice derinleşmesine neden olmuş ve adı geçen planın uygulanmasını engellemiştir.

13.3.5. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2006-2010)

Dokuzuncu beş yıllık plan küresel değişimin çok taraflı ve hızlı bir şekilde yaşandığı rekabet ortamının zorlaştığı be ekonomik belirsizliklerin arttığı bir döneme rastlamıştır. Küreselleşmenin her alanda etkili olduğu, kişiler, kurumlar ve ülkeler için fırsatların ve risklerin arttığı bu dönemde, dokuzuncu kalkınma planı Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştireceği dönüşümleri ortaya koyan temel politika argümanı olmuştur. Bu kapsamda dokuzuncu kalkınma planı, istikrarlı bir şekilde büyüyen, gelirini daha eşit şartlarda paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye vizyonu ve Uzun Vadeli Strateji (2001- 2023) çerçevesinde hazırlanmıştır.

Türkiye'yi 21. yüzyıla hazırlamanın gerekli alt yapısını oluşturmak amacıyla hazırlanan 2001-2023 yıllarını kapsayan Uzun vadeli gelişme stratejisinin ortaya koyduğu perspektif, öncelikleri ve politikaları itibarıyla çağın değişen ekonomik ve sosyal geliş-melerini dikkate almaktadır.

Uzun vadeli gelişme stratejisinin temel amacı; Türkiye'nin 21. yy'da kültür ve uygarlığın en ileri aşamasına ulaşarak dünya standardında üreten, gelirini adil paylaşan insan hak ve sorumluluklarını güvenceye alan, hukukun üstünlüğünü, katılımcı demokrasiyi, laikliği, din ve vicdan özgürlüğünü en üst düzeyde gerçekleştiren, küresel düzeyde etkili bir dünya devleti olmasıdır.

Diğer yandan bilgi toplumuna dönüşümün sağlanarak dünya toplam gelirinden daha yüksek oranda pay alınması, bireylerin bir bütün olarak yaşam kalitesinin arttırılması, bilim ve uygarlığa katkı ile bölgesel ve küresel düzeylerdeki kararlarda etkin söz sahipliği, uzun vadeli gelişme stratejisinin nesnel amaçlarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda Türkiye ekonomisinin 2020'lerde dünyanın en büyük ilk on ekonomisi arasında yerini alması öngörülmektedir.

13.4. Türkiye Ekonomisinin Sektörel Yapısı

Ülkelerin sektörel yapıları incelenirken genelde üç sektör analiz edilmektedir. Bunlar tarım sektörü sanayi sektörü ve hizmetler sektörüdür. Diğer yandan ülkelerin gelişmişlik düzeyleri belirlenirken sektörel yapılarından hareket edilmektedir. Clark'a göre gelişmişlik düzeyinin

ilk aşamasında belirleyici sektörün tarım sektörü olduğu ileri sürülmüştür. Ekonomik gelişmişliğin ikinci aşaması olarak sanayi sektörü ön plana çıkmaktadır. Gelişmişlik evresinin son aşamasında ise belirleyici sektörün hizmetler sektörü olacağını ileri sürülmüştür. Bu bakımdan değerlendirildiğinde hem GSMH içinde hem de istihdamın sektörel dağılımı incelendiğinde yapılan analizlerin günümüz ile örtüştüğü söylenebilir.

13.4.1. Tarım Sektörü

Türkiye'de tarım sektöründe istihdam edilen işgücü Avrupa'nın diğer ülkelerinden farklı olarak kente İkinci Dünya Savaşı sonrasında göçmeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası özellikle tarıma açılan arazilerin artması ile birlikte tarımsal çıktı yılda yaklaşık %3'lük bir artış göstermiştir. İşgücü ve toprak prodüktivitesi 1950'den itibaren artmaya başlarken, 1960'lardan itibaren yoğun tarım uygulamalarına geçilmiştir. Yine 1960'lardan itibaren sulama, tarımsal mekanizasyon, gübre ve verimli tohum kullanımı ile birlikte üretim miktarı ve arazi prodüktivitesi artmıştır.

1980 sonrası dönemde ise üretim miktarı ve arazi üretkenliği %2 seviyesine gerilerken söz konusu dönemde kentleşmeyle birlikte emeğin verimliliği yükselmiştir Yüksek verimli tohumların orta ve büyük ölçekli tarım işletmeleri tarafından kullanılmaya başlanması ve ekilebilir arazi sınırlarına ulaşılsa da, verimlilik ve toplam hasıla artmaya devam etmiştir. Tarımda istihdam edilenlerin sayısı ise 1980'e kadar artış göstermektedir ve ancak 1990'lardan sonra azalmaya başlamıştır.

Tarım sektörünün milli gelir içerisindeki payı cumhuriyetin ilk yıllarında ciddi bir değişim göstermemektedir. 1923 yılında % 43 olan tarımın payı 1933 yılında %1,5 gerileme ile %41,5'e inmiştir. 1945 yılına kadar ise tarım sektörünün milli gelir içerisindeki payı %39-43 aralığında gezmiştir. Savaş sonrası dönemde ise tarım sektörünün milli gelir içerisindeki payı azalma eğilimi göstermiştir.

Yukarıda bahsedildiği üzere beş yıllık kalkınma planlarının hayata geçirilmesi için uygulanmaya konan politikalar sonucunda sanayileşme ivme kazanmış ve tarım sektörünün milli gelir içerisindeki payı azalmaya başlamıştır. Diğer yandan bu azalma çok büyük boyutlarda gözlenmemiştir. Her ne kadar sanayi ve hizmetler sektöründe gelişme gözlenmiş olsa da tarım sektörü önemini yitirmemiştir. Bu sonucun doğmasında ise verimlilik artışı ve tarım ürünlerine yönelik uluslararası piyasalarda yoğun talep olması önemli bir rol oynamıştır.

Gelişmekte olan ülkelerin ana sektörlerinden biri olan tarımın istihdam içerisindeki payı da önem arzetmektedir. Bilindiği üzere gelişmekte olan ülkeler sanayileşme evresini henüz tamamlayamamış ve bu nedenle istihdam edilen işgücünün önemli bir kısmı da tarım sektöründe çalışmaktadır. Fakat hem ekonomik büyümenin artması hem de kalkınmanın etkisiyle tarım sektöründen sanayi ve hizmetler sektörüne işgücü transferi yaşanmaktadır. Gelişme evresini tamamlamış ülkelerde ise özellikle hizmetler sektörü ve sanayi sektörü hızlı gelişmeye bağlı olarak istihdam edilen işgücünün büyük bir kısmını bünyelerinde barındırmakta tarımsal istihdam ise makineleşme ve modern tarım uygulamalarına bağlı olarak düşük seviyelerde gerçekleşmektedir.

Cumhuriyetin kurulmasından günümüze kadar geçen sürede tarım sektöründe istihdam edilen işgücünün sayısında hatırı sayılır bir azalma gözlenmektedir. 1927 yılı nüfus sayımına göre aktif nüfusun %81'i tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Söz konusu oran 1935 yılında %76 seviyesine 1950 yılında ise %77 seviyesine gerilemiştir. Günümüzde ise tarım sektöründe istihdam edilenlerin oranı 2011 yılı için %24 olarak açıklanmıştır. Verilen bilgiler ışığında geçen 80 yıllık süre zarfında tarım sektöründe istihdam edilenlerin oranında önemli bir azalma gözlenmekte fakat gelişmiş ülkeler ile karşılaştırıldığında bu oranın hala yüksek olduğu gözlenmektedir. Örneğin 27 Avrupa ülkesi verileri göz önüne alındığında 2000 yılında istihdam edilen nüfusun genel nüfusa oranı %7,3 iken 2009 yılında bu oran %5,9 olarak gerçekleşmiştir. Eğer Avrupa Birliğine üye merkez ülkelerin verileri dikkate alınırsa söz konusu oran daha da düşmektedir. 2000 ve 2009 yıllarında bu oran sırasıyla %4,1 ve %3,4 olarak gerçekleşmiştir.

Tarım ürünlerinin dış ticaret içerisindeki yeri de önemli bir yer edinmektedir. 1980 yılına kadar geçen sürede tarım ürünleri ihracatının dış ticaret içerisindeki payı hayli yüksektir. 1980 yılına kadar geçen sürede ihracatın %50'den fazlasını tarım ürünleri ihracatı oluşturmaktadır. Nitekim 24 Ocak 1980 kararları sonrasında uygulanan dışa açık ekonomi politikaları dolayısıyla dış ticaret hacminde önemli bir artış olmuş ve bu sürede tarım ürünleri üretim ve ihracatı mutlak olarak artsa da diğer sektörlerle karşılaştırıldığında nispi olarak dış ticaret içerisindeki payı azalma seyri göstermiştir.

2000 yılı sonrasında Türkiye'nin dış ticaret hacmi hem ihracat hem de ithalat yönünden hızlı şekilde artmıştır. Tarım ürünleri ihracatı ise bu süre zarfında gerilemiştir. 2000 yılında genel ihracat içerisindeki payı %5,96 iken 2010 yılında bu oran %4,33 seviyesine gerilemiştir.

13.4.2. Sanayi Sektörü

Türkiye de sanayi sektörünün kurulmasına yönelik faaliyetler cumhuriyetin ilk yıllarına kadar dayanmaktadır. 1950 yılından sonra ise hem nüfusun giderek artması ve kırdan kentlere göçün başlaması hem de ulaşım imkanlarının iyileşmesi kamu teşebbüslerinin yanında mzel sektörün de sanayi malı üretimine olan ilgisinin ve yatırımlarının artması sanayileşmenin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Sanayinin gelişmesine katkı sağlayan bir diğer unsur ise Türkiye Sanai ve Kalkınma Bankasının kurulmasıdır. Söz konusu bankanın hem ülke içerisindeki mevduat sahiplerinden hem de yurtdışından sağladığı kredileri özel teşebbüs sahiplerine aktarması sanayi üretiminde çeşitliliğin artmasına imkan sağlamıştır.

Söz konusu dönemde kamu iktisadi teşebbüsleri örgütlenmelerini tamamlamışlar. 1963 yılından itibaren kalkınma planlarının hazırlanması, ekonominin her yıl belli bir hızda büyümesi ve sanayileşmeye öncelik verilmesi sanayinin planlı bir biçimde gelişmesinde etken olmuştur.

1980'li yıllara gelindiğinde Türkiye ekonomisinde bazı sıkıntılar yaşanmaya başlamış yüksek enflasyon oranlarının gözlenmesi, siyasi ve politik istikrarsızlıklar ve çalkantılar, üretim seviyesinde istenilen düzeye çıkılamaması ve Kamu İktisadi Teşekküllerinin politik çıkarlar

nedeniyle gereğinden fazla personel çalıştırması nedeniyle hantal bir yapıya bürünmesi istikrar kararları olarak adlandırılan 24 Ocak Kararlarının alınmasını zorunlu hale getirmiştir.

24 Ocak kararları sonrasında ülkenin açık ekonomi halini alması ve gümrük duvarlarının yıkılması ithalatın ve ihracatın serbest bırakılmasına zemin hazırlamış özellikle yabancı malların türkiye piyasasında yerli ürünlerle rekabet eder hale gelmesi, kamu aracılığı ile içeriden ve dışarıdan sağlanan düşük faizli krediler ile sanayiye yönelik özel sektörün finansmanının sağlanması, kamu iktisadi teşekküllerinin özelleştirilmesi ve şehirlerin çevresinde organize sanayi sitelerinin kurulması gibi politikaların hayata geçirilmesi sonucunda sanayi sektörünün milli gelir içerisindeki payının %35 seviyelerine yükselmesine olanak sağlamıştır.

Temel alınan ekonomik göstergeler itibariyle büyük bir öneme sahip olan sanayi sektörü ekonomide yaşanan yapısal dönüşümlerin, hemen her dönem en temel ve en dinamik unsuru olmuştur. Sanayii sektörü 2000 yılında GSMH içindeki payı %30 seviyelerinde iken 2010 yılında bu oran yaklaşık olarak ikiye katlamış ve %65 seviyelerine yükselmiştir. 2000 ve 2001 bankacılık krizleri dolayısıyla ekonomide meydana gelen daralma sanayi sektörünü derinden etkilemiş sektörün 2004 yılında GSMH içindeki payı %22 seviyelerine gerilemiştir.

Diğer yandan sanayi sektörünün, hizmet sektörünün alt kalemlerini oluşturan ticaret ve ulaştırma gibi sektörlere yaptığı katkılar göz önüne alındığında, bu sektörün GSMH içindeki payının çok daha büyük olduğu görülmekte ve sektörel büyümedeki gelişmelerin önemli bir bölümünü tek başına açıklayan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bölüm Soruları

1. Aşağıda tırnak içindeki verilen ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu beliritniz.

"Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Türk ekonomisine kamu müdahalesinin asgari seviyeye indirilmesini, liberal bir dış ticaret ve yabancı sermaye politikasının uygulanmasını, altyapı ve konut yatırımlarının arttırılmasını ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasını öngörmüştür."

2. Aşağıda tırnak içindeki verilen ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu beliritniz.

"Tarım sektörünün milli gelir içerisindeki payı cumhuriyetin ilk yıllarında ciddi bir değişim göstermemektedir. 1923 yılında % 43 olan tarımın payı 1933 yılında %1,5 gerileme ile %41,5'e inmiştir."

3. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa ülkeleri savaşın neden olduğu tahribattan önemli dersler çıkarmışlar ve 1952 yılında ……'nu kurmuşlardır.
4. Türkiye'de 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. Planlama uygulamalarının hayata geçirilmesi amacıyla Hollandalı iktisatçı …… danışman olarak atanmıştır.

5. Aşağıda tırnak içindeki verilen ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu beliritniz.

"24 Ocak kararlarının en önemlilerinden birini finans sektörünün serbestleştirilmesi ve dışa açılmaya başlaması oluşturmaktadır."

6. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kaç yılında kurulmuştur?

A) 1945 B) 1950 C) 1955 D) 1960 E)1965

7. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hangi yılları kapsamaktadır?

A) 1963-1967 B)1957-1961 C) 1961-1965

D)1969-1973 E) 1950-1954

8. 1980 yılında kamu sektörünün ekonomideki payının azaltılması, dış dünyaya kapalı bir ekonomi yerine, küresel sermayesi ile bütünleşen bir ekonomi modeline geçiş, faiz oranlarının devlet tarafından değil de piyasa tarafından belirlenmesi gibi kararların alınmıştır. Bu kararlar Türk iktisat tarihinde hangi ad ile anılmaktadır?

A) 24 Ocak Kararları B) 3 Temmuz Kararları C) 1 Ağustos Kararları

D) 12 Aralık Kararları E) 12 Haziran Kararları

9. Türkiye'de 2000 yılında yaşanan ekonomik kriz dolayısı ile yürürlüğe girmeden gündemden düşen beş yıllık kalkınma planı hangisidir?

A) Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı B) Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

C) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı D) Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı

E) Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı

10.1927 yılı nüfus sayımına göre aktif nüfusun yüzde kaçı tarım sektöründe istihdam edilmektedir?

A) % 90 B) % 81 C)%73 D)%65 E)%55

Cevaplar

1) Doğru
2) Doğru
3) Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
4) Jan Tinbergen
5) Doğru
6) D
7) A
8) A
9) C
10) B

14. TÜRKİYE'DE HİZMET SEKTÖRÜNÜN GENEL YAPISI VE ALT SEKTÖRLERİNİN ANALİZİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

14.1. Bu bölümde sektörel analiz çerçevesinde hizmetler sektörü ele alınmaktadır. Türkiye de hizmet sektörünün genel yapısı ve alt sektörleri incelenmektedir.

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	**Kazanım**	**Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği**

Anahtar Kavramlar

Giriş

14.1. Hizmet Sektörü

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sektörel yapıları analiz edildiğinde hizmetler sektöründeki gelişme göze çarpmaktadır. Özellikle ülkelerin birbirlerine karşı olan bağımlılıklarının artması, teknolojik gelişmeler ve küreselleşmenin etkisiyle hizmetler sektörünün diğer sektörler arasındaki payı artmaktadır. Diğer yandan yine küreselleşmenin etkisiyle ticaretin gelişmesi hizmet sektörlerine yönelik ticari işlemlerin de artmasına imkan sağlamış ve turizm, finans, taşımacılık ve haberleşme gibi hizmetler sektörünün alt kategorilerinin gelişmesine ortam hazırlamıştır.

Dünya Bankası'ndan alınan verilere göre 2000 yılında dünya GSMH içinde hizmetler sektörünün payı %67 iken 2010 yılında bu oran %72'ye yükselmiştir. Yine 2000 yılında sırasıyla tarımın ve sanayinin payı %4 ve %29 iken 2010 yılında bu oran sırasıyla %3 ve %25' e gerilemektedir.

Diğer yandan tarım sektörünün gelişmiş ülkelerdeki payı %5 in altında seyretmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise tarım sektörünün GSMH içindeki payı 2000-2010 yılları arasında geçen 10 yıllık süre zarfında sürekli gerilemiş fakat gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşamamıştır. Hizmetler sektörünün GSMH'dan aldığı pay hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde hızla artmaktadır.

14.2. Türkiye'de Hizmetler Sektörünün Yapısı ve Özellikleri

Gelişmiş ülkelerin genelinde sanayi sektörünün gelişimi hizmetler sektörünün gelişmesi açısından itici bir güç olmuştur. Daniel Bell'e göre, bir ülkede sanayi sektörünün gelişimi ilk aşamada sanayiye destek olan enerji ve ulaştırma gibi hizmetlerin gelişimine katkı sağlayacaktır. Bunun yanında sanayi sektörünün daha da gelişmesi ile hem finans sektörü hem de ticaret gelişecektir Son aşamada ise sanayileşme ile birlikte kişisel gelirde meydana gelen artış ve refah seviyesinin yükselmesi sağlık, eğitim, sosyal ve kültürel faaliyetlere olan talebi arttıracaktır. Görüldüğü üzere sanayi sektörünün gelişimi beraberinde hizmetler sektörünün de gelişmesinde katkı sağlamaktadır.

Türkiye'nin ekonomik gelişim süreci incelendiğinde tarım-sanayi-hizmetler sıralamasının tam manası ile takip edilmediği gözlenmektedir. Gelişmiş ülkelerin sanayi sektörlerinin istihdam içindeki payları göz önüne alındığında bu oranın %35- 40 seviyelerine ulaştığı görülürken Türkiye bu seviyelere hiçbir zaman erişememiştir. Bu nedenle sanayi sektörü doğal gelişim evresini takip etmediğinden hizmetler sektörü de aynı şekilde doğal gelişim evresinden mahrum kalmıştır. Bu bakımdan sanayi sektörü ekonomik gelişme sürecinin hiçbir evresinde %35-40 istihdam düzeyini yakalayamadığından tarım sektöründe açığa çıkan işgücü doğrudan hizmetler sektöründe istihdam edilmiştir. Aşağıdaki grafikte Türkiye'de sektörlerin istihdam içindeki payları gösterilmektedir.

Yıllar	Tarım Sektörü	Sanayi Sektörü	Hizmetler Sektörü
2001	37,6	22,7	39,7
2002	34,9	23	42,1
2003	33,9	22,8	43,4
2004	29,1	24,9	46
2005	25,7	26,4	48
2006	24	26,8	49,1
2007	23,5	26,7	49,8
2008	23,7	26,8	49,5
2009	24,6	25,3	50,1
2010	25,2	26,2	48,6
2011	25,5	26,5	48,1
2012	24,6	26	49,4

Hizmetler sektörünün gelişimini gösteren bir diğer gösterge ana faaliyet kollarına göre GSYH'nın büyüme oranlarıdır. Aşağıdaki tablodan görüleceği üzere ekonomik kriz dönemleri haricinde hizmetler sektörü yüksek oranda büyüme hızlarına erişmiştir. Diğer yandan hem tarım sektörü hem de sanayi sektörü 2001 krizinde aşırı daralma eğilimi gösterirken hizmetler sektöründeki daralma söz konusu sektörlere nazaran daha yüzeysel olmuştur.

Yıllar	Tarım Sektörü	Sanayi Sektörü	Hizmetler Sektörü
1999	-5,7	-4,9	-2,2
2000	7,1	6,6	6,8
2001	-7,9	-7,3	-4,6
2003	-2	7,8	5,7
2005	7,2	8,6	8,5
2007	-6,7	5,8	6
2009	3,6	-6,9	-5,2
2011	6,1	9,7	8,8
2012	3,1	1,9	2,1

Diğer yandan hem tarım sektörü hem de sanayi sektörü 2001 krizinde aşırı daralma eğilimi gösterirken hizmetler sektöründeki daralma söz konusu sektörlere nazaran daha yüzeysel olmuştur. 2001 yılında yaşanan kriz dolayısıyla tarım ve sanayi sektörü sırasıyla %7,9 ve %7,3 oranında daralma gösterirken hizmetler sektöründeki daralma %4,6 olarak gerçekleşmiştir. 2001 ve 2008 yılları arasındaki dönemde sektör yüksek oranlı büyüme rakamlarına ulaşmıştır.2008 yılına gelindiğinde yaşanan küresel finans krizi dolayısıyla hizmetler sektöründe %5,2 oranında negatif büyüme sergilenmiş fakat küresel finans krizini takip eden 2 yıllık süre zarfında sektör tekrardan büyüme ivmesi kazanmış ve 2011 yılı göz önüne alındığında %8,3 oranında büyüme kaydetmiştir. Tablodan anlaşılacağı üzere finansal krizin hizmetler sektörü üzerinde yarattığı negatif etki, kriz sonrası dönemde hızlı bir şekilde giderilmiştir.

14.3. Hizmetler Sektörünün Alt Sektörleri

Hizmetler sektörünü çeşitli alt başlıklar altında sınıflandırmak mümkündür. Bunlar turizm, finans, ulaştırma olarak sayılabilir.

14.3.1. Turizm Sektörü

Türkiye'de turizm sektörü özellikle 1980 yılı sonrasında gelişme evresine girmiş ve ülkenin ekonomik darboğazlar yaşadığı dönemlerde ülkeye döviz girdisi sağlayarak ödemeler bilançosu açıkların giderilmesinde ve istihdam seviyesinin yükseltilmesinde önemli bir yer edinmiştir. Diğer yandan turizm sektörü bölgesel gelişme ve kalkınmanın sağlanmasında etkili bir araç olmuştur. Turizm sektörünün ödemeler bilançosuna olumlu katkısı veya

istihdam yaratması gibi ekonomik faydalarının yanında ülkelerarası kültürel faaliyetleri arttırması ve dünya barışına katkısı gibi sosyal faydaları da vardır.

Coğrafi konumu itibari ile Türkiye Asya ve Avrupa kıtaları arasında bulunmakta olup bu iki kıtayı birbirine bağlayan bir köprü vazifesi görmektedir. Türkiye'nin kıtalararası geçiş güzergahı üzerinde olması birçok medeniyete ev sahipliği yapmasını da beraberinde getirmektedir. Türkiye konum itibari ile sahip olduğu bu özelliklerinin yanısıra aynı zamanda iklim çeşitliliği bakımından da oldukça şanslıdır. Dört mevsimin bir arada yaşanması hem yaz turizmine hem de kış turizmine yönelik faaliyetlerin rahatça yerine getirilmesine imkan sağlamaktadır. Türkiye'de turizm sektörünün gelişimi yaz turizmi ile başlamasına rağmen son zamanlarda çeşitlilik artmıştır. Turizm sektöründeki çeşitliliğe örnek olarak sağlık ve termal turizmi, yayla turizmi, dağcılık ve av turizmi, inanç turizmi, rafting ve su altı dalış ile hava sporları gösterilebilir.

Türkiye ekonomisi genel anlamda cari açık veren bir yapıya sahiptir. Cari açığın varlığı özellikle mal ithalatı ve ihracatı arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır. Diğer yandan enerji kullanımında dışa bağımlılık ödemeler bilançosu dengesizliklerini arttıran etkenlerdendir. Bu bakımdan hizmet sektörü içerisinde turizm gelirlerinin fazla veren yapısı ödemeler bilançosu dengesizliklerinin ve cari açığın giderilmesinde önemli bir katkı sağlamaktadır.

2001-2012 yılları arasında turizm gelirlerinin dış ticaret açığını kapatma oranları Tabloda gösterilmektedir. Tabloya göre yıllar itibari ile turizm gelirlerinin dış ticaret açığını kapatma oranı yükselmektedir. Özellikle 2001 yılında Türkiye'de yaşanan bankacılık krizi ve 2008 yılında hem dünyada hem de Türkiye'de etkisini gösteren küresel finans krizi dönemlerinde dış ticaret açığı azalma eğilimi göstermiştir. Söz konusu dönemlerde turizm gelirleri artış eğiliminde olduğundan turizm gelirlerinin dış ticaret açığını kapatma oranları sırası ile % 133,63 ve %82,52 seviyelerine yükselmiştir.

Yıllar	Dış Ticaret Açığı (DTA) $	Turizm Geliri (Bin dolar)	Turizm Gelirinin DTA Kapama payı (%)
2001	10.064.867	13.450.127	133,63
2002	15.494.708	15.214.514	98,19
2003	22.086.856	16.302.053	73,81
2004	34.372.613	20.262.640	58,95
2005	43.297.743	24.124.501	55,72
2006	54.041.498	23.148.669	42,83
2007	62.790.965	27.214.988	43,34
2008	69.936.378	30.979.979	44,30
2009	38.785.809	32.006.149	82,52
2010	71.661.113	33.027.943	46,09
2011	105.934.807	36.151.328	34,13
2012	84.066.659	36.776.645	43,75

Küresel finans krizi sonrasında dünya genelinde likiditenin artması ve özellikle gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru sermaye hareketlerinin hız kazanması sonucunda 2010 ve 2011 yıllarında dış ticaret açığı artmış fakat turizm gelirlerinde belirli bir artış sağlanamamıştır. Bu bakımdan 2010 ve 2011 yıllarında turizm gelirlerinin dış ticaret açığını kapatma oranları düşmüş ve sırasıyla %46,09 ve %34,13 olarak gerçekleşmiştir.

14.3.2. Bankacılık ve Finans Sektörü

Türkiye'de finans sektörünü oluşturan alt sektörler bankacılık, sigortacılık, bireysel emeklilik ve hayat sigortası şirketleri, faktoring, finansal kiralama, menkul kıymet ve gayri menkul yatırım ortaklıkları şirketleri ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından oluşturulmaktadır. Finans sektörünün bilanço büyüklü değerlendirildiğinde en büyük payı yaklaşık %90 ile bankacılık sektörü almaktadır. Sigortacılık sektörünün toplamdan aldığı pay %3,5 seviyelerinde iken menkul kıymet yatırım fonlarının finans sektöründen aldığı pay %3 seviyesindedir. Finans sektörünün diğer alt sektörleri ise bilançonun %3,5'ini oluşturmaktadırlar.

Türkiye'de bankacılık sektörünün gelişimi cumhuriyet dönemi ile başlamıştır. Cumhuriyet öncesi dönemlerde bankacılığın gelişimine uygun ekonomik ortam oluşmamış, Osmanlı

Devleti'nin sanayi devrimine ayak uyduramaması Osmanlı sınırları içerisinde Avrupa tarzında bankacılık faaliyetlerinin sürdürülmesine fırsat vermemiştir. Cumhuriyetin kurulmasından sonraki dönemlerde ise tüm alanlarda ekonomik kalkınma seferberliğine geçilmesi bu dönemde bankacılık sektörünün gelişimine de imkan sağlamıştır.

1980 öncesi dönemlerde hükümetler finansal sisteme yeni bankaların giriş yapmasına çok sıcak bakmamışlardır. Bunun en önemli nedeni mevcut kaynakların aktarımında ve kullanımında tekel anlamında söz sahibi olmaktır. 1980 sonrası dönemde ise ekonomide serbestleşmenin sağlanması ve mali piyasaların daha esnek çalışması amacı ile yapılan düzenlemeler bankacılık sektörünü de olumlu yönde etkilemiş, birçok yerli ve yabancı sermayeli banka sektöre dahil olmuştur. Bu dönemde hükümetlerin sisteme yeni yerli-yabancı sermayeli bankaların girmesini teşvik etmelerinin nedeni ise bankacılık sektöründe rekabetin arttırılarak verimlilik artışının sağlanması ve kaynakların en etkin şekilde kullanılmasıdır. 1980 sonrası dönemde Türkiye'de kurulan yerli ve yabancı banka ve şube sayılarında önemli artışlar olmuştur.

	Banka Sayısı			**Şube Sayısı**		
Yıllar	**Ulusal Banka**	**Yabancı Banka**	**Toplam**	**Ulusal Banka**	**Yabancı Banka**	**Toplam**
1980	39	4	43	5870	105	5975
1985	35	15	50	6141	120	6268
1990	43	23	66	6447	113	6560
1995	50	18	68	6136	104	6240
2000	61	18	79	7720	117	7837

Yukarıdaki tabloda 1980-2000 yılları arasında ülke genelinde faaliyette bulunan ulusal ve yabancı sermayeli banka ve şube sayıları gösterilmektedir. Tablodan görüleceği üzere 1980-2000 yılları arasında banka sayısında yaklaşık %56, şube sayısında ise yaklaşık %30 artış sağlanmıştır. Faiz oranlarındaki artış ve bankaların operasyonel maliyetlerinin artması sonucunda şubeleşme 1995 yılında azalmıştır.

Körfez krizi ve erken genel seçim gibi gelişmeler ülkeden döviz çıkışına neden olmuş ve bankaların mali yapısı bozulmaya başlamıştır. Uluslararası piyasalardan sağlanan fonların faizlerindeki artış ve genel seçim dolayısı ile seçim ekonomisinin uygulanması ve buna bağlı olarak genişletici para politikasının benimsenmesi ile faiz oranlarında ve enflasyonda artış görülmeye başlanmıştır. Bankaların dışarıdan aldıkları fonlar ülke içerisindeki devlet iç borçlanma senetlerine yatırılmış ve bu dönemde bankaların açık pozisyonları artış göstermiştir.

1990-2000 yılları arası bankacılık sektörüne girişin kolaylaştığı mevduatların tamamının sigorta kapsamına alındığı yabancı para mevduatlarda sınırlamanın olmadığı ve hazinenin bütçe açıklarının finansmanı için özel bankalardan borçlanabilmesinin önünün açıldığı bir dönem olmuştur. Bankacılık uygulamalarına getirilen bu serbestlikler sektörün olası bir finansal krize karşı korunaksız kalmasına ortam hazırlamıştır. Ekonomide enflasyonun yükseldiği ve kamu iç borç stokunun hızla arttığı bir dönem başlamıştır. Kamu iç borç stokunun artmasına neden olan faktörler ekonomik kriz dolayısıyla vergi gelirlerinin azalması, faiz oranlarının yükselmesi ve kamu bankaları ile TMSF'ye geçen özel bankaların zararlarının kamu tarafından karşılanması amacı ile borçlanma senetlerinin çıkarılması etkili olmuştur.

2001 yılının Şubat ayında finansal krizin ortaya çıkmasından yaklaşık 3 ay sonra Mayıs 2001'de hükümet tarafından IMF ile yeni bir anlaşmaya gidilmiş ve bu anlaşma çerçevesinde güçlü ekonomiye geçiş programı benimsenmiştir. Program çerçevesinde enflasyonla mücadelede etkinliğin sağlanması ve fiyat istikrarını sağlamak amacıyla yeni bir para politikası uygulamasının hayata geçirilmesi, disiplinli bir maliye politikası uygulanması, bankacılık sektörünün mali yapısının güçlendirilmesi ve ekonominin geneline hitap edecek yapısal değişikliklerin gerçekleştirilmesi ana unsur olarak belirlenmiştir.

2008 yılına gelindiğinde ABD'de mortgage kredilerinin geri ödenmesinde yaşanan sıkıntılar dolayısı ile ortaya çıkan mortgage krizi kısa bir sürede önce Avrupa daha sonra ise tüm dünyayı etkisi altına alarak küresel bir finans krizi haline dönüşmüştür. Diğer yandan krizin küresel bir boyut almasının nedenleri arasında 2008 yılında petrol, gıda ve metal fiyatlarında meydana gelen artış dolayısıyla piyasalarda kötümser bir hava oluşması da gösterilebilir.

Küresel finans krizinden gelişmekte olan ülkeler de etkilenmiştir. Bunun başlıca nedeni emtia fiyatlarındaki yükselişin yanısıra kriz öncesi dönemde dünya genelinde görülen likidite fazlalığıdır. Kriz döneminde artan riskler karşısında sıcak para olarak adlandırılan kısa vadeli söz konusu sermaye gelişmekte olan ülke piyasalarından çekilme eğilimine girmiştir. Ayrıca gelişmiş ülkelerin büyüme rakamlarının düşmesi ve iç tüketim miktarlarının gerilemesi gelişmekte olan ülkelerin bu ülkelere yaptığı ihracatın da azalmasına neden olmuştur. Bu durum gelişmekte olan ülkelerin dış gelirlerinin azalmasına sonuç olarak da ekonomilerinin daralmasına sebep olmuştur.

Türk bankacılık sektörü küresel finans krizinden diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler kadar etkilenmemiştir. Bunun en önemli nedeni 2001 yılından sonra kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, düzenleme ve denetleme faaliyetlerine işlerlik kazandırılması, görev zararı bulunan bazı bankaların faaliyetlerine son verilmesi, sermaye yeterlilikleri açısından sektörün kendini yenilemesi ve Merkez Bankasının uyguladığı ekonomi politikalarıdır. Ayrıca Türk bankacılık sektörü konvansiyonel bankacılık faaliyetlerine önem vererek daha çok perakende bankacılık faaliyetlerine yoğunlaşmış ve finansal enstrümanlar arasında gayrimenkul ve türev ürünlere yer verilmemesi sektörün 2008 krizinden en az şekilde etkilenmesine yardımcı olmuştur.

Günümüzde bankacılık sektörünün daha da büyümesi ve işlerlik kazanması adına potansiyel sergilediği görülmektedir. Türkiye'nin genç bir nüfusa sahip olması ileriki dönemlerde bankacılık hizmetlerinden yararlanacak kişi sayısının artmasını beraberinde getirecektir. Ayrıca yurtdışında hali hazırda kullanımda olan diğer birçok finansal ürünün Türk bankacılık sistemine dahil edilmesi büyüme potansiyelini arttıracak etkenlerdendir.

14.3.3. Ulaşım Sektörü

Bir ülkenin sahip olduğu doğal kaynaklarını en etkin şekilde değerlendirmesi ve refah seviyesini arttırması diğer ülkelerle kurduğu ekonomik, sosyal ve kültürel bağlarla yakından ilişkilidir. Hem ekonomik hem de sosyal ve kültürel bağların geliştirilmesinde ulaşım sektörünün önemli payı vardır. Ulaşım sektörünün önemini arttıran bir diğer konu ise ticaretin gelişmesidir. Dünya ticaret yapısında meydana gelen değişiklikler ticaretin akış yönünü ve ticarete konu olan malların hacimlerini değiştirmiştir. Bu bağlamda hem yurtiçi hem de uluslararası taşımacılıkta artan trafik ulaştırma hizmetlerinin kalitesini ön plana çıkarmaktadır.

Türkiye'nin Asya ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan konumu, kıtalararası ulaşımın sağlanmasında kilit rol oynamaktadır. Bu bakımdan Türkiye açısından ulaşım sektörünün önemi daha da artmaktadır. Avrupa, Asya ve Arap yarımadası arasında gelişen ticaret hacmi Türkiye'yi önemli bir ulaştırma üssü konumuna getirmektedir.

14.3.3.1. Demiryolu Ulaşımı

Türkiye'de cumhuriyetin kurulması ile birlikte demiryolu ulaşımına hız verilmiş fakat 1950 sonrasında demiryolu yatırımları ihmal edilmiştir. Söz konusu ihmalin nedenleri arasında ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum ve demiryolu yatırımlarının yüksek maliyetli olması, karayolu taşımacılığının daha hızlı ve esnek bir yapıya sahip olması ve hükümetler tarafından uygulanan yanlış ulaştırma politikaları gösterilebilir. Sıralanan bu gibi nedenlerden dolayı yeni demiryollları inşa edilememiş, mevcut ağların standartları arttırılamamış ve pazarda rekabet gücü yaratacak bir işletmecilik anlayışı geliştirilememiştir.

1923 ve 1950 yılları arasında geçen 27 yıllık süre zarfında 5.293 km demiryolu inşa edilmiştir. 1950 yılından sonraki dönemden günümüze kadar ise 5.819 km demiryolu inşası gerçekleştirilmiştir

14.3.3.2. Karayolu Ulaşımı

Türkiye Avrupa, Ortadoğu, Asya ve Kafkaslardan gelen yolların geçiş güzergahında ve önemli bir ticari hareketliliğin merkezinde bulunmaktadır. Bu bakımdan bölgelerarası oluşturulacak güvenli ve hızlı geçiş koridorları oluşturulmasına yönelik ulusal ve uluslararası karayolu ulaşım projelerinin içerisinde yer almaktadır.

Türkiye'de karayolu yolcu ve yük taşımacılığını etkileyen iki önemli faktör bulunmaktadır. Bunlardan ilki milli gelirde meydana gelen artış dolayısıyla ülke içerisindeki hareketliliğin

hem yolcu hem de yük taşıma anlamında artış sergilemesidir. İkinci faktör ise kıtalararası transit ulaşımın yol açtığı taşımacılık faaliyetleridir. İç dinamiklerdeki hareketlilik kadar transit taşımacılık da geleceğe yönelik stratejilerin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Türkiye'nin yük ve yolcu bakımından belirli yıllardaki karayolu yoğunluğu aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Devlet Planlama Teşkilatı 9. Kalkınma Planında karayolu taşımacılığına yönelik çeşitli hedefler belirlenmiştir. Bu hedefler arasında trafik güvenliğinin ön planda tutulduğu, çevresel sorumluluğa sahip, ülkenin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunan, ulusal ve uluslararası hukuki kurallarla uyumlu, kaynakların en iyi şekilde kullanıldığı, ileri teknolojiden en iyi şekilde yararlanılan bir karayolu ulaşım sistemi kurulması gösterilebilir.

14.3.3.3. Havayolu Ulaşımı

Dünyada hava ulaşımı 1900'lerin başında gerçekleştirilse de Türkiye'de ilk hava ulaşımı 1933 yılında pervaneli küçük uçaklarla başlamıştır. Yine aynı yıl havayolları Devlet işletme Dairesi kurulmuş ve bu daire 1938 yılında Genel Müdürlüğe dönüştürülmüştür. 1956 yılına gelindiğinde söz konusu Genel Müdürlük T.H.Y adını alarak yolcu ve yük taşımacılığı görevini üstlenmiştir. Türkiye'deki mevcut havaalanlarının işletilmesi, hava trafiğinin yönlendirilmesi ve denetimi, havaalanlarının bakımı ve onarımı Devlet Hava Meydanları İşletmesi'nin görev ve sorumluluğu altındadır.

2003 yılında "havayolu halkın yolu olacaktır" sloganı ile serbest havacılık politikası hayata geçirilmiştir. Bu politika ile iç hatlarda yolcu taşımacılığı serbest rekabete açılmış ve rekabet dolayısı ile bilet fiyatlarında meydana gelen azalma talepte önemli bir artışa neden olmuştur.

Havayolu ulaşımında artan talep beraberinde rekabeti de getirmiş ve rekabet sonucu oluşan potansiyel dolayısıyla mevcut durumda kullanımda olan havalimanlarının altyapılarını oluşturan uçuş pisti ve apronların standartları yükseltilmiştir. Ayrıca uçuşların seyrini izlemekte kullanılan cihazların modernizasyonu sağlanmış ve mevcut sistemler yenileri ile değiştirilmiştir. Türk havacılığı için geliştirilen stratejik amaç yenilikçiliğin ön planda olduğu, rekabete açık, güvenli ve konforlu uçuşun sağlandığı ve bölgesel anlamda havacılık üssü olma yolunda ilerleyen bir sektör oluşturulmasını hedeflemektedir.

14.3.3.4. Denizyolu Ulaşımı

Türkiye'de denizciliğin gelişmesi Anadolu Selçuklularına kadar dayanmaktadır. Özellikle Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra kurulan beylikler denizcilik faaliyetlerine önem vermişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde ise özellikle askeri amaçlar neticesinde denizcilik gelişmiş ve ilk tersane Karamürsel'de kurulmuştur. İleriki dönemlerde ise Ege, Karadeniz ve Akdeniz kıyılarında çeşitli tersaneler kurulmuştur. Cumhuriyet döneminde denizcilik konusunda adımlar atılmış askeri amaçların yanında ticari hedefler doğrultusunda da denizcilik alanında çeşitli kanuni düzenlemeler yapılmıştır. Cumhuriyet'in ilk bakanlıkları arasında Denizcilik Bakanlığı'na yer verilmiş ve 1926 yılında Kabotaj Kanunu yürürlüğe konmuştur.

Türk uluslararası gemi siciline ve milli gemi siciline kayıtlı olan gemilerin sayısında 200 yılına nazaran artış sergilenmiştir. 2003 yılında 1.148 olan gemi sayısı 2011 yılına gelinde %59 oranında artarak 1.832 gemiye ulaşmıştır. Limanlarımızda elleçlenen (gemiye yükleme ve boşaltma işlemlerinin tümü) yük miktarın 2011 yılı itibari ile 2003 yılına nazaran % 91 oranında artış sağlanmıştır. 2003 yılında 189 milyon ton olan yük miktarı 2011 yılı sonunda 363 milyon tona yükselmiştir. Son 10 yılda Türkiye'nin milli gelir seviyesindeki artışı bağlı olarak dış ticareti de artmış ve bu durum konteyner hareketliliğini beraberinde getirmiştir. 2004 yılında ithalat ve ihracat uygulamaları dolayısıyla işlem gören konteyner sayısı toplam 2.9 milyon adet iken 2011 yılında bu rakam %88 oranında artarak 5.46 milyon adet olarak gerçekleşmiştir. 2003 yılında Ro-Ro gemileri ile taşınan toplam araç sayısı 220.345 adet iken bu rakam 2011 yılında %50 oranında artış göstermiş ve 330.714 adet araç olarak gerçekleşmiştir.

9. Kalkınma Planında ulaştırma sektörünün gelişimine yönelik atılması gereken adımlar belirlenmiştir. Bu adımlar kapsamında özellikle denizyolu ulaşımının ve deniz taşımacılığının gelişimine dair bir dizi karar alınmıştır. Bu kararlar kapsamında öncelikle limanların sadece yükleme ve boşaltma yapılan yerler olmasından ziyade kombine taşımacılığa da imkan sağlanacak şekilde karayolları ve demiryolları ile entegre olması hedeflenmektedir. Ayrıca deniz güvenliğinin sağlanmasına yönelik bayrak, liman ve kıyı devleti kontrolünün iyileştirilmesi planlanmaktadır. Diğer yandan liman kapasitelerinin arttırılması ve kısa mesafe deniz taşımacılığının daha esnek şekilde yapılabilmesi amacıyla yeni gemilerin inşa edilmesine ağırlık verilecektir.

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bölüm Soruları

1. 2010 yılında dünyada üretilen toplam GSMH içinde en büyük paya sahip sektör aşağıdakilerden hangisidir?

A) Tarım sektörü B) Hizmet ösektörü C) Sanayi sssektörü

D)Hayvancılık sektörü E) Madencilik sektörü

2. Aşağıdakilerden hangisi hizmetler sektörünün alt sektörlerinden bir tanesi değildir?

A) Turizm sektörü B) Bankacılık sektörü C) Ulaşım sektörü

D) Finans sektörü E) Sanayi sektörü

3. Türkiye'de özellikle 1980 yılı sonrasında gelişme evresine girmiş ve ülkenin ekonomik darboğazlar yaşadığı dönemlerde ülkeye döviz girdisi sağlayarak ödemeler bilançosu açıkların giderilmesinde ve istihdam seviyesinin yükseltilmesinde önemli bir yer edinmiş sektör aşağıdakilerden hangisidir?

A) Bankacılık ve finans sektörü B) Turizm sektörü C) Ulaşım sektörü

D)Tarım sektörü E) Sanayi sektörü

4. Finans sektörünün bilanço büyüklü değerlendirildiğinde en büyük payı hangi alt sektör almaktadır?

A) Bankacılık sektörü B) Sigortacılık sektörü C) Faktoring

D) Menkul kıymet yatırım fonları E) Finansal kiralama

5. Kabotaj Kanunu kaç yılında yürürlüğe konulmuştur?

A) 1925 B) 1926 C) 1927 D) 1928 E) 1929

6.Türkiye'de denizciliğin gelişmesi …….'na kadar dayanmaktadır.

7.Türkiye'deki mevcut havaalanlarının işletilmesi, hava trafiğinin yönlendirilmesi ve denetimi, havaalanlarının bakımı ve onarımı …….'nin görev ve sorumluluğu altındadır.

8.Aşağıdaki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu belirtiniz.

"Türkiye'de turizm sektörü özellikle 1980 yılı sonrasında gelişme evresine girmiş ve ülkenin ekonomik darboğazlar yaşadığı dönemlerde ülkeye döviz girdisi sağlayarak ödemeler bilançosu açıkların giderilmesinde ve istihdam seviyesinin yükseltilmesinde önemli bir yer edinmiştir."

A)Doğru B) Yanlış

9.Aşağıdaki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu belirtiniz.

"Cumhuriyet'in ilk bakanlıkları arasında Denizcilik Bakanlığı'na yer verilmiş ve 1926 yılında Kabotaj Kanunu yürürlüğe konmuştur."

A) Doğru B) Yanlış

10.Aşağıdaki ifadenin doğru ya da yanlış olduğunu belirtiniz.

“Dünyadaki ülker arasında Türkiye, bankacılık sektörü açısından dünyada 2008 krizinden en fazla etkilenen ülke olmuştur.”

A)Doğru B) Yanlış

Cevaplar

1) B
2) E
3) B
4) A
5) B
6) Anadolu Selçukluları
7) Devlet Hava Meydanları İşletmesi
8) Doğru
9) Doğru
10) Yanlış

KAYNAKÇA

Ahmet İNCEKARA, Türkiye Ekonomisi İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayın No:11, İstanbul,2014

Arslan Başer Kafaoğlu, Türkiye Ekonomisi / Yakın Tarih1 ve 2, KAYNAK YAYINLARI, Birinci cildi:2004, İkinci cildi: 2008

Aslan Eren, Türkiye Ekonomisi, EKİN KİTABEVİ 2006

Bocutoğlu, Ersan, Karşılaştırmalı Makro İktisat, Teoriler ve Politikalar, Murathan Yayın, Trabzon,2012

Cafer Unay, Makro Ekonomi, Nobel Yayın Dağıtım, Bursa,2001

Cihan Bulut, Ekonomik Yapı ve Politika Analizi/Türkiye Ekonomisi Performans Değerlendirmesi, Der Yayınları2006

Çelik Kenan Uluslararası İktisat, Celepler Matbaacılık Yayın ve Dağıtım, 2012. 5. Baskı

Emin Ertürk, Makro İktisat, Küresel Ekonomide Makro Ekonomik Analize Giriş, Alfa, Bursa

Erdal Ünsal, Makro İktisat İmaj Yayınevi, 7. Baskı, Ankara,2007

Erdal ÜNSAL, Makro İktisat, İmaj Yayınları, 8. Baskı, Ankara, 2009

Erinç Yeldan, Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi / Bölüşüm, Birikim ve Büyüme, İLETİŞİM YAYINLARI 2008

Ersan BOCUTOĞLU Karşılaştırmalı Makro İktisat, Ekin Yayınevi, 6. Basım, 2013.

Ersan Bocutoğlu, Makro İktisat Teoriler ve Politikalar, Murathan Yayınevi, 9.Baskı, 2012, Trabzon

Ertürk Emin Uluslararası İktisat, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2010

Gaye ERTİN, Türkiye Ekonomisi, Türkiye'de Sanayi, Anadolu Üniversitesi

Gökhan ÖZERTAN, Türkiye Tarım Sektöründe Yapısal Dönüşüm ve Teknoloji Kullanımının Rolü

Gülten KAZGAN, Tanzimattan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi, İstanbul Bilgi Ünv. Yayınları 2009

Hasan Gürak, Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi,Ekin Kitabevi, Bursa , 2006

http://www.ekodialog.com/Acik_ogretim_iktisat/disa_acik_makro_ekonomi.html

Hüseyin Şahin, Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitabevi 2007

İlker Parasız, Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitabevi 2004

John SLOMAN, İktisat Makro, çeviren Ahmet ÇAKMAK, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul,2004.

Jones I. Jones, "İktisadi Büyümeye Giriş", Literatür yayıncılık. Nisan 2001.

Kalkınma Bakanlığı, Beş Yıllık Kalkınma Planları, www.esk.dpt.gov.tr, 2014

Kaynak Muhteşem, "Büyüme Teorileri Giriş", Gazi Kitabevi, Ankara, 2001

Kollektif Yayın, Gülten Kazgan'a Armağan: Türkiye Ekonomisi Yılı, İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ 2004

Krugman, Paul R.; Obstfeld, Maurice International Economics-Theory and Policy, Sixth Edition, Addison-Wesley, World Student Series, 2003

Mafi EĞİLMEZ, Makro Ekonomi, Remzi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul, 2010.

Mahfi EĞİLMEZ, Ercan KUMCU Ekonomi Politikası, Remzi Kitabevi, 15. Basım, İstanbul, Şubat 2011

Meral TECER, Türkiye Ekonomisi, TODAİE 2005

Merih PAYA Makro İktisat,

Merih Paya, Makro İktisat, Filiz Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul,2007

Metin Yıldırım ve Faruk Gümüş, İktisadi Düşünce Tarihi Ders Notları

Muhteşem Kaynak, Büyüme Teorileri Giriş,2. Baskı,Gazi Kitabevi,Ankara,2011

Oğuz Oyan, Türkiye Ekonomisi, İMAJ YAYINCILIK

Ömer Yılmaz, Merter Akıncı, İktisadi Büyüme ve Makro Ekonomik Belirleyicileri Nobel Yayıncılık ,Ankara, 2012

Rıdvan Karluk, Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm Cumhuriyet'in İlanından Günümüze, Beta Yayınları 2005

Seyidoğlu Halil, Uluslararası İktisat Teori politika ve Uygulama, İstanbul,2009, Güzem Can Yayınları, no:24

Sloman John, İktisat Makro Prentice Hall, çeviren Prof. Dr. Ahmet ÇAKMAK,Bilim Teeknik Yayınevi-2004.

Şevket PAMUK, Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Basım,2014

Taban Sami**,** "İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye", Bursa,2013

Taban Sami, "İktisadi Büyüme", Kavram ve Modeller", Ankara, 2011

Tevfik Çavdar, Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960, İmge Kitabevi

Tezer ÖCAL, Türkiye Ekonomisi, Savaş Yayınları 2005

Türkiye Ekonomisi / Makroekonomik Sorunlar ve Çözüm Önerileri, ÇİZGİ KİTABEVİ 2007

Ülgener Sabri, "Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme", Filiz Kitabevi, İstanbul,1986

Ünsal Erdal M. Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Açık Ekonomi Makro İktisadı, İmaj Yayıncılık, Ankara,2013

Ünsal M. Erdal, "İktisadi Büyüme", İmaj Yayıncılık, Ankara, Ekim, 2007

Y Kepenek, N Yentürk, Türkiye Ekonomisi Remzi Kitabevi1996

Yalçın Acar, Tarihsel Açıdan Türkiye Ekonomisi, Dora Yayıncılık 2009

Yasin ÇOBAN, Türkiye Ekonomisi, Arıkan Yayınları 2007

Yıldırım Nesrin, "İktisadi Büyüme Teorisi", Barış Platin Yayıncılık, Ankara,

Yüksel Bilgili Karşılaştırmalı İktisat Okulları Ders Notları

Yüksel BİLGİLİ, Karşılaştırmalı İktisat Okulları, İkinci sayfa dizisi, yenilenmiş 8. Baskı, Kasım 2012.

Zeynel Dinler, İktisada Giriş Ekin Yayıncılık 16.Basım, Bursa,2011